

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ 1906-1970

Ευαγγελία Βουζανίδου

Μεταπτυχιακή Διατριβή που υποβάλλεται στο καθηγητικό σώμα για τη μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Άσκηση και Ποιότητα Ζωής» των Τμημάτων Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Δημοκρίτειου Παν/μίου Θράκης και του Παν/μίου Θεσσαλίας στην κατεύθυνση «Παιδαγωγική και Δημιουργική Μάθηση»

Κομοτηνή

2006

Εγκεκριμένο από το Καθηγητικό σώμα:

1ος Επιβλέπων: Αλμπανίδης Ευάγγελος, Επίκουρος Καθηγητής

2ος Επιβλέπων: Καμπάς Αντώνης, Λέκτορας

3ος Επιβλέπων: Πυλιανίδης Θεόφιλος, Επίκουρος Καθηγητής

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 5378
Ημερ. Εισ.: 14-06-2007
Δωρεά: _____
Ταξιθετικός Κωδικός: Δ
796.094 957
ΒΟΥ

© 2006

Ευαγγελίας Βουζανίδου

ALL RIGHTS RESERVED

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΒΟΥΖΑΝΙΔΟΥ: Η σύγχρονη αθλητική ιστορία της Καβάλας
1906-1970.

(Κάτω από την επίβλεψη του Επίκουρου Καθηγητή κ. Ευάγγελου Αλμπανίδη)

Αντικείμενο της παρούσας διατριβής είναι η συστηματική καταγραφή της αθλητικής ιστορίας της Καβάλας από το 1906, όταν ιδρύθηκε ο πρώτος γυμναστικός σύλλογος μέχρι το 1970. Μελετάται η λειτουργία των αθλητικών συλλόγων και η αθλητική και κοινωνική δράση τους. Η έρευνα βασίστηκε στα καταστατικά και το αρχειακό υλικό των συλλόγων της πόλης, στο αρχειακό υλικό κρατικών οργανισμών και στις εφημερίδες και περιοδικά που έχουν διασωθεί μέχρι σήμερα. Η επεξεργασία των στοιχείων έδειξε ότι η αθλητική δράση των κατοίκων της Καβάλας ήταν αξιόλογη και πρωτοποριακή για τα δεδομένα της επαρχίας της εποχής εκείνης. Ο πρώτος σύλλογος, «Οι Φίλιπποι», που ιδρύθηκε το 1906 έδωσε το «εναρκτήριο λάκτισμα» στην πόλη για να δραστηριοποιηθεί στο χώρο του αθλητισμού. Στο μεταξύ, σταδιακά, άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους και άλλοι σύλλογοι με αποτέλεσμα η αθλητική ζωή στην πόλη να γίνεται έντονη. Κυρίαρχη αθλητική δραστηριότητα ήταν το ποδόσφαιρο, στη διάδοση του οποίου συντέλεσε αποφασιστικά η πληθυσμιακή αλλαγή με την έλευση των προσφύγων από τη Μ. Ασία (1922). Η περίοδος 1926-1934 υπήρξε η πιο λαμπρή για τον αθλητισμό της Καβάλας. Παράλληλα το αθλητικό σωματείο αποτελούσε ένα τόπο ψυχαγωγίας και κοινωνικής συνάθροισης. Οι επιρροές από τη Δύση ήταν ολοφάνερες. Οι ξένοι αντιπρόσωποι των καπνεμπορικών οίκων έφερναν μαζί τους συνήθειες που αφομοιώνονταν από τους ντόπιους: ίδρυση Λέσχης, χοροεσπερίδες, συναντήσεις για τένις κ.ά. Τη μεταπολεμική περίοδο η Καβάλα προσπάθησε να ορθοποδήσει και να ξανακερδίσει τη χαμένη της αίγλη στον αθλητικό τομέα. Με μεγάλη δυσκολία αλλά και με εξαιρετικό ζήλο οργανώθηκαν τα πρώτα διοικητικά συμβούλια των συλλόγων με μεγάλες ελλείψεις σε άψυχο αλλά κυρίως σε έμψυχο υλικό. Η δράση των αθλητικών σωματείων ακολούθησε τους ρυθμούς γενικότερα της ανάπτυξης της πόλης που εκ των πραγμάτων ήταν αργοί, εξαιτίας του πολέμου που προηγήθηκε.

Λέξεις κλειδιά: Καβάλα, αθλητικά σωματεία, αθλητικές διοργανώσεις

ABSTRACT

Evagelia Vouzanidou: The athletic history of Kavala from 1906 up to 1970
(Under the supervision of Assistant Professor Evangelos Albanidis)

The subject matter of the present thesis is constituted by the systematic registration of the athletic history of Kavala from 1906, when the first gymnastic club was established, up to 1970. More specifically, the running of the athletic clubs as well as their athletic and social activity enters scientific study. The research was founded on articles and archives of local clubs and on state organization documents. Magazines and newspapers which are preserved up to this day formed valuable sources as well. Data processing revealed that the athletic activity of the citizens was without doubt remarkable and pioneering despite the fact that Kavala was a small province at that time. The first club named '*Filippi*', which was established in 1906, triggered off the first serious athletic activation in the city. Meanwhile, a gradual increase in the number of the other athletic clubs resulted in a more lively and intense athletic mentality for the citizens. Football was the main athletic activity in the spread of which contributed decisively the advent of refugees from the Asia Minor (1922) a fact which brought about a population explosion and modification. Athletics culminated in the period between 1926 and 1934. Moreover, the athletic union constituted a venue of entertainment and social congregation. Influences from the western civilization were obvious. In particular foreign tobacco representatives bore habits which were assimilated by the locals such as the foundation of the clubhouse, the organizing of dancing parties, tennis meetings e.t.c. In postwar years, Kavala made an effort to recover the lost glory regarding the athletic area. With much difficulty but with more spirit and will, the first administrative consultations were held despite the shortage of animate beings and inanimate material. Generally, the activity of the athletic unions followed the rate of growth of the city which inevitably was slow on account of the long-lasting wars which made the city suffer economically and socially.

Key words: Kavala, athletic clubs, athletic games

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Μέσα από τις λίγες αυτές γραμμές θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους εκείνους που συνέβαλαν στην πραγματοποίηση της εργασίας αυτής.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες επιθυμώ να εκφράσω στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Ε. Αλμπανίδη, Επίκουρο Καθηγητή του ΤΕΦΑΑ Θράκης για τη συμπαράσταση, καθοδήγηση και επιστημονική του υποστήριξη σε όλα τα στάδια της εργασίας.

Ευχαριστίες επίσης επιθυμώ να εκφράσω στα άλλα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής κ. Αντώνη Καμπά, Λέκτορα του ΤΕΦΑΑ Θράκης και κ. Θεόφιλο Πυλιανίδη, Επίκουρο Καθηγητή του ΤΕΦΑΑ Θράκης, για τις υποδείξεις και το σχολιασμό του υλικού προκειμένου να διαμορφωθεί η διατριβή.

Σημαντική ήταν η προσφορά των κ.κ. Μ. Μαργαρίτη, Ι. Μήτρα, Αρ. Παπαχριστοδούλου, Ν. Ρουδομέτωφ για τη συλλογή των στοιχείων, μέσα από τις προφορικές συνεντεύξεις και το φωτογραφικό υλικό που διέθεσαν, καθώς επίσης και του Α. Νικολέρη, ο οποίος πρόσφατα χάθηκε από τη ζωή.

Ευχαριστίες οφείλω στον κ. Β. Λειβαδίτη (γραφείο στατιστικής ΣΕΓΑΣ) και τον κ. Κ. Μπελελή (ΕΟΕ) για την ευγένεια και την εξυπηρετικότητά τους.

Στη συλλογή των πηγών σημαντική ήταν η προσφορά των κ.κ. Σ. Καραμπέλα (ΟΚΑΚ), Δ. Μιχαηλίδη (ΟΘΑΚ), και Ι. Καραβά (ΝΟΚ).

Πλούσιο μερίδιο συμβολής στη διόρθωση των κειμένων είχε η κ. Π. Βουλτσιάδου, την οποία θερμά ευχαριστώ.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω αυτούς που πάντα αξίζουν τα περισσότερα, αλλά δε φαίνονται ποτέ με την πρώτη ματιά. Είναι οι αδικημένοι αφανείς ήρωες του έργου. Η αφιέρωση της εργασίας αυτής στα μέλη της οικογένειάς μου αποτελεί ένα ελάχιστο φόρο τιμής, σεβασμού και αγάπης. Ευχαριστώ μαμά, Άρη και Άγγελε.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Νεάπολις, Χριστούπολις, Καβάλα: από αυτή την πόλη με τα τρία ονόματα, τις εξήντα αφίδες του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή και τη μια μυρωδιά – αυτή του καπνού – πέρασαν Φράγκοι, Λομβαρδοί, Σέρβοι, Ενετοί, Τούρκοι, Βούλγαροι, αφήνοντας ο καθένας τα σημάδια του στο πέρασμά του.

Κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας η Καβάλα υπήρξε ένα από τα μεγάλα εθνικά κέντρα του υπόδουλου ελληνισμού. Ακολούθησε η βουλγάρικη εισβολή, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και η μικρασιατική καταστροφή. Η Καβάλα έγινε μια τεράστια προσφυγούπολη. Η μυρωδιά της όμως η ίδια... Τα κίτρινα φύλλα του καπνού περνούν από τα επιδέξια δάχτυλα του εργάτη, ξεραμένα μαζί με θύμησες και λαχτάρες στον παρά του μεροκάματου. Στον αντίποδα βρισκόταν η «άλλη πόλη», το διεθνές κέντρο με την πολυάριθμη ξένη παροικία και τους ξένους αντιπροσώπους των καπνεμπορικών οίκων, που συμπλεκόταν με το ελληνικό στοιχείο. Μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα πορευόταν και η πνευματική κίνηση της πόλης και αναπτυσσόταν ο αθλητισμός.

Η εργασία αυτή καταγράφει την αθλητική ιστορία της Καβάλας από την εποχή του Μακεδονικού Αγώνα όταν ιδρύθηκε ο πρώτος Γυμναστικός Σύλλογος της πόλης (1906) με την επωνυμία «Οι Φίλιπποι» μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1960 όταν η Καβάλα άρχισε να αναπτύσσεται οικονομικά.

Η αδιαφορία που κατά κανόνα χαρακτηρίζει τη συντήρηση αρχείων και γενικότερα τεκμηρίων που αφορούν σε όψεις της ιστορίας, οι οποίες θεωρούνται ασήμαντες, αποτέλεσε το σημαντικότερο εμπόδιο στη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας.

Η έρευνα βασίστηκε σε πηγές βιβλιογραφίας του παρελθόντος. Για το λόγο αυτό στο εγχείρημα εμφανίστηκαν σημαντικές δυσχέρειες. Αθλητικά έντυπα δεν υπήρχαν αλλά ούτε και αθλητικές εφημερίδες. Προοδευτικά μόνο οι ημερήσιες εφημερίδες καθιέρωσαν ειδικές στήλες με αθλητικές ειδήσεις. Η ένταξη πάντως των αθλητικών ειδήσεων στην ύλη των εφημερίδων μαρτυρούσε και το αυξανόμενο ενδιαφέρον των αναγνωστών για τον αθλητισμό. Οι ιστορικές πηγές της πόλης καταστράφηκαν κατά τις περιόδους της εχθρικής κατοχής, οι οποίες σημάδεψαν την Καβάλα. Το 1912-1913 και το 1916-1918 (Α' και Β' κατοχή αντίστοιχα από τους Βούλγαρους) καταστράφηκε το υλικό που πιθανότατα

υπήρχε από την μέχρι τότε αθλητική δράση και πορεία του συλλόγου «Οι Φίλιπποι», που ιδρύθηκε το 1906. Η μεγάλη περίοδος ειρήνης που ακολούθησε (1925-1935) και αποτέλεσε χρυσή δεκαετία για τον αθλητισμό του τόπου έρχεται στο φως με μεγάλη δυσκολία, μέσα από τα κιτρινωμένα φύλλα του τύπου της εποχής – όσα διασώθηκαν από την καταστροφική μανία των Βουλγάρων, κατά τη Γ΄ περίοδο της κατοχής (1941-1944). Για το λόγο αυτό πολλά από τα στοιχεία είναι ελλιπή, καθώς απουσιάζουν τεκμήρια και αναφορές που αφορούν συγκεκριμένες χρονολογίες.

Στο Πρωτοδικείο Καβάλας όπου - τουλάχιστον - θα έπρεπε να κρατούνται όλα τα καταστατικά των συλλόγων της περιοχής η κατάσταση δεν είναι καθόλου ικανοποιητική. Καταστατικά και έγγραφα απουσιάζουν λόγω της καταστροφής τους κατά τις περιόδους κατοχής αλλά και λόγω της αδιαφορίας των υπαλλήλων και του κράτους γενικότερα. Στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της Καβάλας βρίσκονται ορισμένες εφημερίδες της εποχής, όμως η μελέτη τους και αποδελτίωση απαιτεί χρόνο και υπομονή καθώς τα φύλλα ούτε φωτοτυπούνται ούτε αποτελούν υλικό προς δανεισμό για μελέτη. Οι ίδιες δυσκολίες παρουσιάστηκαν στο Δημοτικό Μουσείο Καβάλας, όπου το υλικό βρίσκεται ακόμη αταξινόμητο και η συλλογή πληροφοριών επαφίεται στην καλή διάθεση και εξυπηρέτηση των υπαλλήλων του.

Για την πληρέστερη ενημέρωση κρίθηκε αναγκαία η μετάβαση στην Αθήνα προκειμένου να ληφθούν πληροφορίες από τα αρχεία του Συνδέσμου Ελληνικών Γυμναστικών και Αθλητικών Σωματείων (Σ.Ε.Γ.Α.Σ) και της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής (Ε.Ο.Ε). Παρόλη βέβαια την καλή διάθεση των υπαλλήλων, οι πληροφορίες από το Σ.Ε.Γ.Α.Σ ήταν μεν πολύτιμες αλλά απουσιάζουν - ίσως αδικαιολόγητα και επειδή δεν έχει δοθεί η ανάλογη σημασία στην αξία τους - χρονολογίες από τα τεύχη του Δελτίου του Σ.Ε.Γ.Α.Σ που αποτελούν κειμήλια για την αθλητική ζωή όχι μόνο της Καβάλας αλλά ολόκληρης της Ελλάδας. Ταυτόχρονα, μαρτυρίες και υλικό από ιδιωτικές συλλογές παραμένουν κλειστές για το κοινό.

Το πέρασμα του χρόνου όχι μόνο κατέστρεψε πολύτιμο αρχαικό υλικό, αλλά και εξασθένησε αρκετά τη μνήμη όσων ανθρώπων ζουν σήμερα και υπήρξαν μάρτυρες της αθλητικής ζωής της εποχής εκείνης. Παρόλα αυτά, η συνεργασία μαζί τους ήταν κάτι περισσότερο από ενδιαφέρουσα, καθώς με φιλόξενη διάθεση και συγκίνηση προσπάθησαν να ξαναζήσουν νοερά στιγμές και καταστάσεις της αθλητικής τους ζωής.

Για την καλύτερη καταγραφή των γεγονότων κρίθηκε σκόπιμο να προταχθεί μία εισαγωγή με δύο μέρη και να διαιρεθεί η υπόλοιπη εργασία σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο μέρος της εισαγωγής παρουσιάζεται η ιστορία της Καβάλας με σύντομη αναφορά

στα γεγονότα - σταθμούς της πόλης και στο δεύτερο μέρος η ιστορική έρευνα της αθλητικής κίνησης στην πόλη. Περιγράφεται το θέμα, δικαιολογείται η επιλογή του και παρουσιάζεται σε γενικές γραμμές το υλικό που χρησιμοποιήθηκε, η σχέση της έρευνας με τα πρόσφατα πορίσματα σχετικών ερευνών, η μέθοδος της εργασίας και οι σκοποί της.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα γυμναστικά και αθλητικά σωματεία της πόλης. Επιχειρείται η καταγραφή της εικόνας του κάθε σωματείου μέσα από το σκοπό, τα μέσα επίτευξης του σκοπού, τη σχέση με τα άλλα σωματεία, την κοινωνική και πολιτιστική κίνηση και κυρίως την αθλητική του δράση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι αθλητικοί αγώνες που διοργανώθηκαν στην Καβάλα από τα σωματεία της πόλης. Μέσα από την παρουσίαση αυτή δίνεται η εικόνα της κοινωνικής ζωής του τόπου.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι αθλητικοί χώροι, έτσι όπως καταγράφονται μέσα από τους αγώνες, τις συζητήσεις και τις αναφορές.

Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση σπουδαίων αθλητών και πρωταθλητών που δόξασαν την πόλη και συνέβαλαν στην καθιέρωσή της ως «αθλητομάνα» πόλη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	III
ABSTRACT	IV
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	V
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	VI
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	IX
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	XII
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	XIII
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	XVI
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
<i>Ιστορία της Καβάλας</i>	1
<i>Ιστορική έρευνα της άθλησης</i>	9
ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ	12
ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΟΙ ΦΙΛΙΠΠΟΙ».....	12
<i>Σκοπός του Συλλόγου</i>	12
<i>Ιδρυτές και μέλη</i>	13
<i>Οικονομική συνδρομή</i>	16
<i>Πειθαρχικές ποινές</i>	17
<i>Σήμα</i>	19
<i>Μακεδονικός Αγώνας</i>	20
<i>Σχέσεις με την Αίγυπτο</i>	22
<i>Αθλητική δράση</i>	23
<i>Συμμετοχή σε αγώνες εκτός Καβάλας</i>	25
<i>Ύμνος των Φιλίππων</i>	31
ΑΠΟΛΛΩΝ	31
ΑΙΣΧΥΛΟΣ	31
<i>Μουσικοδραματικό τμήμα</i>	32
<i>Αθλητική δράση</i>	32
<i>Κοινωνική ζωή</i>	33
ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ-ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΈΝΩΣΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ (Α.Ε.Κ)	33
<i>Αθλητική δράση</i>	34
<i>Κοινωνική ζωή</i>	35
<i>Ο σύλλογος μεταπολεμικά</i>	36
<i>Προφορική μαρτυρία Ι. Μήτρα</i>	36
ΗΡΑΚΛΗΣ	37
<i>Το ξεκίνημα του Ηρακλή</i>	37
<i>Η ανασυγκρότηση μεταπολεμικά</i>	37
<i>Προφορικές μαρτυρίες Μ. Μαργαρίτη και Α. Νικολέρη</i>	38
<i>Ύμνος του Ηρακλή</i>	40
ΆΤΛΑΣ.....	40
ΕΘΝΙΚΗ ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ.....	41
ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ	41
ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ.....	42

ΈΝΩΣΗ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.....	42
ΒΥΡΩΝ	43
ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΌΜΙΛΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ (Ν.Ο.Κ)	44
<i>Αθλητική δράση.....</i>	44
ΌΜΙΛΟΣ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΑΘΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΒΑΛΑΣ (Ο.Θ.Α.Κ).....	45
<i>Σύνδεσμος Ερασιτεχνών Αλιέων Νομού Καβάλας.....</i>	45
<i>Μετονομασία συλλόγου.....</i>	45
ΌΜΙΛΟΣ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΒΑΛΑΣ (Ο.Κ.Α.Κ)	45
<i>Αθλητική δράση.....</i>	46
<i>Αθλητές που διακρίθηκαν.....</i>	46
ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΌΜΙΛΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ (Α.Ο.Κ).....	46
ΛΟΧΟΣ ΑΘΛΗΤΩΝ	47
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΚΔΡΟΜΕΩΝ	47
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ	48
ΑΝΕΠΙΣΗΜΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ	48
ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ.....	51
1906-1926.....	51
<i>Κλασικός αθλητισμός.....</i>	51
<i>Υγρός στίβος.....</i>	52
1927-1936.....	52
<i>Κλασικός Αθλητισμός.....</i>	52
<i>Υγρός στίβος.....</i>	55
1951-1970.....	57
<i>Κλασικός αθλητισμός.....</i>	57
<i>Υγρός στίβος.....</i>	58
ΑΓΩΝΕΣ ΓΙΑ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗ ΣΚΟΠΟ	58
ΑΘΛΗΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ.....	61
ΓΗΠΕΔΟ ΚΑΡΑ ΟΡΜΑΝ.....	61
ΣΤΑΔΙΟ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ	61
ΣΤΑΔΙΟ ΚΙΟΥΤΣΟΥΚ ΟΡΜΑΝ	62
ΚΟΛΥΜΒΗΤΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ.....	63
ΓΗΠΕΔΟ ΤΕΝΙΣ.....	64
ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ	64
ΣΠΟΥΔΑΙΟΙ ΑΘΛΗΤΕΣ.....	65
1926-1946.....	65
1947-1970.....	66
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ	66
ΛΕΩΝ ΠΑΣΣΗ	67
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	67
ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ.....	68
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΜΠΑΔΕΛΗΣ	69
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ.....	69
ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΟΥΝΤΟΥΛΙΔΗΣ	69

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΔΑΒΙΤΖΟΓΛΟΥ	70
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	76
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ	79

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Γεγονότα – σταθμοί στην ιστορία της Καβάλας.....	11
ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Οι αθλητικοί σύλλογοι που έδρασαν στην Καβάλα μέχρι το 1970, τα τμήματα που διατηρούσαν, το έτος ίδρυσης- εμφάνισης και ο χρόνος διακοπής της λειτουργίας τους.....	50
ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Συμμετοχές συλλόγων της Καβάλας στους Πανθρακικούς, Παμμακεδονικούς, Πανελλήνιους Αγώνες Στίβου και Πανελλήνιους Κολυμβητικούς Αγώνες πριν το 1940.....	60
ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Συμμετοχές και επιτυχίες των Λ. Πασσή και Δ. Χατζηγηρηγορίου σε Βαλκανικούς Αγώνες πριν το 1940.....	71
ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Συμμετοχές συλλόγων και επιτυχίες αθλητών της Καβάλας στους Πανελλήνιους Αγώνες Στίβου πριν το 1940.....	71

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1. Σφραγίδα του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι»	79
Εικ. 2. Πρόσκληση χορού του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι»	79
Εικ. 3. Πρόγραμμα Γυμναστικών Αγώνων, 1909	79
Εικ. 4. Οι πρώτοι αθλητές του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», 1908.....	79
Εικ. 5. Η ποδοσφαιρική ομάδα του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», 1929-1930.....	80
Εικ. 6. Η ποδοσφαιρική ομάδα του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», 1951	80
Εικ. 7. «Οι Φίλιπποι» - «Ηρακλής» Θεσσαλονίκης, 1934.....	81
Εικ. 8. «Οι Φίλιπποι» - «Ηρακλής» Σερρών, 1964.....	81
Εικ. 9. «Οι Φίλιπποι» - «Βασιλικό Ναυτικό», 1961-1962.....	81
Εικ. 10. Η Λέσχη του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», 1947	82
Εικ. 11. Η σφραγίδα του συλλόγου «Αισχύλος»	82
Εικ. 12. Β΄ Κολυμβητικοί Αγώνες Καβάλας, 1927	82
Εικ. 13. Η ομάδα υδατοσφαίρισης της «Α.Ε.Κ», 1932.....	83
Εικ. 14. «Α.Ε.Κ» Καβάλας – «Ηρακλής» Θεσσαλονίκης, 1934	83
Εικ. 15. Η ποδοσφαιρική ομάδα της «Α.Ε.Κ» στις Σέρρες, 1936	84
Εικ. 16. Η ποδοσφαιρική ομάδα της «Α.Ε.Κ», 1952-1953.....	84
Εικ. 17. Η μικτή ποδοσφαιρική ομάδα της Καβάλας, 1959.....	84
Εικ. 18. Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Ηρακλή», 1938.....	85
Εικ. 19. Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Ηρακλή», 1938.....	85

Εικ. 20. Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Ηρακλή», 1945-1949.....	86
Εικ. 21. Απονομή επάθλων στην ομάδα του «Ηρακλή», 1945-1949	86
Εικ. 22. Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Βύρωνα», αρχές δεκαετίας του 1960	87
Εικ. 23. Η ομάδα υδατοσφαίρισης του «Ν.Ο.Κ.», 1954.....	87
Εικ. 24. Η ομάδα υδατοσφαίρισης του «Ν.Ο.Κ.», 1954.....	87
Εικ. 25. Ε. Δαβιτζόγλου	88
Εικ. 26. Μ. Μαυρόπουλος.....	88
Εικ. 27. Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Α.Ο.Κ.», 1965	88
Εικ. 28. Πρόγραμμα αγώνων, 1912	89
Εικ. 29. Από την έναρξη των Πανθρακικών Αγώνων στην Καβάλα, 1931	89
Εικ. 30. Κολυμβητικοί Αγώνες Βορείου Πρωταθλήματος στην Καβάλα, 1933	89
Εικ. 31. Τοπικοί Αγώνες στην Καβάλα, στάδιο Αγ. Ιωάννη, 1928	90
Εικ. 32. Ο Χ. Φέσσας στους Πανελλήνιους Αγώνες, 1927	90
Εικ. 33. Χ. Σπάνδος.....	91
Εικ. 34. Γ. Παπαχριστοδούλου – Δ. Χατζηγηγορίου.....	91
Εικ. 35. Γ. Παπαχριστοδούλου	91
Εικ. 36. Λ. Πασσή.....	92
Εικ. 37. Λ. Πασσή – Τζ. Πασσή.....	92
Εικ. 38. Δ. Χατζηγηγορίου.....	92
Εικ. 39. Δ. Χατζηγηγορίου – Λ. Πασσή	92
Εικ. 40. Δ. Χατζηγηγορίου, Χ. Φέσσας, Λ. Πασσή, Δ. Κουκούτσης	93

Εικ. 41. Δίπλωμα Χατζηγηγορίου στους Πανελλήνιους Αγώνες, 1931	93
Εικ. 42. Δίπλωμα Χατζηγηγορίου στους Βαλκανικούς Αγώνες, 1931	93
Εικ. 43. Δίπλωμα Χατζηγηγορίου στους Ελληνοαιγυπτιακούς Αγώνες, 1932.....	93
Εικ. 44. Δίπλωμα Χατζηγηγορίου στους Πανθρακικούς Αγώνες, 1934.....	93
Εικ. 45. Δίπλωμα Χατζηγηγορίου στους Παμμακεδονικούς Αγώνες, 1947.....	93
Εικ. 46. Μ. Κωνσταντινίδης.....	94
Εικ. 47. Από την έναρξη των Πανθρακικών Αγώνων στην Ξάνθη, 1932	94
Εικ. 48. Σ. Σουντουλίδης.....	94

Όλες οι εικόνες παρουσιάζονται στο Παράρτημα Εικόνων στο τέλος της εργασίας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Α.Ε.Κ	Αθλητική Ένωση Καβάλας
Α.Ε.Κ. ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπολιτών Θεσ/νίκης
Α.Ο.Κ	Αθλητικός Όμιλος Καβάλας
Γ.Α.Κ	Γενικά Αρχεία του Κράτους
Γ.Σ	Γυμναστικός Σύλλογος
Γ.Σ	Γενική Συνέλευση
Δ.Σ	Διοικητικό Συμβούλιο
Ε.Κ.Ο.Φ	Ελληνική Κολυμβητική Ομοσπονδία Φιλάθλων
Ε.Ο.Ε	Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή
Ε.Π.Ο	Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία
Ε.Π.Σ.Α.Μ	Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Ανατολικής Μακεδονίας
Ε.Φ.Α	Εθνική Φυσική Αγωγή
Ν.Ο.Κ	Ναυτικός Όμιλος Καβάλας
Ο.Θ.Α.Κ	Όμιλος Θαλασσίων Αθλημάτων Καβάλας
Ο.Κ.Α.Κ	Όμιλος Κλασικού Αθλητισμού Καβάλας
Π.Α.Ο	Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος
Π.Α.Ο.Κ	Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών
Σ.Ε.Γ.Α.Σ	Σύνδεσμος Ελληνικών Γυμναστικών και Αθλητικών Σωματείων
Τ.Ε.Α.Γ	Τεχνική Επιτροπή Αθλητισμού Γυναικών
Φ.Α.Κ.Κ	Φιλόπτωχος Αδελφότητα Κυριών Καβάλας
Χ.Α.Ν	Χριστιανική Αδελφότητα Νέων
UN.R.A	United Nations Relief Aid

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ιστορία της Καβάλας

Αντικείμενο της παρούσας διατριβής είναι η καταγραφή της αθλητικής ιστορίας της Καβάλας από την αρχή του 20ού αιώνα μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, όταν η Καβάλα αρχίζει να επουλώνει τα τραύματά της από τις κακουχίες των πολέμων και να ανθίζει οικονομικά, πολιτιστικά, πνευματικά και κοινωνικά.

Μακραιώνη είναι η ιστορία της πόλης της Καβάλας. Μέσα σε 3000 χρόνια γίνεται το σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών και μάρτυρας μεγάλων ιστορικών γεγονότων. Η πόλη της Καβάλας παρουσιάζεται σε διαφορετικές εποχές με διαφορετικό όνομα. Κάθε όνομα είναι χαρακτηριστικό και αντιστοιχεί σε μια ιστορική περίοδο. Η Νεάπολη στην αρχαία περίοδο, η Χριστούπολη στη βυζαντινή και η Καβάλα στη νεότερη.

Οι σκόρπιες ιστορικές μαρτυρίες που υπάρχουν στα κείμενα των αρχαίων, τα ανασκαφικά ευρήματα, οι επιγραφές και τα ψηφίσματα που βρέθηκαν και που μνημονεύουν αξιόλογα γεγονότα της πόλης, καταγράφουν την ιστορία της αρχαίας πόλης. Η Νεάπολη ήταν αποικία των Θασίων. Ιδρύθηκε τον 7^ο π.Χ. αιώνα. Ήταν μέλος της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας, που ιδρύθηκε το 378 π.Χ., και έμεινε σύμμαχος της Αθήνας ως την κατάκτησή της από το βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο. Κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους ο λιμένας της Νεάπολης αποτελούσε το τέρμα του εμπορικού δρόμου που ένωνε τους Φιλίππους με την Ανατολή δια μέσου της Αλεξάνδρειας και της Τρωάδας. Από εδώ εισέβαλαν οι διάφορες δοξασίες, οι ανατολικές θρησκευτικές λατρείες και τελευταία ο χριστιανισμός¹. Η ακμή της Νεάπολης δε φαίνεται να διήρκεσε μετά τον 4^ο αι. μ.Χ. Πιθανολογείται ότι το 396 μ.Χ. καταστράφηκε από τους Γότθους. Πάντως η Νεάπολη άκμασε και παράκμασε αφού έζησε μια ολόκληρη χιλιετηρίδα.

Από τον 5^ο αι. μ.Χ. αναφέρεται από τους Βυζαντινούς συγγραφείς μια νέα πόλη, ακμαία και πολυπληθής, με το όνομα Χριστούπολη, στην ίδια θέση όπου βρίσκονταν η Νεάπολη. Η αλλαγή της ονομασίας της πόλης παραμένει μέχρι τώρα ένα μυστήριο. Και η νέα όμως, επί των Βυζαντινών, ακμή της πόλης δεν είχε μεγάλη διάρκεια. Παράκαμασε καθώς καταστράφηκε από τους διάφορους επιδρομείς, που έπεφταν σα χείμαρρος σε όλη

¹ Χιόνης, Κωνσταντίνος: *Συνοπτική ιστορία της πόλης Καβάλας*. Καβάλα 1992, σελ.1-3.

τη χερσόνησο του Αίμου². Το 1391 η Χριστούπολη κυριεύτηκε από τους Τούρκους και καταστράφηκε ολοκληρωτικά. Ως πόλη έπαψε να υπάρχει και θα περάσουν 140 περίπου χρόνια για να ανακατοικηθεί και να εμφανισθεί ξανά στο προσκήνιο της ιστορίας ως νέα πόλη με νέο όνομα, το σημερινό όνομα της Καβάλας. Για πρώτη φορά το τοπωνύμιο «Καβάλα» αναφέρεται το 1470, όχι ως όνομα της πόλης, αλλά δοσμένο στην πλαγιά του βουνού. Σιγά σιγά επικράτησε σε ολόκληρη την περιοχή.

Κατά την επανάσταση του 1821, οι Τούρκοι προκειμένου να κάμψουν το φρόνημα των Καβαλιωτών δε δίστασαν να προχωρήσουν σε ξυλοδαρμούς και βιαιοπραγίες εναντίον τους. Η Καβάλα δεν επαναστάτησε λόγω του ολιγάριθμου ελληνικού πληθυσμού και λόγω της παρουσίας μεγάλου αριθμού Τούρκων στρατιωτών στην περιοχή τους. Συμμετείχε, όμως, στον απελευθερωτικό αγώνα με αγωνιστές της που κατέφυγαν και πολέμησαν στη νότια Ελλάδα³.

Η Καβάλα, ως τα μέσα του περασμένου αιώνα, ήταν μια μικρή πολίχνη, περιορισμένη μέσα στο παλιό κάστρο του συνοικισμού της Παναγίας. Ο πληθυσμός της πόλης δεν ξεπερνούσε τους 2000-3000 κατοίκους. Από το σύνολο αυτό των κατοίκων δεν γνωρίζουμε πόσοι ήταν Έλληνες και πόσοι Τούρκοι. Από σχετικές νεότερες μαρτυρίες συμπεραίνουμε ότι το ελληνικό στοιχείο, μέχρι τα μέσα του περασμένου αιώνα, ήταν ελάχιστο σε σχέση με το τουρκικό. Στα 1821 ο ελληνικός πληθυσμός της Καβάλας ήταν τόσο μικρός που μόλις αριθμούσε μερικές δεκάδες μόνο⁴.

Στην περίοδο του εκσυγχρονισμού της Τουρκίας (1839-1876) ο πληθυσμός της Καβάλας, όπως και των περισσότερων πόλεων αυξήθηκε σημαντικά. Οι μουσουλμάνοι εξακολουθούσαν να αποτελούν το συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό πληθυσμού και οι χριστιανοί να καλύπτουν ένα μικρό ποσοστό. Συγχρόνως στην πόλη υπήρχαν και άλλες, μικρές όμως, εθνοθηρησκευτικές ομάδες. Οι ξένοι ευρωπαίοι, προξενικοί πράκτορες και έμποροι, ανέρχονταν σε μερικές δεκάδες. Υπήρχαν επίσης Εβραίοι, οι οποίοι είχαν τον έλεγχο μεγάλου μέρους των αγαθών της πόλης, ενώ στο λιμάνι σύχναζαν πολυάριθμοι νέγροι που έρχονταν από την Αίγυπτο, λόγω των εμπορικών επαφών των δύο τόπων⁵.

Οι πληροφορίες για τον ελληνικό πληθυσμό της πόλης ξεκινούν στα 1850 περίπου με τη μαρτυρία ότι υπήρχαν 60 σπίτια ελληνικών οικογενειών (χριστιανικών), σε σύνολο 500 και περίπου 300 σπίτια, καταστήματα και εργαστήρια στα προάστια. Αυτοί οι αριθμοί

² Σκαλτσάς, Κωνσταντίνος: *Ιστορία της Καβάλας*, Καβάλα 1930, σελ. 28-29.

³ Χιόνης: *Συνοπτική ιστορία*, σελ. 3-10.

⁴ Χιόνης, Κωνσταντίνος: *Η παιδεία στην Καβάλα*, Καβάλα 1990, σελ. 11.

⁵ Στεφανίδου, Αιμιλία: "Η πόλη-λιμάνι της Καβάλας κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας". *Διδακτορική διατριβή*, Α.Π.Θ. Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 123-125.

μας υποδηλώνουν ένα ελληνικό πληθυσμό 800-1000 κατοίκων, που χωρίς αμφιβολία ήταν υπεραρκετός για να δικαιολογεί την ύπαρξη Δημογεροντίας, κάποια δηλαδή μορφή εκπροσώπησης των χριστιανών κατοίκων⁶.

Η κοινότητα της Καβάλας αποτελούσε ένα από τα ζωτικά κύτταρα της ελληνικής φυλής. Οι Έλληνες που την αποτελούσαν κανόνιζαν την ζωή τους με τρόπο ελληνοπρεπή, συμφωνούσαν πώς θα κυβερνούσαν τα εσωτερικά τους και αποφάσιζαν ποιες σχέσεις θα κρατούσαν με τους Τούρκους. Τους έλειπε μόνο η πολιτική ανεξαρτησία. Ο ελληνικός πληθυσμός της Καβάλας ολοένα αύξανε και η ορθόδοξη ελληνική κοινότητα γινόταν οικονομικά πιο ισχυρή και προχωρούσε στην εκτέλεση κοινωφελών έργων⁷.

Μετά από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα παρατηρείται μια νέα εμπορική ανάπτυξη και κίνηση στην Καβάλα. Η εγκατάσταση πολλών εμπόρων στην πόλη είχε ως συνέπεια την αύξηση του πληθυσμού, πράγμα το οποίο οδήγησε στην έλλειψη χώρου⁸. Η εξάπλωση της πόλης έξω από τα τείχη ήταν το πρώτο μεγάλο επίτευγμα της Δημογεροντίας στα 1864, με την εξασφάλιση της άδειας από την Υψηλή Πύλη, μετά από έντονες παραστάσεις και υπόμνημα έντεκα Δημογερόντων αλλά και την αποφασιστική συμπαράσταση του Πατριαρχείου. Η άδεια αυτή σηματοδότησε την έναρξη της πιο δημιουργικής περιόδου της πόλης. Ουσιαστικά είναι η ληξιαρχική πράξη γεννήσεως της σημερινής Καβάλας. Η ανέγερση του Ιερού Ναού του Τιμίου Προδρόμου (Αγίου Ιωάννου), η ίδρυση των ελληνικών κοινοτικών σχολείων και η πρόσληψη ικανών δασκάλων ήταν τα επόμενα επιτεύγματα της Δημογεροντίας.

Η πορεία της Δημογεροντίας μετά τα 1864 ακολούθησε τη ραγδαία ανερχόμενη πορεία της πόλης, συντελώντας αποφασιστικά στην πρόοδο και την ευημερία της. Η Δημογεροντία πλαισιωμένη από αυτοδημιούργητους και δυναμικούς ανθρώπους πρωταγωνιστούσε σε κοινωφελή έργα. Το τουρκικό κράτος σε κοινωνικές παροχές ήταν ανύπαρκτο, πολύ περισσότερο μάλιστα όταν επρόκειτο για τους χριστιανικούς πληθυσμούς. Έτσι η κάλυψη των αναγκών της παιδείας ήταν μια από τις σημαντικότερες φροντίδες της Δημογεροντίας, μαζί με την ανέγερση εκκλησιών και την ιατρική περίθαλψη⁹.

Ο καπνός την εποχή εκείνη ήταν το χαρακτηριστικότερο προϊόν της Ανατολικής Μακεδονίας. Μεγάλες ποσότητές του εξάγονταν από τη Θεσσαλονίκη, την Καβάλα και το

⁶ Ρουδομέτωφ, Νίκος: «Μικρή αναφορά στη Δημογεροντία Καβάλας μέσα από τις καταγραφές των κωδίκων της», στο: 215, *Γιατί* (1993), 35-37, σελ. 35,37.

⁷ Σκαλιτσάς: *Ιστορία*, σελ. 50-51.

⁸ Χιόνης: *Ιστορία*, σελ. 89.

⁹ Ρουδομέτωφ: «Μικρή αναφορά», 35-37.

Πόρτο Λάγος. Η εμπορία του απαιτούσε μεγάλα κεφάλαια. Για το λόγο αυτό μόνο μεγάλοι εμπορικοί οίκοι τα εμπορεύονταν, οι οποίοι τα αγόραζαν από τους Μπέηδες των καπνοπαραγωγικών περιοχών. Προστάτες τους ήταν οι πρόξενοι¹⁰ των ξένων χωρών στη Θεσσαλονίκη και στην Καβάλα, ιδιαίτερα της Γαλλίας και της Αυστρίας¹¹.

Η οικονομική ακμή της πόλης δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για την πνευματική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των κατοίκων της ελληνορθόδοξης κοινότητας της Καβάλας¹². Το 1890 ήδη υπήρχε στην Καβάλα κλιμάκιο της Γαλλικής Αποστολής, το οποίο διατηρούσε σχολείο με καθολικούς καλόγερους και καλόγριες. Βλέπουμε πως ήδη είχε αρχίσει η κοινωνική και πνευματική ανάπτυξη της πόλης. Ήταν «επιβεβλημένο» τότε τα παιδιά των πλουσίων να μαθαίνουν τη γαλλική γλώσσα¹³.

Από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα και μετά η Καβάλα έγινε η κυριότερη εξαγωγική αγορά καπνού της Μακεδονίας. Μεγάλο μέρος του εξαγωγικού εμπορίου βρισκόταν στα χέρια των ξένων. Καθώς αυξήθηκε η κίνηση του λιμανιού περισσότεροι ξένοι οίκοι έρχονταν να εγκατασταθούν σε πιο μόνιμη βάση. Σημαντικούς καπνεμπορικούς οίκους ίδρυσαν στην Καβάλα τα καπνεργοστάσια του Καΐρου. Την αντιπροσώπευση των αιγυπτιακών οίκων και τις διευθυντικές θέσεις των αμερικάνικων αναλάμβαναν συνήθως Έλληνες κάτοικοι της Καβάλας, ενώ τη διεύθυνση των ευρωπαϊκών οίκων Εβραίοι και Ευρωπαίοι κάτοικοί της¹⁴.

Η Καβάλα δεν παρέμεινε μια απλή πόλη της ελληνικής ενδοχώρας, αλλά εξελίχθηκε σε διεθνές κέντρο με πολυάριθμη ξένη παροικία που συμπλέκονταν με το ελληνικό στοιχείο. Παράλληλα αναπτύχθηκε η άλλη πόλη, η πόλη των καπνεργατών, που ζούσε ολόκληρη τη βδομάδα μέσα στη σκόνη του καπνού και διεκδικούσε τη θέση της στην κοινωνία.

Η Καβάλα, καθώς έγινε σημαντικότερο και παγκόσμιας φήμης κέντρο παραγωγής, επεξεργασίας, εμπορίου και μεταφοράς καπνών, είχε το προνόμιο να φιλοξενεί προξενεία των τότε Μεγάλων Δυνάμεων. Από το 1701 έχουμε επίσημη αναφορά λειτουργίας γαλλικού προξενείου στην Καβάλα. Το 1847 ήδη λειτουργούσαν στην Καβάλα τρία υποπροξενεία, της Γαλλίας, της Αυστρίας και της Ελλάδας. Το 1868 λειτουργούσαν έξι:

¹⁰ Βλέπε παρακάτω για τα προξενεία και υποπροξενεία στην Καβάλα.

¹¹ Αγγελούδη, Σαπφώ: «Η Καβάλα ως καπνούπολη» στο 18 *Αρχαιολογία* (Φεβρ. 1986), 48-52, σελ. 48.

¹² Χιόνης: *Ιστορία*, σελ. 14.

¹³ Τριάρχης, Φώτης: «Η πνευματική κίνηση στην Καβάλα 1850-1913» στο *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* (1973), 209-214, σελ. 212.

¹⁴ Στεφανίδου: «Η πόλη», 201-203.

Αγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Αυστρίας, Ιταλίας και Ελλάδας. Λίγο αργότερα λειτούργησε και το υποπροξενείο της Ρωσίας¹⁵.

Η έντονη οικονομική ανάπτυξη, που εμφανίστηκε μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, συντέλεσε στο μετασχηματισμό της δομής της καβαλιώτικης κοινωνίας και στην ανάδυση μιας νέας κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Το καπνεμπόριο διαχώρισε με σαφή τρόπο τους μεγαλοκαπνεμπόρους, του μικροεμπόρους καπνού και άλλους επαγγελματίες, καθώς και το κατώτερο στρώμα, τους πολυάριθμους ημερομίσθιους εργάτες καπνού. Η κοινωνική διαίρεση βρήκε έκφραση σε πολλούς χώρους: στον τρόπο ψυχαγωγίας, ένδυσης κ. ά. Έτσι, το ανώτερο στρώμα, όχι πάντα όλες οι εθνότητες μαζί, διασκεδάζε με θεατρικές παραστάσεις, όπως των ελληνοδραματικών θιάσων, που περιόδευαν σε μακεδονικές πόλεις, με λεμβοδρομίες και ιπποδρομίες, με χορούς και χαρτοπαιξία. Το 1910 ιδρύθηκε η Μεγάλη Λέσχη της Καβάλας. Εξοπλισμένη με όλα τα σύγχρονα μέσα της εποχής, με αναγνωστήριο και βιβλιοθήκη, φιλοξενούσε όλες τις εκδηλώσεις, όλες τις εθνότητες και τα θρησκευόμενα, τους εμπόρους και συγχρόνως τους ανθρώπους των γραμμάτων. Χωριστές Λέσχες οργάνωσαν και οι άλλες εθνότητες, όπως η Τουρκική και η Ισραηλιτική Λέσχη¹⁶.

Μέσα σε αυτό το κλίμα η ελληνική κοινότητα, το 1906, ίδρυσε το Γυμναστικό Σύλλογο «Οι Φίλιπποι», με σκοπό τη διάδοση της γυμναστικής σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Ο σύλλογος, με έσοδα που προέρχονταν από τις συνδρομές των μελών, τις ευεργεσίες και τα τυχόν έσοδα από τους αγώνες, συντηρούσε ένα καλά εξοπλισμένο γυμναστήριο και μια μικρή βιβλιοθήκη – αναγνωστήριο με κατάλληλα συγγράμματα. Είχε επίσης οργανωθεί ο Όμιλος Ερασιτεχνών και Φιλόμουσων «*Η Αθηνά*», που συντηρούσε αναγνωστήριο, μουσική ορχήστρα και δραματικό τμήμα.

Η σύνθεση του πληθυσμού της Καβάλας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Σύμφωνα με την στατιστική έκθεση του γενικού επιθεωρητή των σχολείων το 1906 ζούσαν στην Καβάλα 11241 Έλληνες, 8562 Τούρκοι, 1852 Εβραίοι και 206 Βούλγαροι¹⁷.

Στην Καβάλα παρατηρείται έντονη εκπαιδευτική δραστηριότητα μετά το 1878, όταν τα ήδη υπάρχοντα σχολεία ενισχύθηκαν και συγχρόνως ιδρύθηκαν νέα, με τη σύμπραξη και των νεοσύστατων φιλεκπαιδευτικών συλλόγων. Η εκπαίδευση των μουσουλμάνων πριν το 1846 ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τη θρησκεία. Το σημαντικότερο και μεγαλύτερο

¹⁵ Ρουδομέτωφ: «Μικρή αναφορά» 37.

¹⁶ Στεφανίδου: «Η πόλη» 209-234.

¹⁷ Χιόνης: *Η παιδεία*, σελ. 162.

σχολείο στην Καβάλα ήταν το Ιμαρέτ (θρησκευτικό – εκπαιδευτικό ίδρυμα), που κτίστηκε στη βασική του μορφή το 1817-1820 και ολοκληρώθηκε ως το 1864.

Ο Μεχμέτ Αλή, ιδρυτής της Αιγυπτιακής Δυναστείας και μια από τις ισχυρότερες προσωπικότητες του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα, γεννήθηκε στην Καβάλα. Κατά το διάστημα της μακράς βασιλείας του δεν ξέχασε τη γενέτειρά του. Όσοι συμπατριώτες του Καβαλιώτες κατέφευγαν στην Αίγυπτο έβρισκαν προστασία. Το 1812 ίδρυσε ένα τεράστιο οικοδόμημα, το Ιμαρέτ, το οποίο μέχρι το 1902 λειτούργησε ως ιερατική σχολή και κατόπιν μέχρι το 1923 ως φιλανθρωπικό ίδρυμα για την παροχή λαϊκού συσσιτίου¹⁸.

Η εβραϊκή κοινότητα της Καβάλας ίδρυσε το 1883-85 το πρώτο εκπαιδευτήριό της. Τα εβραϊκά σχολεία προσέλκυαν και αρκετούς μαθητές άλλων εθνοτήτων. Οι ολιγάριθμοι ξένοι καθολικοί που έμεναν στην Καβάλα και μαζί μερικοί Έλληνες εκπαιδεύονταν στο καθολικό αρρεναγωγείο, που ίδρυσε η Γαλλική Ιεραποστολή των Λαζαριστών το 1885-1888.

Η ολιγάριθμη αρμενική κοινότητα Καβάλας περιλάμβανε εμπόρους, τεχνίτες και υπαλλήλους. Το 1910 η Καβάλα αριθμούσε 110-120 Αρμενίους. Το 1921 Επιτροπή αναγνωρισμένη από την ελληνική κυβέρνηση υποδέχτηκε τους νέους πρόσφυγες που έρχονταν από τη Νικομήδεια, την Κιλικία και την περιοχή της Σμύρνης. Το πρώτο σχολείο, το 1923, αριθμούσε 90 μαθητές και μέχρι το 1928 ο αριθμός αυξήθηκε σε 130. Το σχολείο έκλεισε το 1946 με την παλλινόστηση ή τη μετανάστευση προς Καναδά, Αργεντινή κ.τ.λ. πολλών Αρμενίων. Υπολογίζεται ότι από μια Κοινότητα που αριθμούσε τότε περισσότερα από 1000 μέλη, παρέμειναν μόνο 200.

Σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της πόλης έπαιξαν οι εταιρείες καπνού των Τακβοριάν και Μισσιριάν που από το 1928 έδιναν εργασία σε εκατοντάδες Έλληνες και Αρμενίους μέχρι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Από το 1928 στο επίκεντρο των παροικιακών δραστηριοτήτων βρισκόταν η «*Ένωση των Νέων*» και των «*Δεσποινίδων*». Οι δύο αυτοί σύλλογοι διέθεταν βιβλιοθήκη, διοργάνωναν διαλέξεις, θεατρικές παραστάσεις, εκδηλώσεις με παραδοσιακούς χορούς και αθλητικές συναντήσεις¹⁹.

Την ίδια εποχή που παρατηρείται η μεγάλη αύξηση του αριθμού των ελληνικών σχολείων της Μακεδονίας, ιδρύθηκαν επίσης πολλοί φιλανθρωπικοί, εκπαιδευτικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι, με κύριο χαρακτηριστικό την ομοθρησκεία των μελών τους. Όλοι οι σύλλογοι ιδρύονταν με σκοπό την ενίσχυση των υπαρχόντων φορέων εκπαίδευσης ή

¹⁸ Χιόνης, Κωνσταντίνος: *Ιστορία της Καβάλας*, Καβάλα 1968, σελ. 88.

¹⁹ Μαγκαριάν, Ασάντουρ: *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1936.

την ίδρυση νέων στην πόλη και στα περίχωρα, αλλά επίσης και με σκοπό την ενίσχυση της περίθαλψης, της ψυχαγωγίας κ.τ.λ.²⁰.

Ο Μακεδονικός Αγώνας διήρκησε πέντε χρόνια (1903-1908)²¹. Κύριο μέλημα και ιδιαίτερη φροντίδα της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας ήταν από την αρχή η συστηματική οργάνωση ενός πολεμικού μηχανισμού, που ήταν αναγκαίος για την επιτυχή και ασφαλή διεξαγωγή του Εθνικού αγώνα, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η βουλγάρικη απειλή ενάντια στον υπόδουλο μακεδονικό ελληνισμό. Βασική προϋπόθεση για την επιτυχή διεξαγωγή του αγώνα θεωρήθηκε η μύηση του ελληνικού πληθυσμού των μακεδονικών πόλεων²² και χωριών, ο οποίος όχι μόνο θα στήριζε υλικά και ηθικά τους Έλληνες αγωνιστές, αλλά θα έπαιρνε και αυτός ενεργό μέρος στον αγώνα συμμετέχοντας με ντόπιους πολεμιστές. Το σχέδιο της οργάνωσης Επαρχιακών Κέντρων Εθνικής Άμυνας Μακεδονικού Αγώνα και η μύηση στον αγώνα είχε όλα τα χαρακτηριστικά και την ιερότητα της μύησης των φιλικών στον Εθνικό Αγώνα κατά την Επανάσταση του 1821²³.

Η Καβάλα καταλήφθηκε από τους Βούλγαρους τον Οκτώβριο του 1912²⁴. Είναι απερίγραπτη η θηριώδης διαγωγή των Βουλγάρων απέναντι στους Έλληνες, τους Τούρκους και τους Εβραίους. Το βουλγάρικο πρόγραμμα ήταν καθαρά σφωβινιστικό. Ήθελαν να παρουσιάσουν την Καβάλα βουλγάρικη. Έτσι κηρύχτηκε ένας εξοντωτικός πόλεμος κατά του ελληνικού στοιχείου. Για να προλάβουν οι Βούλγαροι κάθε αντίσταση συνέλαβαν και κρατούσαν ως όμηρους²⁵ επιφανείς άντρες της Καβάλας. Το καλοκαίρι του 1913 με τέχνασμα του Ναυάρχου Κουντουριώτη οι Βούλγαροι τράπηκαν σε φυγή και εγκατέλειψαν την πόλη²⁶.

Από το 1916 μέχρι το 1918 η Καβάλα έζησε μια δεύτερη βουλγάρικη κατοχή γνωρίζοντας μέρες μαρτυρίου. Ο ελληνικός πληθυσμός της πόλης ήταν περίπου 12.000 και από αυτούς 4.000 κατόρθωσαν να διαφύγουν στη Θεσσαλονίκη και τη Θάσο. Τα χρόνια της κατοχής ήταν τραγικά. Ολόκληρες οικογένειες πέθαιναν από την πείνα και η πόλη είχε μετατραπεί σε τάφο ζωντανών νεκρών²⁷.

²⁰ Στεφανίδου: «Η πόλη» 218-236.

²¹ Γούναρης, Βασίλης: *Ο Μακεδονικός Αγώνας*, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 51.

²² Ο Στυλιανός Μαυρομιχάλης τοποθετήθηκε από το Μακεδονικό κοιμητήριο ως οργανωτής του Μακεδονικού Αγώνα της Ανατολικής Μακεδονίας με κέντρο την Καβάλα. Βακαλόπουλος, Κων/νος: *Ανέκδοτο Μητρώο των Μαχητών του Μακεδονικού Αγώνα*, Θεσ/νίκη 1979, τόμος Γ', σελ. 69.

²³ Ανεστόπουλος, Άγγελος: *Ο Μακεδονικός Αγών 1903-1908*, Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 7-8.

²⁴ Χιόνης: *Ιστορία*, σελ. 94.

²⁵ Βλέπε παρακάτω ενότητα: Μακεδονικός Αγώνας του υποκεφαλαίου: Γυμναστικός Σύλλογος 'Οι Φίλιπποι'.

²⁶ Σκαλτσάς: *Ιστορία*, σελ. 65-68.

²⁷ Βύζικας, Γιάννης: *Χρονικό των εργατικών αγώνων*, Καβάλα 1994, σελ. 27

Μετά την καταστροφή στη Μικρά Ασία (1922) ενάμισι εκατομμύριο πρόσφυγες ήρθαν στην Ελλάδα και βρήκαν νέα πατρίδα. Η Καβάλα δέχτηκε μεγάλο αριθμό προσφύγων και διπλασίασε τον αριθμό των κατοίκων της που ξεπέρασαν τις 60.000 για πρώτη φορά στην ιστορία της. Δημιουργήθηκε όμως θέμα επιβίωσης, δηλαδή εργασίας, στέγασης και υγειονομικής περίθαλψης. Η ανεργία διογκώθηκε, με συνέπεια να προκαλείται αναταραχή για την εξασφάλιση ακόμα και του ψωμιού. Για την επίλυση, κατά κάποιο τρόπο, του στεγαστικού προβλήματος επιτάχθηκαν τα καπνομάγαζα. Έτσι όμως δεν υπήρχαν αποθηκευτικοί χώροι²⁸.

Η τετραετία 1928-1932 υπήρξε η πιο λαμπρή περίοδος για την Καβάλα. Εγκαινιάστηκαν μεγάλα έργα που έδωσαν πνοή στην πόλη. Η χρυσή αυτή εποχή δεν έλυσε βέβαια τα κοινωνικά προβλήματα που υπήρχαν. Πρόβαλαν μάλιστα αυτή την περίοδο οξύτερα και εκδηλώνονταν με συχνές κινητοποιήσεις των καπνεργατών που κατέληγαν σε αιματηρές συγκρούσεις²⁹. Η ανεργία μάστιζε τους εργαζόμενους καπνεργάτες αλλά και τους άλλους κλάδους. Οι καπνοπαραγωγοί και το καπνεμπόριο περνούσαν δύσκολες μέρες. Όλοι αντιμετώπιζαν πρόβλημα επιβίωσης. Πολλοί έφυγαν σε άλλες μεγαλύτερες πόλεις. Η πόλη έχανε μεγάλο αριθμό κατοίκων και υπήρχε κίνδυνος να ερημωθεί.

Μπροστά στον κίνδυνο αυτό οργανώθηκε στην Καβάλα το μεγάλο συνέδριο του 1933 για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Αποφασίστηκε η αποστράγγιση της βαλτώδους περιοχής των Φιλιππων, που έδωσε στην καλλιέργεια χιλιάδες στρέμματα εύφορης γης, τα οποία δόθηκαν σε ακτήμονες και μικροκαλλιεργητές. Έτσι σταμάτησε η διαρροή των κατοίκων της πόλης και μπόρεσε να κρατηθεί το υπόλοιπο ανθρώπινο δυναμικό της. Νέα όμως προβλήματα δημιουργήθηκαν με τη δικτατορία του Μεταξά (1936) και το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1940)³⁰. Το 1941 οι Βούλγαροι κατέλαβαν για τρίτη φορά την Καβάλα. Οι κάτοικοι υπέστησαν διωγμούς, εξευτελισμούς, εξορίες, ξυλοδαρμούς και πείνα. Την εποχή εκείνη καταστράφηκαν τα πάντα (βιβλία, αρχεία, εφημερίδες, μηχανές, τυπογραφεία κ.ά.). Με την κατάσχεση των βιβλίων, την έλλειψη δασκάλων και σχολείων τα ελληνόπουλα έμειναν στην αμάθεια³¹.

Μετά την απελευθέρωση σημειώθηκαν μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία της Καβάλας. Η ζήτηση των ανατολικών καπνών στις διεθνείς αγορές περιορίστηκε, με αποτέλεσμα να μειωθεί η ποσότητα της επεξεργασίας του καπνού. Η μετακίνηση άλλωστε των καπνεμπορικών εταιρειών στη Θεσσαλονίκη και η εισαγωγή

²⁸ Ιωαννίδης, Ιωάννης: *Το καπνικό στην Καβάλα*, Καβάλα 1998, σελ. 46.

²⁹ Χιόνης: *Ιστορία*, σελ. 24-25.

³⁰ Ορφανίδης, Κωνσταντίνος: *Ιστορικά και τοπωνυμικά της Καβάλας*, Καβάλα 1997, σελ. 129-131.

³¹ Παπαδόπουλος, Ευάγγελος: *Ιστορία της Καβάλας*, Καβάλα 1967, σελ. 358-370.

μηχανών στην καπνεργασία αύξησε την ανεργία και οδήγησε την πόλη στον οικονομικό μαρασμό³².

Η πρόοδος ήταν αργή και, μόνο μετά τη μετανάστευση στη Γερμανία μεγάλου αριθμού εργατών, άρχισε ουσιαστικά η ανάπτυξη στην πόλη γύρω στο 1960. Η εξόρυξη του πετρελαίου και το εργοστάσιο των λιπασμάτων προσπάθησαν να αναπληρώσουν το μεγάλο κενό που άφησε η εργασία του καπνού στην οικονομία της πόλης με την απασχόληση 15.000 περίπου καπνεργατών³³.

Ιστορική έρευνα της άθλησης

Η πόλη της Καβάλας έχει να παρουσιάσει αξιόλογες επιδόσεις στον αθλητισμό κατά το παρελθόν, καθώς, μέσα στη γενική ένδεια της ελληνικής επαρχίας και τα τραύματα από τους μακροχρόνιους πολέμους, κατάφερε να ξεχωρίσει και να καταγράψει τη δυναμική της πορεία.

Η παρούσα μελέτη επιχείρησε να συνθέσει την ιστορία του σύγχρονου αθλητισμού της πόλης της Καβάλας από τις αρχές του 20ού αιώνα, όταν καταγράφεται η ίδρυση του πρώτου αθλητικού σωματείου, που σηματοδοτεί την έναρξη της οργανωμένης άσκησης, ανεξάρτητης από εκπαιδευτικούς θεσμούς, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1960.

Μελετήθηκε η εξέλιξη των αντιλήψεων σχετικά με τη σωματική άσκηση. Το αθλητικό σωματείο δεν ήταν μόνο τόπος σωματικής άσκησης για τα μέλη του, αλλά προσέφερε επίσης τη δυνατότητα μιας νέας μορφής κοινωνικότητας, η οποία διακρίνεται για τον τυπικό, δημόσιο και θεσμοθετημένο χαρακτήρα της. Αναζητήθηκαν τα πρώτα ίχνη παρουσίας αθλητικών συμβάντων στην Καβάλα τόσο μέσα από τις πρώιμες, μη οργανωμένες πρακτικές, όσο και μέσα από τους πρώτους αθλητικούς θεσμούς δηλ. τους αγώνες και τα γυμναστήρια. Έγινε ανάλυση των αθλητικών σωματείων με την παρουσίαση της εξέλιξής τους (μελέτη καταστατικών, ανάλυση των σκοπών κτλ).

Για την εκπλήρωση των παραπάνω στόχων διερευνήθηκαν:

A) το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο πραγματοποιήθηκαν αθλητικά γεγονότα, καθώς η παρουσία τους αντανάκλα τη δυναμική ευρύτερων κοινωνικών και πολιτισμικών αλλαγών.

B) ο ρόλος των αθλητικών σωματείων κατά τη διάρκεια ιστορικών περιόδων της περιοχής.

Η εργασία έχει ιστορικό περιεχόμενο και στηρίχτηκε στην ιστορική – αναλυτική μέθοδο. Η ιστορική έρευνα χαρακτηρίζεται από τη συστηματική συλλογή και την

³² Χιόνης, Κωνσταντίνος: *Συνοπτική ιστορία της πόλης Καβάλας των Φιλίππων κα της Θάσου*, Καβάλα 2000, σελ. 25.

³³ Ορφανίδης: *Ιστορικά*, σελ. 131.

αντικειμενική αξιολόγηση στοιχείων και δεδομένων που αναφέρονται στο παρελθόν. Η συλλογή αυτή σα σκοπό έχει να διατυπωθούν και κατόπιν να εξεταστούν υποθέσεις σχετικές με εκείνα τα γεγονότα, που η γνώση τους μπορεί να βοηθήσει στο να εξηγηθούν παρούσες καταστάσεις και στο να προβλεφθούν μελλοντικά γεγονότα³⁴.

Η διαπραγμάτευση ενός ιστορικού θέματος, η διενέργεια μιας ιστορικής έρευνας έχει ανάγκη από τεκμήρια, πάνω στα οποία θα στηριχτεί η επιχειρηματολογία του ερευνητή. Το σύνολο των πειστηρίων αποτελεί την τεκμηρίωση της έρευνας, που από την πληρότητά της εξαρτάται και η επιτυχία όλου του έργου³⁵. Η συγκεκριμένη έρευνα βασίστηκε σε αρχικές πηγές: σε καταστατικά ιδρύσεως των αθλητικών σωματείων και έγγραφα τους, εκθέσεις του Σ.Ε.Γ.Α.Σ, που αφορούν την κίνηση των εν λόγω σωματείων, φυλλάδια αγώνων, βραβεία, διπλώματα και προγράμματα αγώνων. Επίσης σε δευτερεύουσες πηγές: σε βιβλία, άρθρα περιοδικών και εφημερίδων, που παρουσιάζουν την αθλητική κίνηση της Καβάλας.

Η μελέτη της αθλητικής ιστορίας θα βοηθήσει στην καλύτερη και βαθύτερη κατανόηση της κοινωνικής και πολιτιστικής ιστορίας της πόλης. Παράλληλα, η προσφορά της παρούσας έρευνας έγκειται - με γνώμονα τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και με οδηγό την ιστορική έρευνα - στην ευαισθητοποίηση των νέων για τα αθλητικά ιστορικά συμβάντα έτσι ώστε να κρατήσουν ζωντανό το αθλητικό παρελθόν της πόλης της Καβάλας.

³⁴ Καμπίτσης, Χρήστος., Χαραχούσου, Υβόννη: *Τεχνικές έρευνας στις Αθλητικές Επιστήμες*. Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 9.

³⁵ Καραγιαννόπουλος, Ιωάννης: *Εισαγωγή στην τεχνική της επιστημονικής ιστορικής εργασίας*. Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 30.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Γεγονότα-σταθμοί στην ιστορία της Καβάλας.

ΕΤΟΣ		ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ
1912	Α' κατοχή	Κατάληψη της πόλης από τους Βούλγαρους
1913		Απελευθέρωση της πόλης από τους Βούλγαρους
1914		
1915		
1916	Β' κατοχή	Κατάληψη από τους Βούλγαρους
1917		Κατοχή από τους Βούλγαρους
1918		Αποχώρηση των Βουλγάρων
1919		
1920		
1921		
1922		
1923		Έλευση προσφύγων μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή
1924		
1925	Δεκαετία χωρίς πολιτικές αναταραχές	
1926		
1927		
1928		
1929		
1930		
1931		
1932		
1933		
1934		
1935		
1936		Κήρυξη της δικτατορίας του Μεταξά
1937		
1938		
1939		
1940	Γ' κατοχή	Έναρξη Β' Παγκόσμιου Πολέμου, κατάληψη της πόλης
1941		από τους Βούλγαρους
1942		
1943		
1944		

ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

Γυμναστικός Σύλλογος «Οι Φίλιπποι»

Σκοπός του Συλλόγου. Το πρώτο αθλητικό σωματείο της Καβάλας υπήρξε ο Γυμναστικός Σύλλογος «Οι Φίλιπποι», το οποίο συστάθηκε με πρωτοβουλία του Ν. Σερδάρου και φιλάθλων Καβαλιωτών³⁶ «τη εγκρίσει της Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης», το Μάρτιο του 1906³⁷ (Η ίδρυση του Πρωτοδικείου από το οποίο γίνονταν η αναγνώριση κάθε σωματείου έγινε το 1922)³⁸. Ο σύλλογος συστάθηκε την 1^η Μαρτίου 1904, αλλά επισημοποιήθηκε το 1906. Το καταστατικό του συλλόγου ήταν γραμμένο και στην τουρκική γλώσσα³⁹.

Σκοπός του συλλόγου ήταν «η εις απάσας τας κοινωνικάς τάξεις διάδοσις της Γυμναστικής», όπως αναφέρεται στο πρώτο άρθρο του καταστατικού⁴⁰. Είναι αλήθεια ότι τα περισσότερα από τα καταστατικά των αθλητικών σωματείων της περιόδου 1870 και μετά σε όλο τον ελληνικό χώρο συντάσσονταν με βάση άλλα που προϋπήρχαν και χρησιμοποιούνταν ως πρότυπο. Ο παιδαγωγικός ρόλος, όχι μόνο απέναντι στη νεολαία αλλά και απέναντι στις λαϊκές τάξεις, τουλάχιστον στο επίπεδο των προθέσεων, συναντάται στα καταστατικά εννέα συλλόγων της υπόλοιπης Ελλάδας, με πρώτο εκείνο του Πανελληνίου της Αθήνας (1891)⁴¹. Κάτι ανάλογο λοιπόν συνέβαινε με το Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι». Στο τροποποιημένο καταστατικό του 1939, ο σκοπός διευρύνθηκε με τη διάδοση όχι μόνο της γυμναστικής αλλά του αθλητισμού και «των διαφόρων σπορ εν γένει»⁴².

Στο καταστατικό του 1906, ως μέσα επίτευξης του σκοπού του συλλόγου αναφέρονταν η λειτουργία γυμναστηρίου, η εκγύμναση των μελών με πορείες και εκδρομές, η διοργάνωση μαθητικών αγώνων, η διοργάνωση αγώνων στην Καβάλα και η συμμετοχή σε αγώνες εντός και εκτός της πόλης, καθώς και η ίδρυση αναγνωστηρίου και βιβλιοθήκης. Ενδεικτική για τον προσανατολισμό του συλλόγου ήταν η απόφαση για την ίδρυση βιβλιοθήκης με συγγράμματα περί γυμναστικής. Γι' αυτό μεταξύ των μελών του

³⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.10.1932, αρ. 2056.

³⁷ Κανονισμός του εν Καβάλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», 1906.

³⁸ Αδαμπασιάδης, Λεάνδρος: «Τριάντα χρόνια» στο: 2 *Έρευνα* (1951), 14, σελ. 14.

³⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 25.10.1932, αρ. 2055.

⁴⁰ Κανονισμός του εν Καβάλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», 1906.

⁴¹ Κουλούρη, Χριστίνα: *Αθλητισμός και όψεις αστικής κοινωνικότητας*, Αθήνα 1997, σελ. 180.

⁴² Καταστατικόν του εν Καβάλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», αρ. πρωτ. 279/20-5-1939.

Διοικητικού Συμβουλίου (Δ.Σ.) συγκαταλεγόταν ο έφορος βιβλιοθήκης ως ξεχωριστό αξίωμα⁴³. Από τη δεκαετία του 1880 υπήρχαν πολλοί μικροί σύλλογοι που ίδρυσαν αναγνωστήρια. Έτσι επιτυγχάνονταν η κοινωνική επαφή και δημόσια συναναστροφή μιας ομάδας ατόμων με κοινά κοινωνικά χαρακτηριστικά. Αυτό είναι σαφέστερο στην περίπτωση των λεσχών, οι οποίες συγκροτούνταν από τις ευπορότερες τάξεις⁴⁴. Αξίζει να επισημάνουμε στο σκοπό το συνδυασμό αθλητισμού, εκπαίδευσης, αναψυχής, ψυχαγωγίας, και πνευματικής προόδου. Στο δεύτερο καταστατικό, του 1939, τα μέσα παρέμειναν τα ίδια με μικρές διαφορές (ίδρυση Λέσχης), χωρίς να αλλάξει η κατευθυντήρια γραμμή.

Ιδρυτές και μέλη. Σύμφωνα με το δεύτερο άρθρο του καταστατικού οι ιδρυτές του Συλλόγου υποχρεούνταν να προκαταβάλλουν το ποσό των 3 λιρών Τουρκίας, καθώς και ετήσια συνδρομή - μετά το δεύτερο χρόνο - την οποία, εάν δεν κατέβαλαν εγκαίρως, έπαιναν να θεωρούνται ιδρυτές. Το κόστος αυτό επέβαλε έμμεσα έναν κοινωνικό αποκλεισμό. Η εκλογή νέου ιδρυτή αποφασιζόταν με μυστική ψηφοφορία ανάμεσα στα μέλη του Δ. Σ.⁴⁵.

Δεν μπορούμε να περιγράψουμε με ακρίβεια την κοινωνική προέλευση όλων των ιδρυτών του συλλόγου, γιατί στο καταστατικό δεν καταγράφονταν τα αντίστοιχα επαγγέλματα. Ανάμεσα στους πρώτους ιδρυτές του σωματείου συγκαταλέγονταν επιφανείς προσωπικότητες της Καβάλας, μέλη της Ελληνορθόδοξης Κοινότητας της Καβάλας, που πρωταγωνιστούσαν ως Δημογέροντες⁴⁶, Αντιπρόσωποι, μέλη διαφόρων Επιτροπών, Επίτροποι εκκλησιών, μέλη της Εφορείας των Σχολών⁴⁷, μέλη της Εφορείας του Νοσοκομείου κτλ. Τα ιδρυτικά μέλη αντιπροσώπευαν ένα μεγάλο φάσμα καπνεμπόρων, επιστημόνων, επαγγελματιών, εμπόρων κτλ. Ο Β.Δ. Πρωτόπαπας, συμβολαιογράφος⁴⁸, ο οποίος διετέλεσε αργότερα Πρόεδρος του συλλόγου Ομήρων «*Η Άμυνα*»⁴⁹ και το 1931

⁴³ Κανονισμός του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», 1906.

⁴⁴ Κουλούρη: Αθλητισμός, σελ. 157.

⁴⁵ Καταστατικόν του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», αρ. πρωτ. 279/20-5-1939.

⁴⁶ Βλέπε παραπάνω: Εισαγωγή.

⁴⁷ Το χρονικό διάστημα 1899-1915 υπηρέτησαν ως Έφοροι των Σχολών οκτώ από τους ιδρυτές του συλλόγου: Κ. Βαλαβάνογλου, Χ. Κοντός, Αρ. Κωνσταντινίδης, Κλ. Τερμεντζής, Ε. Τζοάννος, Ηλ. Φέσσας, Θ. Φέσσας και Στ. Φέσσας. Οι Έφοροι εκλέγονταν από την Αντιπροσωπεία, διορίζονταν από την Ιερά Μητρόπολη και «επελαμβάνοντο απάντων των θεμάτων της εκπαιδύσεως, προσφέροντες υψίστην υπηρεσίαν προς την νεότητα και πατρίδα». Προκοπίου Μητροπολίτου Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου: *Η εκπαίδευσις εις την Καβάλαν και η ανέγερσις του Παρθεναγωγείου αυτής 1890-1915*, Θεσ/νίκη 1979, σελ. 38-39.

⁴⁸ Εφημ. *Εμπρός*: φύλλο 14.10.1914, αρ. 615.

⁴⁹ Εφημ. *Η Φωνή της Καβάλας*: φύλλο 23.1.1928, αρ. 37.

Πρόεδρος του Συνδέσμου Μακεδονομάχων «Π. Μελάς»⁵⁰, ο Κλ. Τερμεντζής ξυλέμπορος και για πολλά χρόνια Δήμαρχος Καβάλας, ένας άρχοντας της εποχής με τεράστια προσφορά στην πόλη, ο ποιητής Ι. Κωνσταντινίδης⁵¹, οι Η.Ι. Φέσσας, Κ.Δ. Φέσσας, Στ.Ι. Φέσσας και Θ.Δ. Φέσσας, που πάντοτε πρωταγωνιστούσαν στη διαχείριση των κοινοτικών πραγμάτων, οι Γρ. Ε. Γρηγοριάδης και Γρ. Ν. Γρηγοριάδης (ο τελευταίος υπήρξε το 1928 επίτιμος πρόεδρος του συνδέσμου Μακεδονομάχων «Π. Μελάς»⁵²) της οικογένειας των πρώτων εξαγωγέων καπνών, ο Στέφανος Πουλίδης ιατρός (ιδρυτικό μέλος της Ιατρικής Εταιρείας Καβάλας), ο Ν. Σερδάρογλου ο οποίος διετέλεσε δήμαρχος Καβάλας (23-8-1935 έως 18-7-1936), ο Κ. Πουλίδης φαρμακοποιός, ο Επ. Λαζίδης ιατρός (ιδρυτικό μέλος και αντιπρόεδρος του Δ.Σ. της Ιατρικής Εταιρείας Καβάλας από το 1920 μέχρι το 1941), ο Β. Λουκούμης⁵³ καπνέμπορος και μεγάλος ευεργέτης του Θεραπευτηρίου «Ελπίς».

Τα μέλη του συλλόγου διαιρούνταν σε *τακτικά, αντεπιστέλλοντα, επίτιμα και παρεπίδημα*⁵⁴. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πρώτο αυτό καταστατικό δεν γίνονταν καμία αναφορά για τους αθλητές, ενώ στο τροποποιημένο καταστατικό του 1939, τα μέλη του συλλόγου αδιακρίτως φύλου, εθνικότητας και θρησκείας διαιρούνταν σε *επίτιμα, τακτικά αρωγά, τακτικά ενεργά και δόκιμα*⁵⁵.

Τα τακτικά μέλη του συλλόγου εκλέγονταν με μυστική ψηφοφορία από το Διοικητικό Συμβούλιο ύστερα από έγγραφη πρόταση δύο μελών ή δύο ιδρυτών ή ενός ιδρυτή και ενός μέλους. Στην πρόταση έπρεπε να αναγράφονται το ονοματεπώνυμο, το επάγγελμα και η ηλικία του προτεινόμενου μέλους. Μετά από απόρριψη της υποψηφιότητάς του για τρεις συνεχόμενες φορές το μέλος έχανε το δικαίωμα να προταθεί εκ νέου. Όλα τα μέλη του συλλόγου είχαν τα ίδια δικαιώματα τόσο στα γραφεία του συλλόγου όσο και στο Γυμναστήριο και μπορούσαν να συμμετέχουν σε πορείες, εκδρομές, αγώνες και τελετές, καθώς επίσης και να χρησιμοποιούν βιβλία και διάφορα αντικείμενα της ιδιοκτησίας του συλλόγου.

Τα ίδια δικαιώματα με τα τακτικά μέλη είχαν επίσης οι ευεργέτες και οι δωρητές του συλλόγου. Στην κατηγορία αυτή ανήκαν όσοι είχαν δωρίσει κατά καιρούς μεγάλα ποσά

⁵⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 4.2.1931, αρ. 1524.

⁵¹ Βλέπε παρακάτω ενότητα: Μακεδονικός Αγώνας.

⁵² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 25.1.1928, αρ. 590.

⁵³ Μεγάλη μάστιγα της εποχής ήταν η φυματίωση που κυριολεκτικά θέριζε τον πληθυσμό λόγω της ανθυγιεινής επεξεργασίας του καπνού και την ελονοσία της γύρω περιοχής. Ο Β. Λουκούμης δώρισε στο Θεραπευτήριο το τεράστιο για την εποχή ποσό των 900.000 δραχμών δίνοντας έτσι τη δυνατότητα συνέχισης της λειτουργίας του ιδρύματος που εκείνη την εποχή αδυνατούσε να ικανοποιήσει τις αυξανόμενες ανάγκες της πόλης. Με τη δωρεά το ίδρυμα μεταμορφώθηκε σε ένα σύγχρονο Σανατόριο. Ιατρική Εταιρεία Καβάλας: *Προσφορά εβδομήντα τριών χρόνων στη Μακεδονία και Θράκη*, Καβάλα 1993.

⁵⁴ Κανονισμός του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιππου», 1906.

⁵⁵ Καταστατικόν του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιππου», αρ. πρωτ. 279/20-5-1939.

στο σύλλογο. Συγκεκριμένα μεγάλοι ευεργέτες ανακηρύσσονταν εκείνοι που προσέφεραν 50 λίρες Τουρκίας, ευεργέτες 25 λίρες, δωρητές 10 λίρες και αρωγοί 5 λίρες⁵⁶.

Στο τροποποιημένο καταστατικό του 1939 τα τακτικά μέλη διαιρούνταν σε αρωγά, τους φιλάθλους δηλαδή, οι οποίοι φρόντιζαν για την προαγωγή του σκοπού του συλλόγου και τα ενεργά, δηλαδή τους αθλητές που είχαν συμπληρώσει του 18^ο έτος της ηλικίας τους. Οι αθλητές κάτω των 18 ετών αποτελούσαν τα δόκιμα μέλη, τα οποία δεν είχαν το δικαίωμα να μετέχουν στη διοίκηση (να εκλέγουν και να εκλέγονται), αλλά είχαν το δικαίωμα να παραβρίσκονται στις Γενικές Συνελεύσεις ως ακροατές. Η εγγραφή των αρωγών μελών γίνονταν μετά από σύσταση δύο μελών του συλλόγου, ενώ των ενεργών και δόκιμων μόνο με έγγραφη αίτησή τους. Όλοι οι αθλητές απαλλάσσονταν από την καταβολή εγγραφής και μηνιαίας συνδρομής εφόσον ήταν εν ενεργεία. Βασικό δικαίωμα των αρωγών και ενεργών μελών ήταν αυτό του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, της συμμετοχής δηλαδή στη διοίκηση του σωματείου⁵⁷.

Επίτιμα μέλη του συλλόγου *«εκλέγονται δια των γνώσεων και της κοινωνικής αυτών θέσεως εξαιρετικά δυνάμενοι να παράσχωσιν εις τον Σύλλογον υπηρεσίας προς ευόδωσιν του σκοπού αυτού»*. Τα επίτιμα μέλη είχαν τα ίδια δικαιώματα με τα τακτικά αλλά απαλλάσσονταν από τις υποχρεώσεις. Ο σύλλογος εξάλλου είχε και επίτιμο πρόεδρο που εκλεγόταν από τους ιδρυτές και είχε το δικαίωμα να παραβρίσκεται στις συνεδριάσεις του Δ.Σ. και τις γιορτές του συλλόγου. Ήταν μάλιστα τόσο σημαντικός ο τίτλος του επίτιμου προέδρου, ώστε το όνομα αυτού αναγραφόταν σε μαρμάρινη πλάκα ανάμεσα σε αυτά των μεγάλων ευεργετών και ευεργετών.

Εκτός από τις παραπάνω κατηγορίες μελών εμφανίζονταν και άλλες δύο: τα *αντεπιστέλλοντα* και τα *παρεπίδημα* μέλη. Αυτές είναι κατηγορίες μελών που συναντάμε μόνο στο πρώτο καταστατικό του συλλόγου. Ως αντεπιστέλλοντα μέλη εκλέγονταν όσοι ήταν εγκατεστημένοι μακριά από την έδρα του συλλόγου και είχαν τα ίδια προσόντα με τα τακτικά, αλλά εφόσον έρχονταν να εγκατασταθούν στην Καβάλα, επανεπέντασσονταν στην κατηγορία των τακτικών μελών.

Όλα τα μέλη είχαν το δικαίωμα *«παρουσιάζωσι ξένους παρεπιδημούντας»*, οι οποίοι βέβαια είχαν τα απαιτούμενα προσόντα και υπέγραφαν σε ιδιαίτερο βιβλίο, όπου αναφέρονταν το ονοματεπώνυμό τους και το επάγγελμά τους. Στα παρεπίδημα μέλη το Δ.Σ. παραχωρούσε ατομικό δελτίο εισόδου που ίσχυε για 20 μέρες. Όλες αυτές οι επιμέρους κατηγορίες, που είχαν τη δυνατότητα συμμετοχής στη σωματειακή ζωή,

⁵⁶ Κανονισμός του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», 1906.

⁵⁷ Καταστατικόν του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», αρ. πρωτ. 279/20-5-1939.

συναποτελούσαν μια ιδιαίτερη κοινότητα με ξεχωριστή ταυτότητα. Η ιδιότητα του μέλους του συλλόγου σηματοδοτούσε πράγματι μια ταυτότητα που μπορεί να συνυπήρχε με πολλές άλλες, αλλά που είχε τα δικά της αναγνωριστικά συστατικά στοιχεία.

Οικονομική συνδρομή. Ο σύλλογος μετά από έγκριση των Εφόρων και του Διευθυντή του Γυμναστηρίου δεχόταν συνδρομητές. Τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συνδρομητών όριζε εσωτερικός κανονισμός του Γυμναστηρίου.

Η συνδρομή των τακτικών μελών οριζόταν σε 1 λίρα Τουρκίας το χρόνο και 20 γρόσια εγγραφή. Η συνδρομή για τους συνδρομητές ήταν 5 γρόσια το μήνα⁵⁸. Την εποχή εκείνη (1900) οι άνδρες καπνεργάτες έπαιρναν ημερομίσθιο 12-14 γρόσια⁵⁹, ανάλογα με την ειδικότητα, ενώ οι γυναίκες μόνο 4-7 γρόσια⁶⁰. Την ίδια εποχή ο ετήσιος μισθός των εκπαιδευτικών στα σχολεία της πόλης διαμορφώνονταν ως εξής: διευθυντής Αρρεναγωγείου 75 λίρες, διδάσκαλος 50 λίρες, διευθύντρια Παρθεναγωγείου 55 λίρες, διδασκάλισσα 25 λίρες⁶¹. Ακόμη δηλαδή και για τη διδασκάλισσα (ο μηνιαίος μισθός αντιστοιχούσε σε 2 περίπου λίρες), η συνδρομή στο σωματείο απαιτούσε το μισό του μισθού της.

Είναι φανερό ότι το κόστος εγγραφής και παραμονής σε ένα σωματείο, όπως ο Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», ήταν αρκετά υψηλό και απευθυνόταν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της πόλης. Πέρα από το οικονομικό εμπόδιο, η είσοδος των νέων μελών εξαρτιόταν από την απόφαση των παλαιότερων μελών, δηλαδή από την ήδη υπάρχουσα «κοινότητα».

Σύμφωνα με το καταστατικό του 1906, για να γίνει κάποιος δεκτός ως τακτικό μέλος, θα έπρεπε να προταθεί από δύο τουλάχιστον μέλη και να εκλεγεί από το Δ.Σ. του συλλόγου με μυστική ψηφοφορία⁶². Η διαδικασία βέβαια αυτή ήταν τυποποιημένη και επαναλαμβανόμενη σε όλα τα σωματεία της εποχής. Αλλά η αρμοδιότητα εκλογής των νέων μελών στο Δ.Σ. και όχι στη Γενική Συνέλευση (Γ.Σ.) παρέπεμπε σε ένα σύστημα επιλογής των μελών συγκεντρωτικό και όχι δημοκρατικό. Στο καταστατικό του 1939 τα τακτικά μέλη δεν εκλέγονταν, αλλά εγγράφονταν μετά από πρόταση δύο μελών⁶³.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, που επιβαλλόταν από την οικονομική επιβάρυνση ενεργοποιούνταν σε δύο φάσεις: πρώτον πριν από την είσοδο στο σωματείο, εφόσον το

⁵⁸ Κανονισμός του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», 1906.

⁵⁹ Το 1 γρόσι ισοδυναμούσε με 0,01 της τούρκικης λίρας. Καρζού, Ζαν-Μαρί: *Αρμενία 1915*, Αθήνα 1975, σελ.206.

⁶⁰ Στεφανίδου: «Η πόλη» 209.

⁶¹ Προκοπίου: *Η εκπαίδευσις*, σελ. 88-89.

⁶² Κανονισμός του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», 1906.

⁶³ Καταστατικόν του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», αρ. πρωτ. 279/20-5-1939.

κόστος εγγραφής και μόνο μπορεί να ήταν απαγορευτικό και δεύτερον, μετά την είσοδο, με τη διαγραφή σε περίπτωση μη τακτικής καταβολής, ύστερα βέβαια από έγγραφη ειδοποίηση.

Γίνεται λοιπόν φανερό ότι ο σύλλογος ήταν ένας κλειστός κύκλος ανθρώπων της ανώτερης τάξης της πόλης και παρουσιάζει μεγάλη διαφορά με το Γ.Σ «Α.Ε.Κ»: *«Με ελαχίστους οικονομικούς πόρους –εν αντιθέσει προς τους “Φίλιππους”– περίξ των οποίων είχαν συσπειρωθή οι οικονομικώς ισχυροί της πόλεως- τα διοικητικά συμβούλια έδιναν τον αγώνα της επιβιώσεως κάθε μέρα»*⁶⁴.

Σύμφωνα με το πρώτο καταστατικό, το Δ.Σ., του οποίου η θητεία ήταν διετής, εκλεγόταν με μυστική ψηφοφορία από τους ιδρυτές και αποτελούνταν από 12 μέλη: Πρόεδρο, Αντιπρόεδρο, Γενικό Γραμματέα, Ειδικό Γραμματέα, Ταμία και Εφόρους Γυμναστηρίου και Βιβλιοθήκης⁶⁵. Το 1939 ο αριθμός παραμένει ο ίδιος, αλλά διαφοροποιείται ως προς τους τίτλους: Πρόεδρος, Αντιπρόεδρος, Γενικός Γραμματέας, Ειδικός Γραμματέας, Ταμίας, Έφορος Αθλητικού και Παιδιών, Έφορος Ποδοσφαίρου, Έφορος Κολυμβητικού, Έφορος Υλικού και 3 Σύμβουλοι. Τα μόνα μέλη που πλήρωναν συνδρομή και εγγραφή ήταν τα τακτικά αρωγά και οριζόταν σε 20 δραχμές μηνιαίως η συνδρομή και 25 δραχμές η εγγραφή⁶⁶.

Πειθαρχικές ποινές. Όλα τα μέλη είχαν τα ίδια δικαιώματα τόσο στο σύλλογο όσο και στο Γυμναστήριο, *«οφείλουσι δε να φέρωνται κοσμίως και μετά σεβασμού προς άλλα»*⁶⁷. Αυστηρές ήταν οι διατάξεις που αφορούσαν στη συμπεριφορά τους εντός και εκτός συλλόγου. Λόγοι διαγραφής δεν ήταν μόνο η καθυστέρηση της συνδρομής αλλά και η διαγωγή *«ήθελε κριθή ασυμβίβαστος προς τας αρχάς του συλλόγου»*. Η απόφαση αυτή ανήκε στο Δ.Σ., ύστερα από εισήγηση του Εφόρου. Ο κανονισμός του 1939 προσδιόριζε τις εξής ποινές που μπορούσαν να επιβληθούν από το Δ.Σ. στους αθλητές: *«1) προφορικήν ή έγγραφον παρατήρησιν, 2) προσωρινήν εκ του γυμναστηρίου απαγόρευσιν φοιτήσεως, 3) προσωρινήν εκ του συλλόγου αποβολήν, 4) οριστικήν διαγραφήν εκ του μητρώου του συλλόγου αφού προηγουμένως ακούση προφορικήν ή έγγραφον απολογίαν του κατηγορούμενου»*⁶⁸.

⁶⁴ Παπαδόπουλος: *Ιστορία* σελ. 633.

⁶⁵ Κανονισμός του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», 1906.

⁶⁶ Καταστατικόν του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», αρ. πρωτ. 279/20-5-1939.

⁶⁷ Κανονισμός του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», 1906.

⁶⁸ Καταστατικόν του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», αρ. πρωτ. 279/20-5-1939.

Περίπτωση διαγραφής αθλητή ήταν του Δ. Γκέκα, ο οποίος «καταδικασθείς δια αιτιωτικήν πράξιν διεγράφη από την έντιμον αθλητικήν οικογένειαν των “Φιλίππων” και του Συνδέσμου»⁶⁹. Ανάλογες διατάξεις φαίνεται ότι εμπεριέχονταν στα καταστατικά και άλλων συλλόγων όπως της «Α.Ε.Κ»: «...διέγραψε των στελεχών της τον κ. Αλ. Πεταλούδη δι’ ανάρμοστον και αντίθετον προς τ’ αθλητικά ιδεώδη διαγωγήν»⁷⁰. Αναφέρεται επίσης διετής και τριετής αποκλεισμός δύο αθλητών της «Α.Ε.Κ»⁷¹.

Το πνεύμα της πειθαρχίας και η συμμόρφωση με τους κανονισμούς διακατείχαν το σύνολο των λειτουργιών του σωματείου, καθόριζαν τις συμπεριφορές και επιβεβαίωναν την εξουσία του Δ.Σ. στο εσωτερικό της διαμορφωμένης κοινότητας. Η προειδοποίηση διέγραφε με σαφήνεια τα όρια της ατομικής συμπεριφοράς μέσα στο χώρο του σωματείου.

Η σωματειακή κοινότητα στην περίπτωση του Γ.Σ «Οι Φίλιπποι», περιλάμβανε αποκλειστικά άντρες. Ο προβληματισμός και η διάθεση της κοινωνίας για τη συμμετοχή των γυναικών στον αθλητισμό, είτε ως αθλητριών είτε ως θεατών, διαφαίνεται στον καβαλιώτικο τύπο της εποχής: «Μολονότι υπάρχουν πολλές αθλήτριες, ο γυναικείος αθλητισμός υστερεί. Τα κορίτσια που ασχολούνται σήμερα με τον αθλητισμό ανήκουν σε ανδρικό σωματείο...θα ήταν ευχής έργον να ιδρυθή ιδιαίτερος γυναικείος αθλητικός σύλλογος»⁷². Είναι φανερό ότι η κοινωνία της Καβάλας βρισκόταν ένα βήμα μπροστά όσον αφορά τη θέση της γυναίκας. Η ώθηση για τη συμμετοχή της γυναίκας στην αθλητική ζωή δίνονταν έμπρακτα από την κοινότητα, παρέχοντάς της ελεύθερη είσοδο στους ποδοσφαιρικούς αγώνες: «Αι τιμαί των εισιτηρίων ωρίσθησαν δραχμαί 5, ίνα όμως κινηθή το ενδιαφέρον του ωραίου φύλου το οποίον δυστυχώς απουσιάζει από τους εν γένει αγώνας, απεφασίσθη όπως η είσοδος δια τας κυρίας και δεσποινίδας να είνε ελευθέρα μέτρον το οποίον η γείτων Δράμα εφήρμοσε απ’ αρχής»⁷³.

Στο Δελτίο του Σ.Ε.Γ.Α.Σ το 1934 οι εγγραφέντες αθλητές στο μητρώο του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» ήταν αποκλειστικά άντρες⁷⁴. Η παρουσία των γυναικών στο σύλλογο έγινε αισθητή το 1937, όταν αθλήτριες του συλλόγου έλαβαν μέρος σε αγώνες⁷⁵. Το Μάρτιο του ίδιου έτους έγιναν τοπικοί γυναικείοι αγώνες⁷⁶ και τον Απρίλιο του 1938 οι αθλήτριες του συλλόγου πήραν μέρος στους Α΄ Παμμακεδονικούς Γυναικείους Αγώνες στη Θεσ/νίκη,

⁶⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 4.3.1932, αρ. 1853.

⁷⁰ Περιοδικό *Αθλητισμός*: τεύχος 54, (3-7-1928), σελ. 14.

⁷¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 6.8.1933, αρ. 2299.

⁷² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 24.8.1930, αρ. 1386.

⁷³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 1.11.1930, αρ. 1445.

⁷⁴ Περιοδικό *Δελτίον του Συνδέσμου των Ελληνικών Γυμναστικών και Αθλητικών Σωματείων (ΣΕΓΑΣ)*: τεύχος 12, (Δεκέμβριος 1934), σελ. 15.

⁷⁵ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Δεκέμβριος 1937), σελ. 14.

⁷⁶ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Ιανουάριος 1938), σελ. 13.

κατακτώντας δύο πρώτες νίκες με την Πολίτου στο δρόμο 60μ. και 100μ⁷⁷. Γίνεται φανερό ότι «Οι Φίλιπποι» ήταν από τους πρώτους συλλόγους που έθεσαν τις βάσεις του γυναικείου αθλητισμού της επαρχίας. Ήδη ένα χρόνο μετά τη συμμετοχή αθλητριών του συλλόγου σε αγώνες, δύο από αυτές κατατάσσονται ανάμεσα στις 6 καλύτερες του 1938 σε όλη την Ελλάδα⁷⁸.

Αναγνωρίζοντας τον πρωταγωνιστικό ρόλο που διαδραμάτισε η Καβάλα στο γυναικείο αθλητισμό, της ανατέθηκε η τέλεση των Περιφερειακών Αγώνων. Πιο συγκεκριμένα, στην έκθεση πεπραγμένων της Τεχνικής Επιτροπής Γυναικείου Αθλητισμού (Τ.Ε.Α.Γ) προς το Δ.Σ. του Σ.Ε.Γ.Α.Σ αναφέρεται: «*Το πλέον ευχάριστον...και η διάδοσις του Γυναικείου αθλητισμού εις τας επαρχίας...ούτω σημειώ τους εξής επαρχιακούς συλλόγους οίτινες ίδρυσαν γυναικεία τμήματα ή ετέλεσαν γυναικείους αγώνας*» και αναφέρει τους συλλόγους «Γ.Σ. Βόλου», «Γ.Σ. Πελασγικός Λαρίσης», «Γ.Σ. Φίλιπποι Καβάλας», «Γ.Σ. Αλεξανδρουπόλεως», «Γ.Σ. Αστήρ Θεσσαλονίκης» και «Γ.Σ. Μεσσηνιακός Καλαμών». Κατόπιν η Τ.Ε.Α.Γ⁷⁹ εισηγήθηκε και το Συμβούλιο ενέκρινε την τέλεση των Περιφερειακών Αγώνων Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης στην Καβάλα το 1938⁸⁰.

Σήμα. Η σφραγίδα του συλλόγου ήταν κυκλική, στη μέση έφερε την προτομή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, τις λέξεις «*Ο εν Καβάλλα Γυμναστικός Σύλλογος οι Φίλιπποι*» και το 1906, ως έτος ίδρυσης του συλλόγου (Εικ. 1). Ο σύλλογος είχε το ίδιο σήμα⁸¹. Στις φανέλες των αθλητών –τουλάχιστον μεταπολεμικά– το σήμα του συλλόγου ήταν το γράμμα «Φ»⁸². Αναφέρεται: «*Το δοξασμένο «Φ» κοσμεί τα στήθη καλλιγραμμών αθλητριών της Καβάλας*»⁸³. Το 1952 η πρόσκληση του Συλλόγου για τον ετήσιο χορό έφερε το σήμα «Φ». (Εικ. 2) Κατά πάσα πιθανότητα το ίδιο σήμα υπήρχε και στις φανέλες των αθλητών την προπολεμική περίοδο. Αυτό όμως δεν μπορούμε να το πούμε με σιγουριά, καθώς κάποιες λεπτομέρειες είναι δυσδιάκριτες στις φωτογραφίες που διασώθηκαν από εκείνη την εποχή.

⁷⁷ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Απρίλιος-Μάιος 1938), σελ. 12.

⁷⁸ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Νοέμβριος 1938), σελ. 3.

⁷⁹ Μανιτάκης, Παύλος: *100 χρόνια νεοελληνικού αθλητισμού (1830-1930)*, Αθήνα 1962, σελ. 548. Το 1928 ιδρύθηκε ειδική Τεχνική Επιτροπή Αθλητισμού Γυναικών (Τ.Ε.Α.Γ) δηλώνοντας έτσι επίσημα την αναγνώριση του αθλητισμού γυναικών.

⁸⁰ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Ιανουάριος 1938), σελ. 13-14.

⁸¹ Κανονισμός του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», 1906.

⁸² Προφορική μαρτυρία Π. Κούντουρα και Σ. Καραγιαννίδη, ποδοσφαιριστές των Φιλίππων.

⁸³ Περιοδικό *Χρονικά*: τεύχος 3, (Δεκέμβριος 1978), σελ. 62.

Μακεδονικός Αγώνας. Πολλές αναφορές γίνονται για τη σχέση του συλλόγου με το Μακεδονικό Αγώνα. Στο Μακεδονικό Ημερολόγιο⁸⁴ αναφέρεται: «Στα 1901 ιδρύεται ο Γ.Σ. 'Οι Φίλιπποι' με σκοπό δήθεν την αθλητική εκπαίδευση της νεολαίας, στην πραγματικότητα όμως την στρατιωτική προετοιμασία των νέων για την αντιμετώπιση των Βουλγάρων κομιτατζήδων»⁸⁵. Προφανώς ο συντάκτης του Μακεδονικού Ημερολογίου έχει υποπέσει σε σφάλμα γιατί αλλού αναφέρεται ως έτος ίδρυσης το 1904 και ως έτος επισημοποίησης το 1906. Η πρώτη χρονολογία συμπίπτει με την επίσημη αρχή του Μακεδονικού Αγώνα, ο οποίος συνεχίστηκε άγριος και εξοντωτικός έως το 1908⁸⁶. Ένα όμως είναι σίγουρο ότι και μέσα από το Μακεδονικό Ημερολόγιο ο σύλλογος είχε σχέση με το Μακεδονικό Αγώνα.

Ο κ. Αλεξ. Παπαλεξόπουλος, Γεν. Γραμματέας του συλλόγου «Οι Φίλιπποι» αναφέρει: «Τα πρώτα χρόνια της ιδρύσεώς των ήσαν Μορφωτικός Γυμναστικός Σύλλογος και αποτελούσαν τμήμα μυστικής οργανώσεως του Μακεδονικού Αγώνος. Στελέχη του συλλόγου συνεργάζοντο με την οργάνωσιν που είχε σπείρει στη Μακεδονική γη ο ήρωας Παύλος Μελάς και με τους καπεταναίους του Παγγαίου και της Βάλτας. Υπό το πρόσχημα της κινήσεως των παραγόντων και αθλητών δι' αθλητικούς αγώνες μεταφέρονται όπλα και τα μέλη του συλλόγου γίνονται σύνδεσμοι και προπαγανδιστάι του αγώνος»⁸⁷.

Ίδιες περίπου αναφορές για τη σχέση του συλλόγου με το Μακεδονικό Αγώνα γίνονται από τον Ευάγγελο Παπαδόπουλο στο βιβλίο του *Ιστορία του Νομού Καβάλας*: «*Ητο κατ' αρχάς μουσικοαθλητικός σύλλογος, αλλά παραλλήλως είχε αναλάβει ένα άλλον έργον. Την ενίσχυσιν του διεξαγομένου Μακεδονικού Αγώνος. Ο τομέυς τον οποίον είχε αναλάβει ήτο ο βασικότερος αλλά και ο πλέον επικίνδυνος. Το αδίκημα ήτο αυτόφωρον και ποινή ο θάνατος. Είχον αναλάβει 'οι Φίλιπποι' την μεταφοράν όπλων, τα οποία λαθραίως εξεφορτώνοντο εις την Καβάλαν από πλοία και εν συνεχεία προωθούντο εις τα ενδότερα της Μακεδονίας. Κατά τας μετακινήσεις αθλητών ή χορωδιακών συγκροτημάτων, αι οποίαι είχαν πυκνωθή κατά το δυνατόν, μετεφέροντο τα όπλα και τα πολεμοφόδια και κατ' αυτόν τον τρόπον η διοίκησις και τα μέλη του Σωματείου κυριολεκτικώς είχαν βάλει το κεφάλι στον ντουρβά. Συνεχίζοντες την πορείαν των 'οι Φίλιπποι' μετά την απελευθέρωσιν εξελίχθησαν εις καθαρώς αθλητικόν σωματεϊόν...»⁸⁸.*

⁸⁴ Η έκδοση του Μακεδονικού Ημερολογίου χρονολογείται από το 1925 και ήταν έργο του Ν. Σφενδόνη, διδάκτορα της φιλολογίας με συνεργάτες επιστήμονες, λαογράφους, ιστοριογράφους, δημοσιογράφους και λογοτέχνες. Βλέπε: Σφενδόνης, Νικόλαος: *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, Θεσσαλονίκη 1955, σελ. 34-38.

⁸⁵ Σφενδόνης Νικόλαος: *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 214.

⁸⁶ Χιόνη: *Ιστορία*, σελ. 93.

⁸⁷ *Περιοδικό Χρονικά*: τεύχος 3, (Δεκέμβριος 1978), σελ. 62.

⁸⁸ Παπαδόπουλος: *Ιστορία*, σελ. 632.

Το 1913, κατά τη διάρκεια της βουλγάρικης κατοχής, ανάμεσα στους 29 Έλληνες προκρίτους της Καβάλας που συνέλαβαν και οδήγησαν ομήρους⁸⁹ στη βουλγαρική ενδοχώρα ήταν οκτώ ιδρυτικά μέλη του συλλόγου: Ηλ. Φέσσας, Γρ. Γρηγοριάδης, Ιω. Γιάντσας, Κλ. Τερμεντζής, Κ. Πουλίδης, Στ. Πουλίδης, Στ. Φέσσας⁹⁰. Από ότι φαίνεται οι άνθρωποι αυτοί είχαν τη δυνατότητα να προκαλέσουν αντιδράσεις και εξεγέρσεις, λόγω της οικονομικής και κοινωνικής τους δύναμης. Έτσι οι Βούλγαροι θεώρησαν σκόπιμο να τους απομακρύνουν από την πόλη.

Ο Ιωάννης Κωνσταντινίδης, ένας από τους ιδρυτές του συλλόγου, εκτός της λογοτεχνικής δράσης ανέπτυξε και σπουδαία πατριωτική δράση. Το 1905 ματαίωσε την εγκατάσταση του Βούλγαρου πρόξενου στην Καβάλα. Το παρακάτω απόσπασμα είναι χαρακτηριστικό για την πατριωτική δράση του ποιητή: «*Οι Δημογέροντες λοιπόν της Κοινότητας ανέθεσαν εις τον Καβαλιώτην ποιητήν και καπνέμπορον Ιωάννην Κωνσταντινίδην να ηγηθεί ενός λαϊκού συλλαλητηρίου το οποίον επουδενί τρόπον θα επέτρεπε την εγκατάσταιν του “Προξένου”...πληροφορηθείς την άφιξιν της Βουλγαρικής αμάξης...εξήλθεν του καπνεργοστασίου με ρόπαλα, αξίνας και σανίδας κατευθυνόμενοι “γιούργια” προς την αγοράν με ηγέτας τον Κωνσταντινίδην και το “καλό παλληκάρι” τον Κωστήν Αθηναίον*»⁹¹. Ο Ιωάννης Κωνσταντινίδης υπήρξε για χρόνια η ψυχή του Μακεδονικού Αγώνα στην περιοχή της Καβάλας. Πραγματοποιούσε περιοδείες στις γύρω περιοχές, συνεργαζόταν με τις ελληνικές προξενικές αρχές, παρακολουθούσε κάθε ύποπτη κίνηση, μετέφερε εντολές του ελληνικού υποπροξενείου και έδινε χρήσιμες οδηγίες. Πρωτοστάτησε σε κάθε πνευματική και εθνική εκδήλωση της ελληνορθόδοξης κοινότητας και εμπνύχωνε τον υπόδουλο ελληνισμό να ψάλλει με τους στίχους του τη μελλοντική ανάστασή του. Οι στίχοι του περνούσαν στο στόμα του λαού και γίνονταν εμβατήρια και πολεμικοί παιάνες⁹². Ο ρόλος του ποιητή στάθηκε βασικά αφυπνιστικός, εγερτήριο. Γι' αυτό και η ποιητική του παραγωγή σταματά ή τουλάχιστον μειώνεται αισθητά μετά το θρίαμβο των Βαλκανικών αγώνων και την απελευθέρωση της Καβάλας⁹³.

Ο Σύλλογος Φιλοπτώχου Αδελφότητας Κυριών Καβάλας (Φ.Α.Κ.Κ) ιδρύθηκε το 1902 και μία από τις σημαντικότερες δραστηριότητές του ήταν η στήριξη με όλες του τις δυνάμεις τού Μακεδονικού Αγώνα της περιοχής, σε ώρες κρίσιμες για το έθνος μας⁹⁴. Οι

⁸⁹ Βλέπε παραπάνω:Εισαγωγή.

⁹⁰ Περιοδικό *Ημερολόγιο*: τεύχος 21, (Ιούλιος 1976), σελ. 21. Παπαδόπουλος: *Ιστορία*, σελ. 300.

⁹¹ Παπαδόπουλος: *Ιστορία*, σελ. 306-307.

⁹² Χιόνη: *Συνοπτική ιστορία*, σελ. 15.

⁹³ Κεκριδής, Στάθης: “Ο ποιητής Ιωάννης Κωνσταντινίδης 1848-1917”, στο: *Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου: Πρακτικά Α΄ Τοπικού Συμποσίου*, Καβάλα, 18-20/4/1977. Θεσ/νίκη, 1980, 263-274, σελ. 274.

⁹⁴ Κιουρτσή-Μιχαλοπούλου, Αγγελική: *Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Καβάλας*, Καβάλα 1992, σελ. 263.

δεσμοί που ένωναν το Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» με τη Φ.Α.Κ.Κ ήταν παλιοί και ξεκινούσαν από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Το 1928 η Φ.Α.Κ.Κ ανέλαβε μετά από πρόταση του γυμναστικού συλλόγου να αθλοθετήσει έπαθλο δρόμου 100μ. αξίας 1050 δραχμών. Ήταν μια πράξη που με ευχαρίστηση επανέλαβε το 1931, όταν αθλοθέτησε έπαθλο στους Θ΄ Πανθρακικούς Αγώνες, καθώς και το 1935 στους ΙΓ΄ Πανθρακικούς αγώνες που έγιναν στην Καβάλα. Το 1930 «Οι Φίλιπποι» απήθυσαν στην Αδελφότητα έγγραφη παράκληση για «παροχήν μιας Σημαίας». Το Δ.Σ. της Φιλοπτώχου συνεδρίασε και αποφάσισε «λαμβάνον υπόψιν την αποστολήν του τοιούτου Συλλόγου τιμώντος δια της δράσεώς του την πόλιν της Καβάλλας, όπως χορηγηθή η τοιαύτη Σημαία αναθέτει εις την κ. Πρόεδρον ίνα επιμεληθή της αγοράς μεταξίνου υφάσματος και την κατασκευήν ταύτης»⁹⁵.

Προσθέτουμε κάποια γεγονότα και αναφορές που ενισχύουν τις απόψεις για τη σχέση του συλλόγου με το Μακεδονικό Αγώνα: Ο Βασ. Πρωτόπαπας, ο οποίος υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Συλλόγου, το 1926 ήταν Πρόεδρος της Εθνικής Οργάνωσης Συνδέσμου Μακεδονομάχων «Παύλος Μελάς»⁹⁶. Στο χορό του Συνδέσμου στη Μεγάλη Λέσχη, ανάμεσα στις διοικητικές, δικαστικές και στρατιωτικές Αρχές της πόλης, ο Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» προσκαλούνταν ως «ιδρυθείς κατά τον Μακεδονικόν Αγώνα υπό την ονομασίαν Μουσικογυμναστικός Σύλλογος Καβάλλας»⁹⁷. Σε εφημερίδα του 1930 γίνεται αναφορά για τον καθιερωμένο ετήσιο χορό του συλλόγου, όπου αναφέρεται: «Εις την αίθουσαν του χορού...τούτου αθλητικού μας Σωματείου όπερ δεν έχει μόνον αθλητικήν ιστορίαν, αλλά και εθνικήν τοιαύτην»⁹⁸.

Σχέσεις με την Αίγυπτο. Ιδιαίτερη ήταν η σχέση του συλλόγου με την Αίγυπτο⁹⁹. Αναφέρεται ότι η Ελληνική Πρεσβεία του Καΐρου ενημέρωσε με έγγραφό της το Νομάρχη Καβάλας ότι το χώμα που μετέφεραν οι αθλητές του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» δόθηκε από τον Αυλάρχη στον Βασιλιά της Αιγύπτου Φουάτ Α΄, ο οποίος εξέφρασε την επιθυμία να του αποσταλεί έκθεση με τη δράση του συλλόγου¹⁰⁰. Με έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών ο βασιλιάς της Αιγύπτου Φουάτ ανέλαβε υπό την προστασία του το αθλητικό

⁹⁵ Κιουρτσή-Μιχαλοπούλου: *Φιλόπτωχος Αδελφότης*, σελ. 201-202. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 17.12.1930, αρ. 1484.

⁹⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 8.10.1926, αρ. 189.

⁹⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 19.2.1927, αρ. 303. Στο άρθρο 17 του κανονισμού του 1906 αναφέρεται: «Συστηθήσεται εν καιρώ τω δεόντι μουσικός Σύλλογος ως τμήμα μουσικόν του Γυμναστικού Συλλόγου. Προς τούτο εκπονηθήσεται ιδιαίτερος κανονισμός».

⁹⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 13.2.1930, αρ. 1223.

⁹⁹ Βλέπε παραπάνω: Εισαγωγή.

¹⁰⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 21.5.1932, αρ. 1920. Πρόκειται για τους Ελληνοαιγυπτιακούς αγώνες που έγιναν στην Αλεξάνδρεια το 1932.

σωματείο¹⁰¹. Το Δ.Σ. ανέθεσε σε επιτροπή τη σύνταξη ψηφίσματος με το οποίο εκφραζόταν η ευγνωμοσύνη του συλλόγου προς το βασιλιά της Αιγύπτου Φουάτ¹⁰². Το 1933, στον ετήσιο χορό του συλλόγου, προσκεκλημένος ήταν η Α. Εξοχότης Πρεσβευτής της Αιγύπτου στην Αθήνα¹⁰³.

Αθλητική δράση. Το πρόγραμμα «*Γυμναστικών Αγώνων Εκπαιδευτηρίων και Γυμναστικού Συλλόγου 'Οι Φίλιπποι'*» (Εικ. 3) του 1909 αποτελεί τεκμήριο για την πρώτη αθλητική δράση του συλλόγου στην Καβάλα¹⁰⁴. Οι αγώνες, οι οποίοι είχαν διάρκεια δύο ημερών, περιλάμβαναν ασκήσεις γυμναστικής, αγωνίσματα κλασικού αθλητισμού, πάλη και παιχνίδια. Εξάλλου, φωτογραφία από τον τύπο της εποχής (Εικ. 4) δείχνει ότι ο σύλλογος το 1908 είχε στο δυναμικό του πολυάριθμη ομάδα αθλητών με γυμναστή τον Γ. Παπαχριστοδούλου¹⁰⁵. Δύο χρόνια αργότερα (1911), ο σύλλογος διοργάνωσε αγώνες κλασικού αθλητισμού προσκαλώντας τον «*Ηρακλή*» Θεσσαλονίκης. Ο «*Ηρακλής*» δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στο κάλεσμα τότε κάτι που έκανε όμως την επόμενη χρονιά, όταν «*Οι Φίλιπποι*» διοργάνωσαν και πάλι τους αγώνες¹⁰⁶.

Όταν κηρύχτηκε ο Βαλκανικός πόλεμος το 1912, ο σύλλογος αδράνησε, διότι οι αθλητές του κατατάχτηκαν στα διάφορα σώματα του στρατού. Ακολούθησε ο Ελληνοβουλγαρικός πόλεμος. Κατά τη βουλγάρικη εισβολή (1916), η δράση του συλλόγου διακόπηκε και οι αθλητές διασκορπίστηκαν σε όλη την Ελλάδα. Ο σύλλογος ανασυστάθηκε το 1919 μετά την απελευθέρωση της Καβάλας. Το πρόβλημα όμως ήταν η έλλειψη αθλητών, διότι όλοι υπηρετούσαν στο στρατό. Μόνο μετά το 1924 άρχισε να ζωντανεύει η κίνηση του συλλόγου¹⁰⁷.

Το ποδοσφαιρικό τμήμα του συλλόγου ιδρύθηκε το 1922¹⁰⁸. Το 1925 το αθλητικό τμήμα έκανε την πρώτη επίσημη εμφάνιση σε επίσημους αγώνες, στους Γ' Πανθρακικούς στην Ξάνθη. Την ίδια χρονιά οργανώθηκε το ποδοσφαιρικό τμήμα του συλλόγου αντιμετωπίζοντας με επιτυχία ομάδες γειτονικών πόλεων¹⁰⁹. Η σύνθεση της ομάδας

¹⁰¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 8.2.1933, αρ. 2144.

¹⁰² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 17.3.1933, αρ. 2180.

¹⁰³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 14.2.1933, αρ. 2149.

¹⁰⁴ Περιοδικό *Γιατί*: τεύχος 215, (Μάιος 1993), σελ. 27.

¹⁰⁵ Βλέπε παρακάτω κεφάλαιο: Σπουδαίοι αθλητές.

¹⁰⁶ Στεφανίδης: *Γυμναστικός Σύλλογος*, σελ. 19.

¹⁰⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.10.1932, αρ. 2056.

¹⁰⁸ Περιοδικό *Χρονικά*: τεύχος 3, (Δεκέμβριος 1978), σελ. 62.

¹⁰⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 27.10.1932, αρ. 2057.

ποδοσφαίρου το 1925 ήταν: Δαναμπάσης, Δημόπουλος, Ονίκ, Αφοι Δένδρου, Μάξιμος, Ζαχαριάδης, Χατζόπουλος, Βαλεράς, Παρτάλης κ.ά.¹¹⁰.

Το 1927 ο σύλλογος γράφτηκε στη δύναμη του Σ.Ε.Γ.Α.Σ¹¹¹ και συστάθηκε τμήμα Εθνικής Φυσικής Αγωγής (Ε.Φ.Α) «*προς εξύψωσιν του αθλητικού και Εθνικού φρονήματος*». Η διοίκηση αποτελούνταν από πρόεδρο, αντιπρόεδρο, ταμία, γενικό γραμματέα και έφορο¹¹². Η ίδρυση τμήματος Ε.Φ.Α αναφέρεται μόνο στο καταστατικό του 1939, με σκοπό την επίβλεψη και την παρακολούθηση της εκτός στίβου διαγωγής των ενεργών και δόκιμων μελών και τη φροντίδα για την υγεία τους¹¹³.

Πολύ σύντομα το ποδοσφαιρικό τμήμα του συλλόγου άρχισε να παρουσιάζει ανοδική πορεία. Οι Γ.Σ. «*Οι Φίλιπποι*», «*Α.Ε.Κ*», «*Ηρακλής*» και «*Δόξα Δράμας*» ήταν οι τέσσερις σύλλογοι που έπαιρναν μέρος στο πρωτάθλημα Αν. Μακεδονίας¹¹⁴ και οι συναντήσεις τους παρουσίαζαν ζωνηρότατο ενδιαφέρον. Την περίοδο 1928-1929 η ποδοσφαιρική ομάδα του συλλόγου αναδείχθηκε πρωταθλήτρια Ανατολικής Μακεδονίας¹¹⁵ (Εικ. 5).

Στον τομέα του κλασικού αθλητισμού, το 1929 πήρε μέρος μαζί με το σύλλογο «*Αισχύλο*» στους Αγώνες Πανελληνίου Πρωταθλήματος Βόρειας Ελλάδας που έγιναν στη Θεσσαλονίκη. Στους αγώνες εκείνους, ο Φέσσας αναδείχτηκε πρώτος πανελληνιονίκης στο αγώνισμα 110μ. εμπόδια. Σε σύνολο 9 συλλόγων ο Γ.Σ. «*Οι Φίλιπποι*» κατέλαβε στη βαθμολογία την 4^η θέση¹¹⁶.

Ήδη από το 1926 λειτουργούσε τμήμα πετοσφαίρισης, καθώς προκήρυξε πρωτάθλημα για την περίοδο 1926-1927 μεταξύ των αναγνωρισμένων και μη συλλόγων της πόλης¹¹⁷. Από την προκήρυξη του πρωταθλήματος συμπεραίνουμε ότι τμήματα αθλοπαιδιών διατηρούσαν και οι άλλοι σύλλογοι, αλλά δεν γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στον τύπο της εποχής. Το 1929 άρχισε η αναδιοργάνωση των τμημάτων των αθλοπαιδιών του συλλόγου, της πετοσφαίρισης και της καλαθοσφαίρισης¹¹⁸. Το 1930 έκανε την πρώτη του εμφάνιση το νεοσύστατο κολυμβητικό τμήμα του συλλόγου¹¹⁹.

¹¹⁰ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 20.10.1953, αρ. 9.

¹¹¹ Στεφανίδης: *Γυμναστικός Σύλλογος*, σελ. 54.

¹¹² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.5.1927, αρ. 374. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε παρακάτω «Εθνική Φυσική Αγωγή»

¹¹³ Καταστατικόν του εν Καβάλλα Γυμναστικού Συλλόγου «Οι Φίλιπποι», αρ. πρωτ. 279/20-5-1939.

¹¹⁴ Για να λάβει ένας σύλλογος μέρος στο πρωτάθλημα ήταν απαραίτητη προϋπόθεση να ανήκει στη δύναμη της Ένωσης Ποδοσφαιρικών Σωματείων Ανατολικής Μακεδονίας (ΕΠΣΑΜ). Το 1934 το παράβολο συμμετοχής κόστιζε 300 δραχμές για τις ομάδες α' κατηγορίες, 200 δραχμές β' κατηγορίας και 100 δραχμές γ' κατηγορίας. Εφημ. *Πρωινή Νέα*: φύλλο 28.3.1934, αρ. 195.

¹¹⁵ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 12.6.1929, αρ. 1019.

¹¹⁶ Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*: τεύχος 28, (11-9-1929), σελ. 10-11. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 1.9.1929, αρ. 1088.

¹¹⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.7.1927, αρ. 436.

¹¹⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 27.10.1932, αρ. 2057.

¹¹⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 28.10.1932, αρ. 2058.

Το 1945, άρχισε μια αναγεννητική προσπάθεια του συλλόγου, μετά την αναγκαστική τετραετή ή πενταετή αδράνεια. Το 1946 παρουσιάστηκαν μερικά παιδιά που φιλοδοξούσαν να γίνουν αθλητές και να δώσουν την πρώτη μεταπολεμική ώθηση στον τοπικό αθλητισμό. Τη φιλοδοξία αυτή με προθυμία ενθάρρυναν παλαίμαχοι πρωταθλητές και άρχισε η εγγραφή νέων αθλητών, τους οποίους ανέλαβε να προπονεί ανιδιοτελώς ο Τάκης Χατζηγηρηγορίου¹²⁰. Το 1947 έγιναν αρχαιρεσίες και αναδείχτηκε το πρώτο πλήρες μεταπολεμικό Διοικητικό Συμβούλιο, που ανέπτυξε αξιοζήλευτη δραστηριότητα με αποτέλεσμα όχι μόνο να σταθεροποιηθεί το ποδοσφαιρικό τμήμα, αλλά και να ανασυγκροτηθεί το τμήμα του κλασικού αθλητισμού, το οποίο έδωσε στην εθνική μας ομάδα τον, επί σειρά ετών, πρωταθλητή των εμποδίων Ι. Καμπαδέλλη¹²¹.

Σοβαρή αιτία για την οπισθοδρόμηση του κλασικού αθλητισμού ήταν η απαγόρευση να αθλούνται οι μαθητές έξω από το σχολείο. Το Υπουργείο Παιδείας με τηλεγραφική εγκύκλιο στα Γυμνάσια του κράτους απαγόρευσε τη συμμετοχή μαθητών σε ποδοσφαιρικές ομάδες. Αυτό προκάλεσε αγανάκτηση στους αθλητικούς κύκλους του συλλόγου, ο οποίος απαρτιζόταν από γυμνασιόπαιδες¹²² και επομένως κλονιζόταν από τα θεμέλια η λειτουργία του¹²³.

Οι σχέσεις με τα υπόλοιπα, γυμναστικά και μη, σωματεία χαρακτηρίζονται κυρίως από τους κανόνες λειτουργίας των αθλητικών δραστηριοτήτων: προσκλήσεις σε αγώνες εντός και εκτός ελληνικού κράτους, που διοργάνωναν οι διάφοροι αθλητικοί σύλλογοι και ανταπόδοση των προσκλήσεων εκ μέρους των «Φιλίππων». Με τα μη αθλητικά σωματεία οι επαφές ήταν σπανιότερες και συνέβαιναν σε περιπτώσεις διοργάνωσης εκδηλώσεων. Ο σύλλογος ανέπτυξε ένα πυκνό πλέγμα επαφών με άλλα σωματεία. Στην έντονη διασωματειακή κοινωνικότητα ίσως συνέβαλε η οικονομική ευρωστία του σωματείου.

Συμμετοχή σε αγώνες εκτός Καβάλας. Ο σύλλογος από το 1925 έκανε την εμφάνισή του σε αγώνες εκτός πόλης. Από τότε συμμετείχε ανελλιπώς σε μεγάλες διοργανώσεις σημειώνοντας σπουδαίες επιδόσεις και κερδίζοντας την εκτίμηση του αθλητικού κόσμου σε όλη την Ελλάδα (Πίνακας 2).

¹²⁰ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 1.8.1953, αρ. 40.

¹²¹ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 13.4.1953, αρ. 33.

¹²² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 2.4.1930, αρ. 1264. Ο σύλλογος αδυνατεί να δεχτεί την πρόσκληση του Ηρακλή για φιλική συνάντηση διότι «οι ποδοσφαιριστάι μας τυχάνοντες όλοι μαθηταί έχουν τριμηνιαίους διαγωνισμούς».

¹²³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 24.1.1931 αρ. 1515.

Στον τομέα του κλασικού αθλητισμού, στην περιοχή της Βόρειας Ελλάδας, συμμετείχε στους Πανθρακικούς, στους Παμμακεδονικούς, στους Παμβορειοελλαδικούς Αγώνες¹²⁴ και στα πρωταθλήματα Βορείου Ελλάδος.

Όλοι αυτοί οι αγώνες αποτελούσαν σπουδαίες αθλητικές διοργανώσεις, που προκαλούσαν τον ενθουσιασμό της αθλητικής νεολαίας της Βόρειας Ελλάδας. Η μετάβαση μιας ομάδας σε μια άλλη πόλη δεν ήταν καθόλου εύκολη υπόθεση. Τα έξοδα μετακίνησης, διαμονής και διατροφής ήταν υπεράνω των οικονομικών δυνατοτήτων όλων των ομάδων. Η οικονομική ενίσχυση των δήμων και άλλων φορέων θεωρούνταν «εκ των ων ουκ άνευ». Αλλά και οι διοργανωτές των Πανθρακικών και Παμμακεδονικών αγώνων προσπαθούσαν να κάνουν τη διαμονή των αθλητών όσο το δυνατόν πιο προσιτή οικονομικά. Συνήθως επιστρατεύονταν στρατόπεδα¹²⁵ και οι τοπικοί δήμοι και φορείς συμμετείχαν στα έξοδα των αγώνων¹²⁶.

Ο Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» συμμετείχε επίσης σε Πανελλήνιους Αγώνες, σε Διεθνείς και σε Βαλκανικούς Αγώνες, καθώς αθλητές του συλλόγου έγιναν μέλη της Εθνικής Ομάδας¹²⁷. Αναλυτικότερα:

Οι Πανθρακικοί Αγώνες θεσπίστηκαν από το Γενικό Διοικητή Θράκης το 1923 και από τότε τελούνταν κάθε χρόνο εναλλάξ στις κυριότερες πόλεις της Θράκης (Κομοτηνή, Ξάνθη, Δράμα, Αλεξανδρούπολη, Καβάλα)¹²⁸. Η τέλεση των αγώνων διακόπηκε για μια δεκαετία (1940-1950) λόγω του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Αποτελούσαν προπολεμικά κορυφαία αθλητική εκδήλωση για τη Βόρεια Ελλάδα και συνήθως συμμετείχαν σε αυτούς και οι ομάδες της Θεσσαλονίκης¹²⁹. Οι αγώνες περιλάμβαναν όλα τα αγωνίσματα του κλασικού αθλητισμού: δρόμους, άλματα και ρίψεις με επιπλέον το αγώνισμα της Θρακικής σκυταλοδρομίας. Ο σύλλογος συμμετείχε για πρώτη φορά στους Γ΄ Πανθρακικούς, το 1925, που έγιναν στην Κομοτηνή και από τότε έδινε το παρόν κάθε χρόνο στη διοργάνωση αυτή. Από το 1927 άρχισε να παίρνει μέρος στους Πανελλήνιους Αγώνες¹³⁰ και από το 1931 στους Παμμακεδονικούς Αγώνες¹³¹.

¹²⁴ Οι Παμβορειοελλαδικοί Αγώνες άρχισαν να τελούνται από το 1950 κάθε χρόνο εναλλάξ σε πόλεις της Βόρειας Ελλάδας (Ξάνθη, Καβάλα, Θεσσαλονίκη, Σέρρες, Δράμα, Κομοτηνή, Έδεσσα) και περιλάμβαναν αγωνίσματα κλασικού αθλητισμού.

¹²⁵ Η συμβολή του στρατού ήταν καθοριστική για την επιτυχία των αγώνων καθώς παραχωρούνταν τα στρατόπεδα για τη διαμονή των αθλητών και των παραγόντων.

¹²⁶ Κυρίτσης, Δημήτρης., Στεφανίδης, Ανέστης., Τσιομπανούδη, Ελένη: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών 1926-2005*, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 82

¹²⁷ Βλέπε παρακάτω κεφάλαιο: Σπουδαίοι αθλητές.

¹²⁸ Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*: τεύχος 18, (4-7-1929), σελ. 7.

¹²⁹ Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης: *Πανθεσσαλονίκειος*, σελ. 41.

¹³⁰ Περιοδικό *Νίκη*: τεύχος 10-11, (Οκτώβριος-Νοέμβριος 1927), σελ. 103-107.

¹³¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 22.5.1931, αρ. 1612.

Στη Βόρεια Ελλάδα, που γίνονταν οι Παμμακεδονικοί και οι Πανθρακικοί Αγώνες, αναπτύχθηκε ένας έντονος ανταγωνισμός ανάμεσα στο σύλλογο και τον «*Ηρακλή*» Θεσσαλονίκης. Στους Γ΄ Παμμακεδονικούς Αγώνες οι ομάδες αναδείχθηκαν ισόβαθμες και απέμενε το αγώνισμα του δρόμου 20.000μ. Το αγώνισμα όμως ματαιώθηκε, διότι δημιουργήθηκαν επεισόδια και πραγματοποιήθηκε τελικά δύο χρόνια αργότερα, μετά τους Δ΄ Παμμακεδονικούς Αγώνες, με πρωτοβουλία των δύο συλλόγων. Παρόμοιες καταστάσεις αναφέρονται στους Πανθρακικούς Αγώνες το 1936 και 1937¹³².

Από ό,τι φαίνεται η περίοδος 1926-1934 ήταν λαμπρή για το σύλλογο σε συμμετοχές και διακρίσεις. Στην πρόοδο αυτή συνέβαλε το γεγονός ότι η δεκαετία 1925-1935 ήταν περίοδος αναίμακτη, χωρίς πολέμους, κακουχίες και στερήσεις (Πίνακας 1). Εξάλλου, μετά την έλευση των προσφύγων στην πόλη, υπήρχε άφθονο έμψυχο υλικό, το οποίο μπορούσε να αξιοποιηθεί και να δώσει αποτελέσματα. Στην περίοδο αυτή ο σύλλογος έλαβε επίσης μέρος και σε άλλες αθλητικές διοργανώσεις κλασικού αθλητισμού: Το 1927 στους ομαδικούς αγώνες που προκήρυξαν ο Πανελλήνιος Γ.Σ. και ο Εθνικός στην Αθήνα¹³³, το 1929 στους προκριματικούς στην Αθήνα για τους Βαλκανικούς αγώνες¹³⁴, το 1932 στο Περιφερειακό Πρωτάθλημα Ανδρών Θράκης¹³⁵, το 1938 στους 1^{ου}ς Γυναικείους Παμμακεδονικούς Αγώνες¹³⁶.

Σταδιακά, με τις συμμετοχές και τις διακρίσεις, η Καβάλα ανέβηκε στην εκτίμηση του αθλητικού κόσμου της Ελλάδας και ο αθλητές των Φιλίππων αποτελούσαν τα φαβορί στις διοργανώσεις κλασικού αθλητισμού. Το 1932 ο Σ.Ε.Γ.Α.Σ με έγγραφό του κοινοποίησε στο σύλλογο κατάλογο των αθλητών οι οποίοι, σύμφωνα με την τελευταία στατιστική του συνδέσμου, συγκαταλέγονταν μεταξύ των 10 καλύτερων αθλητών κατά αγώνισμα: Γ. Σπαθόπουλος, Θ. Κακουλίδης, Χ. Φέσσας, Δ. Χατζηγηρηγορίου, Λ. Πασσή, Τζ. Πασσή, Ι. Μηνάγιας, Γ. Καλέτζης, Χ. Αντούλας, Ε. Γκέκας και Δ. Κουκούτσης¹³⁷ (Εικ. 40). Για πρώτη φορά το 1931 ο σύλλογος άρχισε να παίρνει μέρος σε αγώνες κολύμβησης: στους Κολυμβητικούς Πανθρακικούς Αγώνες στην Αλεξανδρούπολη¹³⁸ και στους Πανελλήνιους Κολυμβητικούς στον Πειραιά¹³⁹.

Μεταπολεμικά (Εικ. 6), εισέρχεται πάλι ενεργητικά στην αθλητική ζωή τόσο με το ποδοσφαιρικό τμήμα και τη συμμετοχή του στο Ποδοσφαιρικό Πρωτάθλημα (Εικ. 8), όσο

¹³² Στεφανίδης: *Γυμναστικός Σύλλογος*, σελ. 82.

¹³³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 10.8.1927, αρ. 448. Στο ίδιο: φύλλο 24.8.1927, αρ. 459.

¹³⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 31.8.1929, αρ. 1087. Στο ίδιο: φύλλο 1.9.1929, αρ. 1088.

¹³⁵ Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 10, (Οκτώβριος 1932), σελ. 4.

¹³⁶ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Απρίλιος-Μάιος 1938), σελ. 12.

¹³⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 4.3.1932, αρ. 1853.

¹³⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.7.1931, αρ. 1668.

¹³⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 31.7.1931, αρ. 1672.

και με το αθλητικό συμμετέχοντας, εκτός των άλλων, στους Παμβορειοελλαδικούς¹⁴⁰ και στους Πανελλήνιους Εφηβικούς Αγώνες¹⁴¹. Οι αθλητές του συλλόγου έλαβαν μέρος με την Εθνική Ελλάδα σε αγώνες Διεθνείς¹⁴² και Βαλκανικούς Αγώνες¹⁴³.

Κοινωνική ζωή. Η κοινωνικότητα του συλλόγου δεν περιορίζεται μόνο στη διοργάνωση των αγώνων αλλά και σε συλλογικές ψυχαγωγικές δραστηριότητες, όπως εκδρομές και χοροεσπερίδες.

Η κύρια δραστηριότητα όλων των αθλητικών σωματείων ήταν η διοργάνωση αγώνων, όπως προβλέπονταν και από το καταστατικό. Οι αγώνες αυτοί διεξάγονταν είτε στο εσωτερικό του συλλόγου¹⁴⁴, μεταξύ των αθλητών του σωματείου είτε μεταξύ δύο ή περισσότερων συλλόγων. Εκτός από τη δημιουργία αθλητικών αγωνιστικών θεσμών, ο σύλλογος επεδίωκε, μέσω των αγώνων, τη δημόσια προβολή της σωματειακής του ταυτότητας¹⁴⁵.

Συχνά γίνονταν προσκλήσεις σε συλλόγους της πόλης για φιλική συνάντηση μεταξύ των ποδοσφαιρικών τους ομάδων (Εικ. 7) αλλά και σε συλλόγους γειτονικών πόλεων, γεγονός που προκαλούσε τον ενθουσιασμό του φίλαθλου κόσμου της πόλης, ο οποίος πήγαινε στο γήπεδο και εμπύχωνε την ομάδα του. Αναφέρονται στην πόλη φιλικές συναντήσεις με ομάδες των συλλόγων «*Μ. Αλέξανδρος*» Θεσσαλονίκης¹⁴⁶, «*Ελπίς*» Δράμας¹⁴⁷, τους παλαιμάχους του «*Ηρακλή*» Θεσσαλονίκης¹⁴⁸, «*Ηρακλής*» Θεσσαλονίκης¹⁴⁹, τους παλαιμάχους Δράμας¹⁵⁰, «*Άρης*» Θεσσαλονίκης¹⁵¹, «*Ροδόπη*»

¹⁴⁰ Εφημ. *Πρωινή*: φύλλο 28.9.1952, αρ. 135.

¹⁴¹ Εφημ. *Πρωινή*: φύλλο 15.7.1952, αρ. 71

¹⁴² Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 5, (Μάιος 1929), σελ. 5-7. Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*: τεύχος 7, (17-4-1929), σελ. 6. Αγώνες Ελλάδας-Ελβετίας-Ουγγαρίας. Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 4, (Απρίλιος 1933), σελ. 1-4. Αγώνες Ελλάδας-Αιγύπτου και Αθηνών-Λωζάνης. Στο ίδιο: τεύχος 10, (Οκτώβριος 1934), σελ. 2. Αγώνες Ελλάδας-Ουγγαρίας.

¹⁴³ Στρατάκος Λεωνίδας: *Ελληνικές Αθλητικές Δόξες Βαλκανικών Αγώνων 1930-1972*, Αθήναι 1973, σελ. 35-54. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 7.10.1931, αρ. 1729. Περιοδικό *Αθλητής*: τεύχος 14, (13-10-1931), σελ. 14. Β' Βαλκανικοί. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 21.10.1932, αρ. 2052. Γ' Βαλκανικοί. Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 8-9, (Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1934), σελ. 9-11. Ε' Βαλκανικοί.

¹⁴⁴ Το 1927 αποφασίστηκε να γίνονται κάθε Κυριακή στο γήπεδο του γυμναστηρίου εσωτερικοί αγώνες μεταξύ των αθλητών του συλλόγου «*δια την εξάπλωσιν του αθλητισμού και δια να δώση μεγαλυτέραν ώθησιν εις τον αθλητισμόν της Καβάλλας*» Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 5.11.1927, αρ. 522. Οι αγώνες αυτοί περιελάμβαναν αγωνίσματα κλασικού αθλητισμού και τους συναντούμε και στο σύλλογο «*Αισχύλος*». Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 4.4.1929, αρ. 959.

¹⁴⁵ Κουλούρη: *Αθλητισμός*, σελ. 241.

¹⁴⁶ Εφημ. *Η Φωνή της Αν. Μακεδονίας*: φύλλο 27.12.1932, αρ. 249.

¹⁴⁷ Εφημ. *Η Φωνή της Αν. Μακεδονίας*: φύλλο 5.5.1930, αρ. 124.

¹⁴⁸ Εφημ. *Η Φωνή της Καβάλλας*: φύλλο 11.4.1927, αρ. 1. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 13.4.1927, αρ. 347. Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 5.1.1934, αρ. 121.

¹⁴⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 21.3.1929, αρ. 947.

¹⁵⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 1.6.1930, αρ. 1315.

¹⁵¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.8.1931, αρ. 1685.

Κομοτηνής¹⁵², την ελληνική ομάδα της Κωνσταντινούπολης «*Κουρτουλούς*» (πρώην «*Ηρακλής*» Ταταύλων) αποτελούμενη από ομογενείς ποδοσφαιριστές και Τούρκους υπήκοους¹⁵³, την ισραηλιτική «*Μακαμπή*»¹⁵⁴, «*Ασπίς*» Ξάνθης¹⁵⁵, «*Αρμενική Ένωση Άραξ*» Θεσσαλονίκης¹⁵⁶, «*Α.Ε.Κ*» Αθηνών¹⁵⁷. Πολλές φορές με την ευκαιρία της κατάπλευσης ξένων πλοίων («*Ρεσώρς*», γαλλικό πολεμικό «*Ιμπερβίγ*») στο λιμάνι της Καβάλας οργανώνονταν φιλικές αθλητικές συναντήσεις (Εικ. 9). Οι συναντήσεις αυτές συχνά ακολουθούσαν από κοινωνικές εκδηλώσεις: π.χ. παράθεση γεύματος προς τιμήν εκείνων που συμμετείχαν¹⁵⁸. Την παράθεση γεύματος τη συναντάμε συχνά μετά από φιλικούς αγώνες με προσκεκλημένες ομάδες. Φαίνεται πως αποτελούσε δείγμα καλής φιλοξενίας και οικονομικής ευρωστίας του συλλόγου.

Για πρώτη φορά το 1930, έγινε συγκέντρωση όλων των αθλητών του συλλόγου, με προοπτική οι συγκεντρώσεις να συνεχιστούν και να γίνονται διάφορες διαλέξεις προς τους αθλητές, έτσι ώστε να μορφώνονται και πνευματικά¹⁵⁹. Η πνευματική αυτή πρόοδος των μελών αποτελούσε ένα από τα μέσα επίτευξης του σκοπού του σωματείου.

Οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες που πλαισίωναν τις αθλητικές εκδηλώσεις αποτελούσαν μια από τις σημαντικότερες ευκαιρίες για κοινωνική επαφή μεταξύ των μελών του σωματείου. Οι εκδρομές και οι χοροί συνιστούσαν δύο βασικές εκφράσεις της σωματειακής ψυχαγωγίας και κοινωνικότητας, ανεξάρτητα από το είδος και τους στόχους του σωματείου. Ο Γ.Σ. «*Οι Φίλιπποι*» επέβαλε την παρουσία του στην καβαλιώτικη ζωή όχι μόνο με περιοδικές δημόσιες εκδηλώσεις – όπως ήταν οι κατά καιρούς εσωτερικοί αγώνες – αλλά και με μόνιμες.

Οι χοροεσπερίδες αποτελούσαν το κατεξοχήν κοσμικό γεγονός για το σύλλογο, όπου συμμετείχαν εκτός από τα τακτικά και τα έκτακτα μέλη, πρόσωπα ενός ευρύτερου, γύρω από το σωματείο, φιλικού και οικογενειακού κύκλου. Ο θεσμός των χοροεσπερίδων ήταν κατά κανόνα ετήσιος και είχε ως στόχο την οικονομική ενίσχυση του συλλόγου ή κοινωφελείς σκοπούς. Όσο μεγαλύτερη ήταν η κοινωνική αίγλη ενός συλλόγου, τόσο περισσότερη επισημότητα και εξέχουσες συμμετοχές εξασφάλιζε¹⁶⁰.

¹⁵² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 29.4.1932, αρ. 1902.

¹⁵³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 17.12.1931, αρ. 1791. Στο ίδιο: φύλλο 27.12.1931, αρ. 1799. Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης: *Πανθεσσαλονίκειος*, σελ. 71.

¹⁵⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 11.12.1930, αρ. 1479.

¹⁵⁵ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.4.1928, αρ. 660. Στο ίδιο: φύλλο 30.10.1931, αρ. 1749.

¹⁵⁶ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 8.9.1935, αρ. 599.

¹⁵⁷ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 9.9.1949, αρ. 4344.

¹⁵⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 29.9.1933, αρ. 2344. Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 30.9.1933, αρ. 28, Στο ίδιο: φύλλο 28.4.1936 αρ. 794. Στο ίδιο: φύλλο 29.4.1936, αρ. 795.

¹⁵⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 8.11.1930, αρ. 1451.

¹⁶⁰ Κουλούρη: *Αθλητισμός*, σελ. 202.

Ο σύλλογος ανέπτυξε κοινωνική δραστηριότητα ιδιαίτερα αξιόλογη για την εποχή εκείνη. Οι ετήσιες χοροεσπερίδες που γίνονταν στη Λέσχη αποτελούσαν το κοσμικό γεγονός της χρονιάς στην πόλη της Καβάλας, στο οποίο παραβρίσκονταν επίσημοι και μέλη της καβαλιώτικης κοινωνίας κυρίως της ανώτερης τάξης¹⁶¹. Αρχικά ο χορός δίνονταν στη Μεγάλη Λέσχη Καβάλας¹⁶². Τα εγκαίνια της Λέσχης των «Φιλίππων» έγιναν το 1932 με ιδιαίτερη επισημότητα. Κατόπιν προσκλήσεως παραβρέθηκαν οι αρχές της πόλης, εκπρόσωποι της εκπαίδευσης και αντιπροσωπεία της Ισραηλιτικής κοινότητας¹⁶³. Στη Λέσχη των «Φιλίππων» επίσης είχαν καθιερωθεί απογευματινές κυριακάτικες συγκεντρώσεις των μελών¹⁶⁴ (Εικ. 10). Μικρότερης αίγλης συνάθροιση ήταν η γιορτή της κοπής της βασιλόπιτας. Στη γιορτή «του πρωτοχρονιάτικου δέντρου» όπως ονομαζόταν, προσκεκλημένοι ήταν πολιτικές, στρατιωτικές και θρησκευτικές αρχές της πόλης¹⁶⁵. Όμως «εκτός των μελών η είσοδος επιτρέπεται στους αξιωματικούς της Φρουράς Καβάλας και τους Δημόσιους Υπάλληλους»¹⁶⁶.

Οι εκδρομές ήταν συνηθισμένος τρόπος αναψυχής για τα μέλη των σωματείων. Η ψυχαγωγική αυτή δραστηριότητα, εκτός από τις ομιλίες και τις μουσικές, περιλάμβανε τις περισσότερες φορές και κάποια αθλητική αναμέτρηση ή σπορ. Οι αθλητικές αυτές αναμετρήσεις διακρίνονταν κατεξοχήν για το ψυχαγωγικό και ελάχιστα για το αγωνιστικό στοιχείο, που χαρακτήριζε τις καθαυτό αθλητικές εκδηλώσεις¹⁶⁷. Ο σύλλογος διοργάνωνε εκδρομές για τα μέλη του, άλλοτε με αφορμή τις εκτός έδρας αθλητικές συναντήσεις της ομάδας και άλλοτε με αφορμή γιορτές και αργίες. Στις εκδρομές λάμβαναν μέρος και μη μέλη του συλλόγου. Αναφέρονται εκδρομές στην Αλεξανδρούπολη¹⁶⁸, στη Μυτιλήνη¹⁶⁹, στην Αθήνα ενόψει των Πανελληνίων Αγώνων¹⁷⁰.

¹⁶¹ Η κατώτερη τάξη δε συμμετείχε. Πιθανόν αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι Φίλιπποι αποτελούσαν τον «ελίτ» σύλλογο της πόλης που συγκέντρωνε μέλη ανώτερου οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου.

¹⁶² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 8.12.1926, αρ. 251. Στο ίδιο: φύλλο 17.2.1931, αρ. 1585.

¹⁶³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 22.10.1932, αρ. 2053. Πιθανότατα λόγω της εβραϊκής καταγωγής του Λ.Πασσή. Βλέπε παρακάτω υποκεφάλαιο: Λέων Πασσή.

¹⁶⁴ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 19.11.1935, αρ. 651.

¹⁶⁵ Αναφορά για προσκλήσεις αθλητικών παραγόντων άλλων συλλόγων δε γίνεται. Πιθανότατα οι διενέξεις και οι συγκρούσεις μεταξύ των συλλόγων αποτελούσαν την αιτία της μη πρόσκλησής τους.

¹⁶⁶ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 6.1.1936, αρ. 700.

¹⁶⁷ Κουλούρη: *Αθλητισμός*, σελ. 360.

¹⁶⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 27.4.1927, αρ. 358 («...της εκδρομής μετέχει η μανδολινάτα και η χορωδία του Συλλόγου ως και η ποδοσφαιρική ομάδα»). Εφημ. *Η Φωνή της Καβάλας*: φύλλο 3.5.1927, αρ. 3. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 29.7.1933, αρ. 2292. Εφημ. *Ελεύθερος Λόγος*: φύλλο 27.4.1927, αρ. 205.

¹⁶⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 28.7.1929, αρ. 1059.

¹⁷⁰ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 24.5.1936, αρ. 814.

Υμνος των Φιλίππων¹⁷¹. Στίχοι: Ν. Σωτηράκη-Μουσική: Λ. Μπερεζόφσκυ
 Εμπρός της καινούργιας γενιάς τα βλαστάρια, κορμιά σιδερένια με στήθια πλατιά.
 Αητοί στο φουτμπόλ, μεσ' το στίβο lionτάρια, δελφίνια στο κύμα, παντού λεβεντιά!
 Οι δάφναις του στίβου ταιριάζουν στη νιότη που κλείνει στο στήθος αντρίκια καρδιά.
 Εμπρός της Καβάλλας οι «Φίλιπποι» πρώτοι, εμπρός, κατεβήτε στο στίβο παιδιά.
 Νικητές δοξασμένο κρατάμε των Φιλίππων το λάβαρο εμείς,
 στους αγώνες του στίβου νικάμε στο φουτμπόλ δεν μας παίρνει κανείς.
 Νικητές δοξασμένο κρατάμε των «Φιλίππων» το λάβαρο εμείς
 την Καβάλα παντού την τιμάμε, δεν μας φτάνει στο στίβο κανείς.

Απόλλων

Δεν υπάρχουν ιδιαίτερες πληροφορίες και αναφορές για το συγκεκριμένο σύλλογο και την πορεία του. Αξίζει όμως να τον αναφέρουμε, καθώς είναι ο πρώτος σύλλογος της Καβάλλας που έλαβε μέρος στους Πανθρακικούς Αγώνες. (Αν και «Οι Φίλιπποι» είχαν ήδη 18 χρόνια ύπαρξης, άρχισαν να λαμβάνουν μέρος στη διοργάνωση αυτή από το 1925). Στις 19 Αυγούστου 1923 στη Γενική Συνέλευση του ποδοσφαιρικού συλλόγου «Χαραυγή»¹⁷² ο σύλλογος μετατράπηκε από ποδοσφαιρικό σε γυμναστικό με την επωνυμία «Απόλλων»¹⁷³. Μέχρι το τέλος του χρόνου προκήρυξε αγώνες ανωμάλου δρόμου με συμμετοχή όλων των προσκοπικών ομάδων της πόλης¹⁷⁴. Αναφέρεται συμμετοχή του συλλόγου στους Β΄ Πανθρακικούς Αγώνες, που έγιναν στην Ξάνθη τον Ιούνιο 1924. Την ίδια χρονιά «εγνώσθη η ίδρυσις του Απόλλωνος Καβάλλας»¹⁷⁵.

Αισχύλος

Η σύσταση του «Αισχύλου» φαίνεται να πραγματοποιήθηκε το 1924, όπως αναγράφεται στη σφραγίδα του συλλόγου, στην οποία διαβάζεται κυκλικά ο τίτλος «Μουσικοδραματικός & Γυμναστικός Σύλλογος Αισχύλος» και στο κέντρο «Καβάλλα 1924»¹⁷⁶. (Εικ. 11) Ο τίτλος του συλλόγου παραπέμπει αρχικά σε αρχαιοελληνική πηγή έμπνευσης και μας αποκαλύπτει τις δραστηριότητές του, οι οποίες κατά προτεραιότητα ήταν καλλιτεχνικές και κατά δεύτερον αθλητικές. Η ίδρυση μουσικών, δραματικών και αθλητικών συλλόγων, με στόχο την ψυχαγωγία, παρατηρείται από το 1880.

¹⁷¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 4.11.1933, αρ. 2384. Τον ύμνο τραγουδούσαν οι φίλαθλοι στο γήπεδο όταν η ομάδα κατά τη διάρκεια του αγώνα είχε επιτυχίες, όταν έπαιρνε κάποιο τίτλο καθώς και στον ετήσιο χορό του συλλόγου. Προφορική μαρτυρία Παύλου Κούντουρα, ποδοσφαιριστή του συλλόγου 1949-1968.

¹⁷² Ο σύλλογος «Χαραυγή» αναφέρεται ως ποδοσφαιρικός σύλλογος χωρίς ιδιαίτερη δράση.

¹⁷³ Περιοδικό *Νίκη*: (Σεπτέμβριος 1923), σελ. 165.

¹⁷⁴ Περιοδικό *Νίκη*: (Δεκέμβριος 1923), σελ. 214.

¹⁷⁵ Μανιτάκης: *100 χρόνια*, σελ. 442.

¹⁷⁶ Αρχείο Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής Κ52-Φ2-Ε14.

Μουσικοδραματικό τμήμα. Ο σύλλογος διέθετε περίφημη μαντολινάτα, στην οποία συμμετείχαν σπουδαίοι μουσικοί, καθώς και θεατρικό τμήμα, με το οποίο παρουσίαζε στην κοινωνία της πόλης θεατρικές επιτυχίες¹⁷⁷. Από το τμήμα εκείνο ξεκίνησαν πολλοί καλλιτέχνες, που αργότερα έπαιζαν στους μεγαλύτερους αθηναϊκούς θιάσους¹⁷⁸. Μάλιστα ήταν τέτοια η δράση του μουσικοδραματικού τμήματος, ώστε αναφέρεται ότι από την Εθνική Φυσική Αγωγή αποφασίστηκε η μη οικονομική ενίσχυση του συλλόγου, διότι είχε παραμελημένο το αθλητικό του τμήμα και ανέπτυξε λυρικοδραματική δράση¹⁷⁹.

Αθλητική δράση. Το 1925 έκανε την εμφάνισή του στην αθλητική ζωή: «*Των ακολούθων νέων Σωματείων ηκούσθη η ίδρυσις ή η πρώτη αθλητική δράσις κατά το 1925...μη εγγραφέντων στον ΣΕΑΓΣ ο Αισχύλος Καβάλας*»¹⁸⁰. Την ίδια χρονιά συμμετείχε στους Α΄ Παμμακεδονικούς Αγώνες στη Θεσσαλονίκη, που διοργανώθηκαν από τον «*Ηρακλή*» με συμμετοχή 19 συλλόγων και 300 αθλητών, αριθμός συμμετοχών που ήταν πολύ μεγάλος για αγώνες στην Ελλάδα εκείνη την εποχή¹⁸¹.

Ο σύλλογος είχε πολλά τμήματα: αθλητικό, ποδοσφαιρικό, κολυμβητικό, μουσικό και θεατρικό. Κάθε τμήμα του είχε αξιοζήλευτη δράση. Σπάνια στα χρονικά μιας πόλης παρουσιάζεται σύλλογος με τόση πολύπλευρη δράση, τόσο στον καλλιτεχνικό όσο και στον αθλητικό τομέα. Το κολυμβητικό τμήμα κρατούσε τα σκήπτρα στον τομέα της κολύμβησης. Το 1926 το αθλητικό τμήμα προκήρυξε τους Α΄ Τοπικούς Κολυμβητικούς Αγώνες στην Καβάλα, με συμμετοχή 7 συλλόγων της πόλης («*Οι Φίλιπποι*», «*Μ. Αλέξανδρος*», «*Κέντρο Αθλητών Δ΄ Σώματος Στρατού*», «*Σώμα Προσκόπων*», «*Θαλασσοπόροι*», «*Βυζάντιον*» και «*Αισχύλος*») και 150 αθλητές¹⁸². Το 1927 γράφτηκε στη δύναμη του Σ.Ε.Γ.Α.Σ¹⁸³ και απευθύνθηκε εγγράφως στην Ολυμπιακή Επιτροπή, προκειμένου να του αποσταλεί αντίτυπο διεθνούς κανονισμού αγωνισμάτων για το αθλητικό του τμήμα¹⁸⁴.

Η τέλεση των ΙΘ΄ Πανελληνίων αγώνων στη Θεσσαλονίκη το 1927 έγινε αφορμή επισημοποίησης «*δι'εγγραφής στον ΣΕΑΓΣ*» πολλών συλλόγων της Β. Ελλάδας, ανάμεσα

¹⁷⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 24.2.1928, αρ. 616. Στο ίδιο: φύλλο 9.4.1929, αρ. 963.

¹⁷⁸ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 27.10.1953 αρ. 10.

¹⁷⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 11.5.1927, αρ. 370.

¹⁸⁰ Μανιτάκης: *100 χρόνια*, σελ. 493.

¹⁸¹ Στεφανίδης: *Γυμναστικός Σύλλογος*, σελ. 45.

¹⁸² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 6.8.1926, αρ. 135. Στο ίδιο: φύλλο 10.8.1926, αρ. 138. Περιοδικό *Νίκη*: τεύχος 9 (Σεπτέμβριος 1926), σελ. 123. Βλέπε παρακάτω: «*Αθλητικές Διοργανώσεις*»

¹⁸³ Στεφανίδης: *Γυμναστικός Σύλλογος*, σελ. 54.

¹⁸⁴ Αρχείο Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής Κ52-Φ2-Ε14.

σε αυτούς του «Αισχύλου» και των «Φιλίππων» Καβάλας¹⁸⁵. Την ίδια χρονιά ο σύλλογος συμμετείχε στους Ε΄ Πανθρακικούς Αγώνες στη Δράμα, με δεκαοκτώ αθλητές, ανάμεσα στους οποίους και ο πρωταθλητής Μακεδονίας – Θράκης του άλματος επί κοντώ Φιλ. Σωζόπουλος¹⁸⁶. Επίσης προκήρυξε τους Β΄ Κολυμβητικούς Αγώνες με λεμβοδρομίες και αθλητικές επιδείξεις¹⁸⁷ (Εικ. 12). Στους αγώνες δήλωσαν συμμετοχή οι Σύλλογοι Σερρών, Δράμας, Δοξάτου, Αλεξανδρούπολης και τρεις της Καβάλας¹⁸⁸. Ταυτόχρονα κλήθηκε να λάβει μέρος με δύο αθλητές του στους Πανελλήνιους Κολυμβητικούς Αγώνες στον Πειραιά¹⁸⁹. Το 1928 από τον Αισχύλο προκηρύχθηκαν οι Α΄ Παμμακεδονικοί Κολυμβητικοί Αγώνες στην πόλη της Καβάλας¹⁹⁰. Το 1927 έλαβε μέρος στους Πανελλήνιους Αγώνες στη Θεσσαλονίκη¹⁹¹ και το 1929 στους προκριματικούς για τη Βαλκανιάδα¹⁹².

Κοινωνική ζωή. Ο σύλλογος διέθετε δική του Λέσχη, όπου γίνονταν δεξιώσεις και χοροεσπερίδες¹⁹³. Μερικές φορές ο ετήσιος χορός δίνονταν στη Μεγάλη Λέσχη¹⁹⁴. Οργάνωνε επίσης και εκδρομές. Αναφέρεται τριήμερη εκδρομή στο Βόλο με πιθανή κολυμβητική συνάντηση αθλητών «Αισχύλου» και συλλόγου του Βόλου. Στην εκδρομή «εκτός από τα μέλη ίσως να διατεθούν και εισιτήρια σε μη μέλη»¹⁹⁵. Ο σύλλογος διαλύθηκε το 1931¹⁹⁶.

Βυζάντιον-Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπολιτών (Α.Ε.Κ)

Η «Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπολιτών» χρονολογείται από το 1928, στην ουσία όμως υπήρχε από το 1924 με το όνομα «Βυζάντιον»: «Την χρονολογίαν αυτήν είχε ιδρυθή το «Βυζάντιον» το οποίον ήτο γνωστόν εις ολόκληρον την Ανατολικήν Μακεδονίαν και Θράκην. Μετ' ολίγον εκδιωχθέντες εκ Τουρκίας εγκατεστάθησαν εις την Καβάλα πολλοί ομογενείς εκ Κωνσταντινουπόλεως. Κατ' αυτόν τον τρόπον έφθασεν εις την Καβάλαν εν

¹⁸⁵ Μανιτάκης: 100 χρόνια, σελ. 542.

¹⁸⁶ Εφημ. Κήρυξ: φύλλο 30.6.1927, αρ. 413.

¹⁸⁷ Εφημ. Κήρυξ: φύλλο 12.7.1927, αρ. 423.

¹⁸⁸ Εφημ. Κήρυξ: φύλλο 5.8.1927, αρ. 444.

¹⁸⁹ Εφημ. Κήρυξ: φύλλο 19.7.1927, αρ. 429.

¹⁹⁰ Περιοδικό Αθλητική Εβδομάς: τεύχος 1, (11-7-1928), σελ. 17.

¹⁹¹ Περιοδικό Νίκη: τεύχος 10-11, (Οκτώβριος.-Νοέμβριος 1927), σελ. 103-107.

¹⁹² Εφημ. Κήρυξ: φύλλο 31.8.1929, αρ. 1087. Στο ίδιο: φύλλο 1.9.1929, αρ. 1088.

¹⁹³ Εφημ. Κήρυξ: φύλλο 22.3.1927, αρ. 329.

¹⁹⁴ Εφημ. Κήρυξ: φύλλο 21.2.1931, αρ. 1589. (Η Μεγάλη Λέσχη προσφέρθηκε από το Δ.Σ. στα μέλη του Αισχύλου).

¹⁹⁵ Εφημ. Κήρυξ: φύλλο 24.8.1927, αρ. 459.

¹⁹⁶ Εφημ. Ελεύθερος Τύπος: φύλλο 27.10.1953, αρ. 10. Μας είναι άγνωστοι οι λόγοι διάλυσης, πιθανολογούμε ότι ήταν οικονομικοί όπως αναφέρεται στον τύπο της εποχής: «Τα λοιπά σωματεία θεωρήθησαν ως αυτοδιαλυθέντα ελλείψει πόρων και ικανού αριθμού αθλητών ως προβλέπει ο νόμος». Εφημ. Κήρυξ: φύλλο 4.11.1933, αρ. 2384.

αξιόλογον ποδοσφαιρικών δυναμικών και ένας αριθμός ανθρώπων οι οποίοι είχαν την φιλοδοξία να εργαθούν δια την πρόοδον του τοπικού φούτ-μπωλ. Τοιουτοτρόπως η ισχύς του 'Βυζαντίου' ηυξήθη. Η νοσταλγία όλων αυτών των ανθρώπων δια την Βασιλειάδα των Πόλεων είναι ο κυριώτερος λόγος – αν και όχι ο μοναδικός- δια τον οποίον το 1928 το 'Βυζάντιον' έλαβεν τον τίτλον 'Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπολιτών'»¹⁹⁷. Ο σύλλογος ξεκίνησε την αθλητική του δράση με το ποδοσφαιρικό του τμήμα, σύντομα όμως έδειξε τις δυνατότητές του στον αθλητικό και τον υγρό στίβο.

Αθλητική δράση. Μετά από μακροχρόνια απουσία (φαίνεται πως από το 1924 που δημιουργήθηκε μεσολάβησε ένα διάστημα χωρίς ενεργή συμμετοχή στην αθλητική ζωή της πόλης), επανήρθε στο στίβο του ποδοσφαίρου το 1927¹⁹⁸. Το «Βυζάντιον», που αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από Κωνσταντινουπολίτες που κατέφυγαν στην Καβάλα, ανέπτυξε ιδιαίτερη δράση στον ποδοσφαιρικό τομέα και κάθε Κυριακή έδινε αγώνες στο μοναδικό τότε γήπεδο του Καρά Ορμάν¹⁹⁹.

Διατηρούσε αξιόλογο κολυμβητικό τμήμα και το 1931 διοργάνωσε τους Α΄ Τοπικούς Κολυμβητικούς Αγώνες χωρίς όμως επιτυχία²⁰⁰. Ωστόσο αναδείχθηκε πολυνίκης στους κολυμβητικούς αγώνες που διοργανώθηκαν από τους προσκόπους²⁰¹. Παράλληλα έλαβε μέρος στο Βόρειο Κολυμβητικό Πρωτάθλημα στη Θεσσαλονίκη, ενώ δημιούργησε ομάδα υδατοσφαίρισης (Εικ. 13), η οποία συμμετείχε ενεργά στην αθλητική κίνηση της πόλης²⁰². Αναφέρεται ότι οι εγγραφέντες αθλητές του συλλόγου στα μητρώα του Σ.Ε.Γ.Α.Σ το 1934 ήταν 7 και των «Φιλίππων» 32²⁰³.

Στον ποδοσφαιρικό τομέα οι ομάδες Α΄ και Β΄ του συλλόγου, καθώς και η ομάδα παλαιμάχων, έδιναν το παρόν σε κάθε αθλητική διοργάνωση (Εικ. 15). Παράλληλα, ίδρυσε προπαρασκευαστική σχολή για τους υποψήφιους διαιτητές, με καθηγητή διπλωματούχο διαιτητή²⁰⁴. Την ποδοσφαιρική ομάδα αποτελούσαν το 1934 οι: Θεοδωρίδης, Δαούτσαλης, Αποστολίδης, Ιμβριώτης, Καρακάσης, Βάνιας, Μήτρας,

¹⁹⁷ Παπαδόπουλος: *Ιστορία*, σελ. 633.

¹⁹⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 25.6.1927, αρ. 409.

¹⁹⁹ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 13.10.1953, αρ. 8.

²⁰⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 21.8.1931, αρ. 1689. Περιοδικό *Αθλητής*: τεύχος 3, (17-9-1931), σελ. 12. «Μα είναι αδύνατον όμως να εξηγήσωμεν πως ωνομάστησαν οι αγώνες ούτοι Α΄ Τοπικοί Κολυμβητικοί ενώ έχουσιν ήδη τελεσθή κατά τα προηγούμενα έτη αγώνες κολυμβητικοί ωνομασθέντες Τοπικοί και διοργανωθέντες υπό του Συλλόγου Αισχύλος».

²⁰¹ Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*: τεύχος 31, (25-9-1929), σελ. 16.

²⁰² Περιοδικό *Αθλητής*: τεύχος 10, (17-9-1931).

²⁰³ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 12, (Δεκέμβριος 1934), σελ. 15.

²⁰⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 16.11.1930, αρ. 1458.

Αφθονίδης, Κετσετζής, Λεπίρογλου, Γρηγοριάδης, Παπαδημητρίου, Στασάκης²⁰⁵ (Εικ. 14).

Στην Καβάλα, αναφέρονται αθλητικές συναντήσεις με τον «Π.Α.Ο.Κ» Θεσσαλονίκης²⁰⁶, ο οποίος αποτελούνταν από «παίκτας ανήκοντας άλλοτε εις την μεγαλύτεραν ποδοσφαιρική ομάδα της Κωνσταντινουπόλεως 'Πέρα Κλούπ'»²⁰⁷, με το σουηδικό ατμόπλοιο «Νάμπολαντ»²⁰⁸, αγώνας υδατοσφαίρισης με την ομάδα του Αγγλικού πλωτού συνεργείου «Ρεσώρς»²⁰⁹ και με την «Α.Ε.Κ» Αθηνών²¹⁰.

Εκτός Καβάλας άρχισε να παίρνει μέρος σε αγώνες κλασικού αθλητισμού το 1931 στο Πρωτάθλημα Βορείου Ελλάδος στην Αλεξανδρούπολη²¹¹ και το 1932 στο Περιφερειακό Αθλητικό Πρωτάθλημα Ανδρών Θράκης²¹². Στον υγρό στίβο έκανε την εμφάνισή του το 1931 λαμβάνοντας μέρος στους Κολυμβητικούς Πανθρακικούς Αγώνες στην Αλεξανδρούπολη²¹³, στους Πανελλήνιους Κολυμβητικούς στον Πειραιά²¹⁴ και στους Αγώνες Βορείου Πρωταθλήματος Κολύμβησης στη Θεσσαλονίκη²¹⁵.

Κοινωνική ζωή. Αξιόλογη ήταν και η κοινωνική ζωή του συλλόγου: η Λέσχη των Κωνσταντινουπολιτών και αυτή των Φιλίππων αποτελούσαν τους δύο πόλους της κοσμικής και πνευματικής κίνησης της Καβάλας²¹⁶. Στη Λέσχη των Κωνσταντινουπολιτών γινόταν οικογενειακές συγκεντρώσεις των μελών και κατά τις χοροεπερίδες, καθηγητής πιάνου με συνοδεία και άλλων οργάνων είχε την ευθύνη του μουσικού μέρους. Η είσοδος επιτρέπονταν αυστηρά μόνο στα μέλη, τα οποία ήταν εφοδιασμένα με ειδικό δελτίο²¹⁷.

Αν και οι εκδρομές ήταν σπάνιες, αναφέρεται εκδρομή στη Θάσο, με σκοπό να δοθεί η ευκαιρία, ώστε τα αθλητικά σωματεία να γνωριστούν καλύτερα με τα φίλαθλα μέλη της

²⁰⁵ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 1.1.1935, αρ. 425.

²⁰⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 4.4.1928, αρ. 650.

²⁰⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 7.4.1928, αρ. 653. Στην Κων/λη στην περιοχή του Πέρα ιδρύθηκαν διάφορες μικρές αθλητικές ομάδες οι οποίες προετοίμασαν την ίδρυση του σπουδαίου ομογενειακού συλλόγου «Πέρα» το 1923. Ο σύλλογος αυτός θεωρείται η συνέχεια του συλλόγου Ερμής και τα επόμενα χρόνια επρόκειτο να πρωταγωνιστήσει στον αθλητισμό της Πόλης. Κυρίως: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος*, σελ. 71.

²⁰⁸ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 28.6.1950, αρ. 4631.

²⁰⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 3.10.1933, αρ. 2347. Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 30.9.1933, αρ. 28.

²¹⁰ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 13.7.1953, αρ. 46. Αναφέρεται επίσης αγώνας με την Παρτιζάν και την μικτή της Καβάλας.

²¹¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.9.1931, αρ. 1710.

²¹² Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 10, (Οκτώβριος 1932), σελ. 4.

²¹³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.7.1931, αρ. 1668.

²¹⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 31.7.1931, αρ. 1672.

²¹⁵ Περιοδικό *Αθλητής*: τεύχος 10, (17-9-1931).

²¹⁶ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 19.11.1935, αρ. 651. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 8.1.1931 αρ. 1501.

²¹⁷ Εφημ. *Η Φωνή της Καβάλας*: φύλλο 21.11.1927, αρ. 29. Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 19.11.1935, αρ. 651. Αναφέρεται ότι κάθε Πέμπτη γίνονταν μουσική βραδιά με επταμελή ορχήστρα.

κοινωνίας. Επίσης, κατά τη διάρκεια της εκδρομής, η διάλεξη περί φυσικής αγωγής από παλαίμαχο αθλητή και ποδοσφαιριστή ήταν η απαρχή μιας οργανωμένης προσπάθειας υπέρ του αθλητισμού²¹⁸.

Η σχέση του συλλόγου με τους «Φίλιππους» ήταν πάντοτε ανταγωνιστική. Μάλιστα ήταν τόση η διάστασή τους, ώστε για ένα διάστημα σταμάτησαν οι συναντήσεις μεταξύ τους (1936). Διαβάζουμε στον Τύπο της εποχής: «*Δια να αναζωογονηθή το ποδόσφαιρον εις την πόλιν μας είναι ανάγκη να συνεννοηθούν τα σωματεία 'ΑΕΚ' και 'Φίλιπποι' και να διευθετηθούν οι σχέσεις των εις τρόπον ώστε να δύνανται του λοιπού να συναντώνται εις τον στίβον*»²¹⁹.

Ο σύλλογος μεταπολεμικά. Η μεγάλη μεταπολεμική προσπάθεια ανασυγκρότησης του συλλόγου ξεκίνησε από φιλάθλους και οπαδούς της ομάδας. Ένα μικρό κουρείο, του οποίου ο ιδιοκτήτης του ήταν παλιός ποδοσφαιριστής της «Α.Ε.Κ.» (Νίκος Λεπέρογλου) αποτέλεσε τον πυρήνα μέσα από τον οποίο ξεκίνησε η μεγάλη μεταπολεμική προσπάθεια. Την πρώτη μεταπολεμική ομάδα αποτελούσαν οι αθλητές: Εριφυλίδης, Μπακλατζόγλου, Αφθονίδης, Ρήγας, Σαράντης, Φραντζής, Τσάκαλος, Κανάκης²²⁰, Μαυρίδης, Μουράτογλου, Τσελεμπής κ.ά.²²¹. (Εικ. 16)

Το 1965 ιδρύθηκε νέος σύλλογος, μετά από τη συνένωση των σωματείων «Οι Φίλιπποι», «Α.Ε.Κ.» και «Ηρακλής» με την επωνυμία «Αθλητικός Όμιλος Καβάλας» (Α.Ο.Κ.)²²².

*Προφορική μαρτυρία Ι. Μήτρα*²²³. Συνήθως τα ποδοσφαιρικά τμήματα των συλλόγων διέθεταν δύο ομάδες: την Α' και τη Β'. Το ποδοσφαιρικό όμως τμήμα της «Α.Ε.Κ.» περιλάμβανε τρεις ομάδες: Α', Β' και Γ' (το φυτώριο, δηλαδή παιδιά μικρής ηλικίας). Την εποχή του Μεταξά (1936), η μικτή ομάδα της Καβάλας, με συμμετοχή του ομιλούντα, κατάφερε να φτάσει στον τελικό του πρωταθλήματος μικτών ομάδων πόλεων, ο οποίος διεξήχθη στην Αθήνα και να επιστρέψει στην Καβάλα πρωταθλήτρια Ελλάδας²²⁴ (Εικ. 17).

²¹⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 27.5.1931, αρ. 1616. Στο ίδιο: φύλλο 30.5.1931, αρ. 1619.

²¹⁹ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 25.9.1936, αρ. 920.

²²⁰ Το 1945 υπέγραψε δελτίο στην καθαλιώτικη ομάδα και το 1948 μεταγράφηκε στην ΑΕΚ Αθηνών όπου και έκανε σταδιοδρομία μέχρι το 1960. Περιοδικό *Αθλητισμός και Νιάτα*: τεύχος 26, (Φεβρουάριος 1973), σελ. 16.

²²¹ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 27.4.1953, αρ. 35.

²²² Βλέπε παρακάτω υποκεφάλαιο: Αθλητικός Όμιλος Καβάλας.

²²³ Ο Ιωάννης Μήτρας υπήρξε παίκτης της ποδοσφαιρικής ομάδας της ΑΕΚ 1932-1940.

²²⁴ Συνηθιζόταν να γίνονται συναντήσεις μεταξύ των μικτών ομάδων γειτονικών πόλεων. Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 11.12.1933, αρ. 99. Στο ίδιο: φύλλο 6.4.1934, αρ. 203.

Ηρακλής

Το ξεκίνημα του Ηρακλή. Το 1926, ένας όμιλος παιδιών από τη συνοικία της Παναγίας που λάτρευαν το ποδόσφαιρο ξεκίνησαν το έργο της ίδρυσης του ομίλου με πρωτεργάτη τον Βάσο Εσκίογλου.²²⁵ Ο «*Ηρακλής*» ξεκίνησε ως ανεπίσημη ομάδα, σύντομα όμως αποτέλεσε το τρίτο επίσημο αθλητικό Σωματείο της Καβάλας ανάμεσα στους «*Φιλίππους*» και την «*Α.Ε.Κ.*».

Το 1926-1927 προκηρύχτηκε πρωτάθλημα ανεπίσημων σωματείων, καθώς κάθε σχεδόν συνοικία είχε τη δική της ομάδα, στο οποίο ο «*Ηρακλής*» αναδείχθηκε νικητής. Η κατάκτηση του τίτλου του πρωταθλητή των ανεπίσημων ομάδων έδωσε αφορμή στους πρωτεργάτες της ίδρυσης του συλλόγου να σκεφτούν για την επισημοποίησή του. Πραγματικά, το 1928 αναγνωρίστηκε ως επίσημο σωματείο²²⁶ και ανέβηκε στην Α' κατηγορία συμμετέχοντας, μαζί με τα άλλα δύο σωματεία «*Οι Φίλιπποι*» και «*Α.Ε.Κ.*», στην αθλητική κίνηση της πόλης μέχρι το 1940. Τότε όμως μεσολάβησε ο πόλεμος και ανακόπηκε η δράση τους, καθώς οι περισσότεροι από τους αθλητές και διοικούντες άφησαν τον εφηβικό στίβο και κατατάχθηκαν στα σώματα του στρατού (Εικ. 18, 19). Ο σύλλογος ανέπτυξε αθλητική δράση, ιδιαίτερα με το ποδοσφαιρικό του τμήμα, στα προπολεμικά χρόνια. Αγώνες αναφέρονται με τη «*Δόξα*» Δράμας²²⁷, με ομάδες του στρατού (25^ο πεζικό τάγμα Ελευθερούπολης)²²⁸, καθώς και ξένες, συνήθως του αγγλικού στόλου, που κατέπλεαν στο λιμάνι της Καβάλας ή της Θάσου (αγγλικό καταδρομικό «*Ρεσώρς*»)²²⁹. Την εποχή εκείνη (1928) την ποδοσφαιρική ομάδα αποτελούσαν οι: Πεταλούδης, Βάσος, Πασχαλίδης, Βιτάλης, Αδάμος, Σωτηριάδης, Μπόμπας, Φουρκαλίδης, Μαρκάκης, Κολοκυθόπουλος, Σελαλμάς²³⁰. Το 1930 δημιούργησε ομάδα υδατοσφαίρισης²³¹.

Η ανασυγκρότηση μεταπολεμικά. Η ανασυγκρότηση του συλλόγου, μαζί με τα άλλα τρία σωματεία της πόλης, έγινε το 1945, ενώ η συγχώνευση του σωματείου με τον «*Άρη*» είχε γίνει λίγα χρόνια νωρίτερα²³². Η πρώτη μεταπολεμική ομάδα αποτελούνταν από τους:

²²⁵ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 16.2.1953, αρ. 26.

²²⁶ Περιοδικό *Επαρχιακός Αθλητισμός*: τεύχος 1, (22-6-1928), σελ. 5. Αναφέρεται ο σύλλογος ως πρωταθλητής ανεπίσημων ενώ στο περιοδικό *Αθλητισμός*: τεύχος 47, (22-5-1928), σελ. 15, ο Ηρακλής και ο Άτλας αναφέρονται ως «*τελευταίως ανεγνωρισθείσαι ποδοσφαιρικά ομάδες*».

²²⁷ Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*, τεύχος 3, (20-3-1929), σελ. 8.

²²⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.10.1933, αρ. 2376. Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 28.10.1933, αρ. 55.

²²⁹ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 30.9.1933, αρ. 28. Στο ίδιο: φύλλο 28.10.1933, αρ. 55. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 12.9.1933, αρ. 2329.

²³⁰ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 23.2.1953, αρ. 27.

²³¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 3.8.1930, αρ. 1369.

²³² Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 22.3.1934, αρ. 190.

Γεμεντζόπουλο, Αποστολίδη, Μαρουλά, Χαϊνέλη, Κανέλλη, Καγκελίδη, Τακβόρ, Ταντόγλου, Μαργαρίτη, Κουτούλια, Παπανικολάου, Αντάρτη²³³ (Εικ. 20, 21).

Στα πρώτα μεταπελευθερωτικά χρόνια και, αφού είχε καταρτίσει την ποδοσφαιρική του ομάδα, ξεκίνησε η ιδέα της συγκρότησης του αθλητικού τμήματος, η οποία και πραγματοποιήθηκε. Πολύ σύντομα άρχισε να μετέχει ενεργά στην αθλητική ζωή, λαμβάνοντας μέρος σε διοργανώσεις: Το 1948, συμμετείχε στο Περιφερειακό Πρωτάθλημα Ανατολικής Μακεδονίας ανωμάλου δρόμου στη Δράμα²³⁴, στους 7^{ους} Παμμακεδονικούς με τέσσερις αθλητές και μία αθλήτρια²³⁵, και στους 10^{ους} Πανέβριους Αγώνες²³⁶. Το 1950 πήρε την πρωτοβουλία και διοργάνωσε αθλητικούς αγώνες, με συμμετοχή των συλλόγων «Εθνικός» Αλεξανδρούπολης και «Ελπίς» Δράμας²³⁷. Η πρώτη επίσημη εμφάνιση των μεταπολεμικών αθλητικών τμημάτων των «Φιλίππων» και του «Ηρακλή», στην πόλη της Καβάλας, έγινε το 1952 στους Β΄ μεταπολεμικούς Παμβορειοελλαδικούς Αγώνες, το σημαντικότερο μεταπολεμικό αθλητικό γεγονός της περιοχής²³⁸. Η διάλυση όμως του αθλητικού τμήματος ήρθε γρήγορα, καθώς ο σύλλογος έδειξε περισσότερο ενδιαφέρον για το ποδοσφαιρικό του τμήμα (πιθανόν επειδή από τα εισιτήρια των ποδοσφαιρικών αγώνων ο σύλλογος ενισχύονταν οικονομικά), με αποτέλεσμα το αθλητικό τμήμα να αδρανήσει και να διαλυθεί²³⁹. Εκτός από το αθλητικό, ο σύλλογος διατηρούσε και πυγμαχικό τμήμα²⁴⁰, το οποίο από ότι φαίνεται, είχε μικρή διάρκεια ζωής, καθώς δε γίνεται καμία ιδιαίτερη μνεία στον τύπο της εποχής.

Ο σύλλογος συμμετείχε ενεργά στην κοινωνική ζωή της πόλης. Αναφέρονται χοροί στη Λέσχη «Κυβέλεια»²⁴¹ και στη Λέσχη Ιδιωτικών Υπαλλήλων²⁴².

*Προφορικές μαρτυρίες Μ. Μαργαρίτη και Α. Νικολέρη*²⁴³. «Ο ‘Ηρακλής’ θεωρούνταν κομμουνιστική ομάδα. Αυτό όμως ήταν μόνο φήμη και δημιουργήθηκε διότι προπολεμικά (πριν το 1940) η ‘Α.Ε.Κ’ αρνήθηκε να κάνει δεκτούς στην ομάδα της δύο αθλητές επειδή είχαν αριστερές πεποιθήσεις. Απευθύνθηκαν τότε στον ‘Ηρακλή’, ο οποίος τους

²³³ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 30.3.1953, αρ. 32.

²³⁴ Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 14, (Μάιος 1948), σελ. 5.

²³⁵ Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 21, (Δεκέμβριος 1948), σελ. 1-2.

²³⁶ Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*, τεύχος 20, (Νοέμβριος 1948), σελ. 4.

²³⁷ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 3.8.1950, αρ. 4662.

²³⁸ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 22.6.1953, αρ. 43.

²³⁹ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 6.7.1960, αρ. 7584.

²⁴⁰ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 8.5.1949, αρ. 4241.

²⁴¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 24.1.1931, αρ. 1515.

²⁴² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 8.3.1933, αρ. 2172.

²⁴³ Ο Μάρκος Μαργαρίτης υπήρξε παίκτης της ποδοσφαιρικής ομάδας και ο Αναστάσιος Νικολέρης επί χρόνια παράγοντας του συλλόγου.

συμπεριέλαβε στο δυναμικό του. Παρόλο που ο σύλλογος δεν είχε καμία ανάμειξη στην πολιτική ζωή του τόπου, η φήμη αυτή είχε τις εξής συνέπειες – θετικές και αρνητικές: Δεν τύγγανε ευνοϊκής μεταχείρισης από το κράτος, τη φήμη εκμεταλλευόταν οι άλλοι σύλλογοι, για να τον συκοφαντήσουν, όμως γύρω του είχε συσπειρωθεί το μεγαλύτερο μέρος του φίλαθλου κόσμου της Καβάλας και ανάμεσά του, όπως ήταν αναμενόμενο, οι φίλαθλοι με αριστερές πεποιθήσεις. Γενικά, ήταν ο σύλλογος με το μεγαλύτερο αριθμό φιλάθλων, ήταν η ομάδα του λαού. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να έχει τα περισσότερα έσοδα σε σχέση με τα άλλα δύο σωματεία ‘Α.Ε.Κ’ και ‘Φίλιπποι’.

Στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις που γίνονταν εκτός πόλης, ακολουθούσε πλήθος κόσμου. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι φίλαθλος πούλησε κότα για να εξασφαλίσει το εισιτήριο και να βρεθεί δίπλα στην ομάδα του.

Ένα μεγάλο πρόβλημα του συλλόγου ήταν οι προπονήσεις του ποδοσφαιρικού τμήματος (γίνονταν περίπου δύο φορές την εβδομάδα) καθώς το γήπεδο ήταν μόνο ένα (του Κιουτσούκ Ορμάν) και οι ομάδες που έπρεπε να προπονηθούν πολλές. Έτσι, περιοριζόνταν στο μισό γήπεδο περίπου. Επειδή δεν υπήρχε προπονητής χρέη εκτελούσε κάποιος παίκτης του συλλόγου ή παράγοντας που είχε τεχνικές γνώσεις. Πρόσληψη προπονητή έγινε μετά το 1952 με πρωτοπόρο την ομάδα των Σερρών.

Ο σύλλογος έφερε το σήμα ‘Η’ μέσα σε κύκλο. Τη στολή προμήθευε ο σύλλογος στους παίκτες. Τα παπούτσια προμηθεύονταν από την ‘United Nations Relief Aid’ (UNRA) (αμερικάνικη βοήθεια στην Ελλάδα), στα οποία ο τσαγκάρης τοποθετούσε σχάρες.

Οι ετήσιοι χοροί του συλλόγου είχαν μεγάλη απήχηση. Στους χορούς αυτούς δεν συμμετείχαν οι ποδοσφαιριστές, καθώς οι καταχρήσεις ήταν αντίθετες προς τους κανόνες της αθλητικής ζωής τους. Οι χοροί δίνονταν στη Λέσχη Ιδιωτικών Υπαλλήλων, στη Λέσχη Δημοσίων Υπαλλήλων και στο «Κεντρικόν» με προσιτή τιμή εισόδου. Οι εκδρομές ήταν ελάχιστες και γίνονταν με αφορμή κάποια γιορτή ή αργία (συνήθως Πρωτομαγιά).

Η συγκρότηση του αθλητικού τμήματος έγινε με πρωτεργάτη τον Κλέωνα Μυρσίνογλου και αρωγό τον Τάσο Νικολέρη.

Οι τρεις ομάδες της εποχής (‘Φίλιπποι’, ‘Α.Ε.Κ’ και ‘Ηρακλής’) είχαν διαρκώς αντιπάθειες και συγκρούσεις μεταξύ τους. Το 1965 έγινε η συγχώνευση και δημιουργήθηκε ο ‘Α.Ο.Κ’. Ο ‘Ηρακλής’ αντέδρασε σθεναρά στη συγχώνευση αυτή προτείνοντας να δώσει παίκτες στον ‘Α.Ο.Κ’, χωρίς όμως να διαλυθεί ο σύλλογος. Δυστυχώς όμως, εσωτερικές διαφωνίες και συμφέροντα οδήγησαν στη διάλυση του συλλόγου».

*Υμνος του Ηρακλή²⁴⁴. Εμπρός παιδιά του Ηρακλή αγώνας τώρα φτάνει
στο στίβο όλους μας καλεί της νίκης το στεφάνι.
Τα χέρια μας γοργόφτερα, τα πόδια μας ατσάλι
πρώτοι στο δρόμο στ' άρματα, στις σφαίρας το στεφάνι.
Είμαστε εμείς Ηρακλειδείς και σταυραετοί του Γένους
φόβο δεν ένιωσε κανείς σ' αγώνες τιμημένους.
Το λάβαρό μας υψηλά κρατάμε δοξασμένο
να κυματίζει πάντοτε δαφνοστεφανωμένο.*

Άτλας

Ο σύλλογος ανέπτυξε αξιόλογη δραστηριότητα όσον αφορά τον υγρό στίβο και τις αθλοπαιδιές (πετοσφαίριση). Αν και ήταν αναγνωρισμένος από το 1927, δεν ανέπτυξε ιδιαίτερη δράση μέχρι το 1930²⁴⁵. Το 1928, με πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα, πραγματοποιήθηκε ποδοσφαιρικός φιλανθρωπικός αγώνας υπέρ των πλημμυροπαθών των Σερρών²⁴⁶. Το 1930, το νέο Διοικητικό Συμβούλιο έκανε ενέργειες, για να λάβει μέρος στο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου Ανατολικής Μακεδονίας²⁴⁷ Γ' κατηγορίας²⁴⁸. Ήδη από την επόμενη χρονιά η ποδοσφαιρική ομάδα ανέβηκε στη Β' κατηγορία²⁴⁹.

Ο σύλλογος διατηρούσε και αξιόλογο κολυμβητικό τμήμα με ομάδα υδατοσφαίρισης²⁵⁰. Στα Α' Ποσειδώνια προκάλεσε έκπληξη, κερδίζοντας τον τίτλο του πρωταθλητή της υδατοσφαίρισης. Από τότε άρχισε αθρόα εγγραφή μελών και αναζήτηση Λέσχης για τα μέλη του²⁵¹, η οποία σύντομα άρχισε να λειτουργεί²⁵².

Ο σύλλογος διατηρούσε και τμήμα πετοσφαίρισης. Το 1929 προκήρυξε πρωτάθλημα πετοσφαίρισης, στο οποίο δήλωσαν συμμετοχή οι τρεις πετοσφαιρικοί σύλλογοι της πόλης: «Άτλας», «Οι Φίλιπποι» και «Κεραυνός» με τόπο τέλεσης το γυμναστήριο του Αγίου Ιωάννη²⁵³.

Το 1930, ο ανεπίσημος ποδοσφαιρικός όμιλος «Κεραυνός» συγχωνεύθηκε με τον «Άτλαντα» και αποτέλεσαν τον «Ατλοκεραυνό»²⁵⁴. Όπως και οι άλλοι σύλλογοι, έτσι και ο

²⁴⁴ Ο ύμνος ζωντάνεψε στη μνήμη του Α. Νικολέρη.

²⁴⁵ Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*: τεύχος 50, (29-1-1930), σελ. 17. Αναφέρεται όμως ως «αρτισύστατος». Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 4.8.1929, αρ. 1065.

²⁴⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 13.5.1928, αρ. 682.

²⁴⁷ Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*: τεύχος 50, (29-1-1930), σελ. 17.

²⁴⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 8.7.1930, αρ. 1346.

²⁴⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 6.12.1930, αρ. 1475.

²⁵⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 22.7.1930, αρ. 1358.

²⁵¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 29.10.1930, αρ. 1442.

²⁵² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 22.11.1930, αρ. 1463.

²⁵³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.7.1929, αρ. 1057.

²⁵⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.2.1930, αρ. 1225. Στο ίδιο: φύλλο 10.4.1930, αρ. 1271.

«Ατλοκεραυνός» παρουσίαζε με το ποδοσφαιρικό του τμήμα δύο ομάδες: Α΄ και Β΄ οι οποίες έρχονταν σε αναμέτρηση με ανάλογες των άλλων συλλόγων²⁵⁵.

Εθνική Φυσική Αγωγή

Το 1927, ιδρύθηκε στην Καβάλα παράρτημα Εθνικής Φυσικής Αγωγής (Ε.Φ.Α), με πρόεδρο τον Νομάρχη Καβάλας Λουλακάκη²⁵⁶. Την ίδια χρονιά προκήρυξε ετήσιους Τοπικούς Αθλητικούς Αγώνες με αφορμή την επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου, στους οποίους έλαβαν μέρος όλες οι αναγνωρισμένες αθλητικές και γυμναστικές οργανώσεις της πόλης²⁵⁷: «Λόχος Αθλητών», «Σώμα Ελλήνων Προσκόπων», «Οι Φίλιπποι», «Αισχύλος», «Θαλασσοπόροι» και «Εργατικός Αστήρ»²⁵⁸.

Στην Ε.Φ.Α απευθύνονταν οι σύλλογοι προκειμένου να ενισχυθούν οικονομικά: ο Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» για την αποστολή αθλητών του στους Αγγλοελληνικούς Αγώνες²⁵⁹, για την καλύτερη εμφάνιση του συλλόγου και την αποστολή των αθλητών στην Αθήνα, προκειμένου να λάβουν μέρος στους Αβερώφειους Αγώνες²⁶⁰.

Τον Ιούλιο του 1927, αποφασίστηκε η αυτοδιάλυση της Ε.Φ.Α, καθώς αδυνατούσε να βοηθήσει τους αθλητικούς συλλόγους ελλείψει οικονομικών πόρων και μη ενισχυόμενη από το «Κέντρο» (η κεντρική διοίκηση στην Αθήνα) προς το οποίο απευθύνθηκε επανειλημμένα χωρίς όμως αποτέλεσμα²⁶¹.

Παύλος Μελάς

Ο σύλλογος διατηρούσε μόνο ποδοσφαιρικό τμήμα και αναφέρεται ότι συστάθηκε το 1928, παίρνοντας μέρος αρχικά σε αγώνες φιλικούς²⁶². Το καταστατικό του εγκρίθηκε από το Πρωτοδικείο το 1929²⁶³ και η ποδοσφαιρική ομάδα έλαβε μέρος και κέρδισε το πρωτάθλημα ποδοσφαίρου 1929-1930²⁶⁴ Γ΄ κατηγορίας²⁶⁵. Την επόμενη χρονιά

²⁵⁵ Εφημ. *Η Φωνή της Αν. Μακεδονίας*: φύλλο 7.12.1931, αρ. 193. Προφορική μαρτυρία Παύλου Κούντουρα και Σάββα Καραγιαννίδη ποδοσφαιριστές των Φιλίππων: η Α΄ ομάδα αποτελούνταν από τους καλύτερους και πιο έμπειρους παίκτες και λάμβανε μέρος στους σημαντικότερους αγώνες. Η Β΄ ομάδα αποτελούνταν από παίκτες χαμηλότερων δυνατοτήτων. Στις προπονήσεις λάμβαναν μέρος και οι δύο ομάδες. Στον τύπο της εποχής συναντάμε ποδοσφαιρικές συναντήσεις όχι μόνο ομάδων Α΄ και Β΄ αλλά και Γ΄ στους συλλόγους ΑΕΚ και Ηρακλή. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 3.7.1932, αρ. 1957.

²⁵⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 10.2.1927, αρ. 295.

²⁵⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 25.2.1927, αρ. 307.

²⁵⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 25.3.1927, αρ. 332.

²⁵⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 13.4.1927, αρ. 347.

²⁶⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 7.5.1927, αρ. 367.

²⁶¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.7.1927, αρ. 426.

²⁶² Περιοδικό *Αθλητική Εβδομάς*: τεύχος 6, (16-8-1928), σελ. 23.

²⁶³ Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*: τεύχος 40, (20-11-1929), σελ. 18.

²⁶⁴ Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*: τεύχος 37, (30-10-1929), σελ. 14.

²⁶⁵ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 31.8.1930, αρ. 1392.

αναγνωρίστηκε από την Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Μακεδονίας Θράκης²⁶⁶ και έλαβε μέρος στο πρωτάθλημα Β' κατηγορίας²⁶⁷.

Εργατικός Αστήρ

Η Καβάλα από τις αρχές του 20ού αιώνα ήταν μια μεγάλη εργατούπολη-καπνούπολη²⁶⁸. Πολύ σύντομα οι καπνεργάτες οργανώθηκαν σε σωματεία, διεκδικώντας δικαιώματα, αλλά και έκαναν αισθητή την παρουσία τους στην κοινωνική ζωή της πόλης. Αναφορές για το Αθλητικό Τμήμα του Εργατικού Κέντρου «*Εργατικός Αστήρ*»²⁶⁹ έχουμε από το 1927 όταν στους Ε' Πανθρακικούς Αγώνες στη Δράμα, ο σύλλογος συμμετείχε με 7 αθλητές²⁷⁰.

Εκτός του αθλητικού, ποδοσφαίρου, κωπηλασίας, πυγμαχίας και κολύμβησης διατηρούσε και μουσικό τμήμα με μαντολινάτα, υπό τη Διεύθυνση του μουσικοδιδάσκαλου Συναδάκη, η οποία έπαιζε άλλοτε στο Δημοτικό και άλλοτε στον Εθνικό Κήπο²⁷¹. Δεν υπάρχουν αξιόλογες αναφορές για τη δραστηριότητα του συλλόγου. Το γεγονός όμως ότι διατηρούσε εκτός από το αθλητικό και καλλιτεχνικό τμήμα δείχνει ότι, παρόλες τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, οι καπνεργάτες έβρισκαν ένα τρόπο να ακολουθούν την κοινωνική ζωή της πόλης.

Μεταπολεμικά επανιδρύθηκε το 1946. Δημιούργησε τρεις ποδοσφαιρικές ομάδες, τμήμα πυγμαχίας και πάλης, καθώς και τμήμα κολύμβησης «*που μπορούν να γραφτούν σ' αυτό όσοι νέοι νομίζουν πως έχουν καλή επίδοση στο αγώνισμα*»²⁷².

Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Ανατολικής Μακεδονίας

Το 1930 ιδρύθηκε η Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Ανατολικής Μακεδονίας, όπως προέβλεπε ο κανονισμός της Ε.Π.Ο., στο άρθρο 5 περί «Περιοχών των Ενώσεων» «...*δύναται να ιδρυθή και ένωσις ποδοσφαιρικών σωματείων με έδραν την Καβάλλαν...*»²⁷³. Πρόκειται για Ανώτατη Τοπική Ποδοσφαιρική Αρχή, που αναλάμβανε την υπεύθυνη εποπτεία της ποδοσφαιρικής κίνησης της Καβάλας και της Δράμας. Μέχρι τότε τα σωματεία ανήκαν στην Ένωση Μακεδονίας. Η αδιαφορία όμως της Ένωσης για τα

²⁶⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 11.2.1930, αρ. 1221.

²⁶⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 11.10.1930, αρ. 1427.

²⁶⁸ Το 1930 υπήρχαν στην Καβάλα πάνω από 50 εταιρείες καπνού οι οποίες διέθεταν πάνω από 160 αποθήκες στο κέντρο της πόλης και απασχολούσαν 14.000 εργάτες, τους μισούς δηλαδή καπνεργάτες της Ελλάδας. Περιοδικό *Αρχαιολογία*: αρ. 18 (Φεβρ. 1986) σελ. 13.

²⁶⁹ Εφημ. *Εργατική Φωνή*: φύλλο 10.6.1946, αρ. 4.

²⁷⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 30.6.1927 αρ. 413.

²⁷¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 8.7.1928, αρ. 730.

²⁷² Εφημ. *Εργατική Φωνή*: φύλλο 10.6.1946, αρ. 4.

²⁷³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 21.5.1930, αρ. 1305. Αναφέρεται όμως και ως έτος ίδρυσης το 1929. Εφημ. *Πρωινή Νέα*: φύλλο 16.4.1936, αρ. 784.

ζητήματα που αφορούσαν τους ποδοσφαιρικούς συλλόγους Ανατολικής Μακεδονίας οδήγησε στην απόφαση να συσταθεί Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Ανατολικής Μακεδονίας. Την απόφαση πήραν οι σύλλογοι «*Ηρακλής*», «*Ατλοκεραυνός*», «*Παύλος Μελάς*», «*Ορφέας*» Ελευθερούπολης και «*Οι Φίλιπποι*»²⁷⁴.

Την πρωτοβουλία για τη σύσταση της Ένωσης ανέλαβε ο Γενικός Γραμματέας του Ηρακλή²⁷⁵. Έτσι αποφασίστηκε η ίδρυση της τοπικής ποδοσφαιρικής Ένωσης²⁷⁶. Τέσσερα ήταν τα ιδρυτικά σωματεία: «*Οι Φίλιπποι*», «*Δόξα*» Δράμας, «*Α.Ε.Κ*» και «*Ηρακλής*»²⁷⁷. Το 1934 στη δύναμη της Ε.Π.Σ.Α.Μ. ανήκαν τα σωματεία Α΄ κατηγορίας «*Οι Φίλιπποι*», «*Α.Ε.Κ*» και «*Ηρακλής*»²⁷⁸.

Κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο οι δυσχέρειες για την επανίδρυση της Ε.Π.Σ.Α.Μ. ήταν πολύ μεγάλες, λόγω των διαφορετικών απόψεων των παραγόντων του τοπικού ποδοσφαίρου. Έτσι, μέχρι την περίοδο 1946-1947, το ποδόσφαιρο δεν είχε εποπτική αρχή, με συνέπεια τη μη προκήρυξη πρωταθλήματος. Με πρωτοβουλία της Ε.Π.Ο. έγινε η ανάδειξη του πρώτου μεταπελευθερωτικού Διοικητικού Συμβουλίου το 1947 και η προκήρυξη του πρώτου μεταπελευθερωτικού πρωταθλήματος²⁷⁹.

Βύρων

Ο Βύρων διέθετε μόνο ποδοσφαιρικό τμήμα. Το σωματείο ιδρύθηκε το 1931 και έδρασε ως το 1937²⁸⁰. Μεταπολεμικά, στην αναγεννητική προσπάθεια των άλλων αθλητικών σωματείων «*Οι Φίλιπποι*», «*Α.Ε.Κ*» και «*Ηρακλής*», έδωσε το παρόν και ο «*Βύρων*» ο οποίος συνέβαλε με τον τρόπο του στο μεταπολεμικό αθλητισμό της Καβάλας.

Το 1946 βρέθηκαν ορισμένοι ένθερμοι φίλαθλοι του συνοικισμού Βύρωνος, που φιλοδόξησαν να προσθέσουν, κοντά στα άλλα τρία σωματεία, και ένα τέταρτο. Έτσι αναδείχθηκε το πρώτο μεταπολεμικό Διοικητικό Συμβούλιο του συλλόγου, με πρώτο μέλημα να εγγράψει νέα μέλη, να συγκεντρώσει αθλητές και να οργανώσει την ποδοσφαιρική του ομάδα²⁸¹ (Εικ. 22).

²⁷⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 22.5.1930, αρ. 1306.

²⁷⁵ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 21.5.1930, αρ. 1305.

²⁷⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 8.7.1930, αρ. 1346.

²⁷⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 24.8.1930, αρ. 1386.

²⁷⁸ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 28.3.1934, αρ. 195.

²⁷⁹ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 4.5.1953, αρ. 66.

²⁸⁰ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 30.11.1954, αρ. 66.

²⁸¹ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 20.4.1953, αρ. 34.

Ναυτικός Όμιλος Καβάλας (Ν.Ο.Κ)

Το 1935, με πρωτοβουλία των ιδιοκτητών βενζινακάτων και θαλαμηγών, καταβλήθηκαν προσπάθειες για σύσταση ναυτικού ομίλου «*δια την επέκτασιν του θαλάσσιου αθλητισμού και την προπαρασκευήν του θαλάσσιου τουρισμού*»²⁸². Το 1945 ιδρύθηκε και αναγνωρίστηκε ο «*Ναυτικός Όμιλος Καβάλας*» (Ν.Ο.Κ), με σκοπό τη διάδοση της γυμναστικής (ναυτική ιστιοπλοΐα), την τόνωση και εξύψωση του φίλαθλου αισθήματος, τη σωματική εξάσκηση και την ηθική διαπαιδαγώγηση των νέων²⁸³.

Αθλητική δράση. Ήδη από το 1946, ένα χρόνο μετά την ίδρυσή του, ο σύλλογος έκανε την εμφάνισή του σε αθλητικές διοργανώσεις, με σημαντικότερη συμμετοχή στους Πανελλήνιους Κολυμβητικούς Αγώνες της ίδιας χρονιάς²⁸⁴. Το 1950 η Επιθεώρηση Σωματικής Αγωγής Νομού Καβάλας ανέθεσε στο Ν.Ο.Κ την οργάνωση και τέλεση των Α΄ Τοπικών και Περιφερειακών Λαϊκών Κολυμβητικών Αγώνων²⁸⁵. Την ίδια χρονιά συμμετείχε σε αγώνες στην Ξάνθη, στη Θάσο και στην Πάτρα²⁸⁶. Το 1952 οργάνωσε γυναικείο κολυμβητικό τμήμα²⁸⁷ και το 1954 έγινε εγγραφή του συλλόγου στην Ιστιοπλοϊκή Ομοσπονδία²⁸⁸. Το 1954 και 1955 διοργάνωσε με επιτυχία τους Βορειοελλαδικούς Αγώνες, όπου έλαβαν μέρος τα Σωματεία «*Άρης*», «*Π.Α.Ο.Κ*», «*Ηρακλής*» και «*Ν.Α.Ο. Θεσ/νίκης*», «*Ν.Ο. Βόλου*», «*Ν.Ο. Ξάνθης*» και «*Δόξα Δράμας*» με 22 ατομικά αγωνίσματα και 4 αγώνες υδατοσφαίρισης²⁸⁹ (Εικ. 23, 24).

Το 1956, μια θεομηνία έπληξε τις υποτυπώδεις χερσαίες εγκαταστάσεις στο ΒΔ κρηπίδωμα του λιμανιού προκαλώντας μεγάλες καταστροφές. Αυτός ίσως είναι και ο λόγος για το μικρό αριθμό εγγράφων που βρίσκονται στα αρχεία του ομίλου, πριν από αυτή την ημερομηνία. Πολύ σύντομα τα μέλη ξεκίνησαν τη δημιουργία νέων, σύγχρονων και καλύτερων εγκαταστάσεων: «*Υποβάλλοντες υμίν την ανωτέρω έκθεσιν των ζημιών, παρακαλούμεν υμάς όπως εν τη αρμοδιότητι υμών ενεργήσετε ότι δει προς αποκατάστασιν τούτων, λόγω αδυναμίας του ΝΟΚ να αντιμετωπίσει ταύτας εξ ιδίων πόρων, ίνα δυνηθεί ούτος δια της κρατικής αρωγής και στοργής και συνεχίσει το ευγενές έργον της διαδόσεως*

²⁸² Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 23.11.1935, αρ. 655.

²⁸³ Καταστατικό Ναυτικού Ομίλου Καβάλας, αρ.47/1945.

²⁸⁴ Αρχείο Ναυτικού Ομίλου Καβάλας, αρ.47/18-4-1955.

²⁸⁵ Αρχείο Γραφείου Φυσικής Αγωγής Καβάλας, έγγραφο Επιθεώρησης αρ.43/29-7-1950.

²⁸⁶ Αρχείο Ναυτικού Ομίλου Καβάλας, Πρακτικό Δ.Σ. 30-6-1950, αρ. 2

²⁸⁷ Αρχείο Ναυτικού Ομίλου Καβάλας, 11-6-1952, αρ. 2 «*Γνωστοποιήσεις περί οργάνωσης γυναικείου κολυμβητικού τμήματος του Ν.Ο. Καβάλας*».

²⁸⁸ Αρχείο Ναυτικού Ομίλου Καβάλας, 2-8-1954, αρ. 67 «*Αίτηση εγγραφής στην Ιστιοπλοϊκή Ομοσπονδία*».

²⁸⁹ Από τα αρχεία του Ναυτικού Ομίλου Καβάλας.

των αγωνισμάτων του υγρού στίβου εις την νεολαίαν της πόλεως και της περιοχής»²⁹⁰. Ο σύλλογος με την ίδια επωνυμία λειτουργεί μέχρι σήμερα.

Όμιλος Θαλασσίων Αθλημάτων Καβάλας (Ο.Θ.Α.Κ)

Σύνδεσμος Ερασιτεχνών Αλιέων Νομού Καβάλας. Το 1948, μια ομάδα επιφανών προσωπικοτήτων της Καβάλας δημιούργησε το «Σύνδεσμο Ερασιτεχνών Αλιέων Νομού Καβάλας», με σκοπό την ανάπτυξη και διάδοση της αλιείας και γενικότερα τη θαλάσσια ψυχαγωγία²⁹¹. Αν και στο καταστατικό δε γινόταν αναφορά για τον αθλητισμό και τη γυμναστική, στη Ναυτική Εβδομάδα της Καβάλας, ο Σύνδεσμος συμμετείχε στις Ναυτικές Εορτές της Καβάλας²⁹² και διεξήγαγε, ανάμεσα σε άλλα, και αγώνα κωπηλασίας παιδών με μεγάλη επιτυχία²⁹³.

Μετονομασία συλλόγου. Το 1971 ο Σύνδεσμος μετονομάστηκε σε «Όμιλο Θαλασσίων Αθλημάτων Καβάλας», με σκοπό «η σύμμετρος και αρμονική ανάπτυξις των μελών και η δημιουργία ισχυρών και ηθικών χαρακτήρων δια της γυμναστικής της αγωνιστικής και λοιπών ασκήσεων εν συνδυασμώ προς την εφαρμογήν μορφωτικού προγράμματος επί των αθλουμένων και ιδία η προσέλευσις των νέων προς την θάλασσαν» και δημιουργία τμημάτων υποβρύχιας δραστηριότητας, θαλασσίου σκι, ερασιτεχνικής αλιείας, ιστιοπλοΐας, κωπηλατικού και κολυμβητικού μακρινών αποστάσεων με πτερύγια²⁹⁴. Με την ίδια επωνυμία λειτουργεί μέχρι σήμερα στην πόλη της Καβάλας.

Όμιλος Κλασσικού Αθλητισμού Καβάλας (Ο.Κ.Α.Κ)

Το 1956 ιδρύθηκε ο «Όμιλος Κλασσικού Αθλητισμού Καβάλας» (Ο.Κ.Α.Κ) που σκοπός του ήταν η «προαγωγή και ανάπτυξις των αγωνισμάτων του στίβου και των αθλοπαιδιών πλην του ποδοσφαίρου και η διάδοσις εν γένει του κλασσικού αθλητισμού εν τη πόλει της Καβάλας και εν τω Νομώ»²⁹⁵. Η ίδρυσή του αποτέλεσε ένα σημαντικό σταθμό στην αθλητική ιστορία της πόλης, καθώς αναπτέρωσε τις ελπίδες για το ότι η Καβάλα θα συνεχίσει την παράδοση των αθλητικών της επιτυχιών στους ελληνικούς και διεθνείς αγώνες και ότι οι αθλητές θα ακολουθήσουν τις επιτυχίες των Πασσή, Χατζηγηγορίου και άλλων πρωταθλητών.

²⁹⁰ Αρχείο Ναυτικού Ομίλου Καβάλας, αρ. 170/17-4-1956 (έγγραφο στον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων).

²⁹¹ Καταστατικό Συνδέσμου Ερασιτεχνών Αλιέων Νομού Καβάλας αρ. 179/1948

²⁹² Αρχείο Ομίλου Θαλασσίων Αθλημάτων Καβάλας, αρ. 390/1-8-1959 (Έγγραφο της Ελληνικής Ομοσπονδίας Ερασιτεχνικής Αλιείας).

²⁹³ Έγγραφο του Ο.Θ.Α.Κ, αρ. 11/9-7-1959.

²⁹⁴ Καταστατικό Ομίλου Θαλασσίων Αθλημάτων Καβάλας, 15.1.1971

²⁹⁵ Καταστατικό Ομίλου Κλασσικού Αθλητισμού Καβάλας, αρ. 470/1956.

Αθλητική δράση. Ήδη από το 1957 στάλθηκαν στο Σ.Ε.Γ.Α.Σ 50 δελτία αθλητών²⁹⁶ και την ίδια χρονιά συμμετείχε στους Ζ΄ Παμβορειοελλαδικούς στην Κομοτηνή²⁹⁷. Με προπονητή το βαλκανιονίκη Τάκη Χατζηγηγορίου στα δρομικά αγωνίσματα και τον Αλέξανδρο Γυφτόπουλο στις ρίψεις, τη χρονική περίοδο 1958-1961 σημείωσε μεγάλες επιτυχίες. Το 1960 είχε την πρώτη του συλλογική επιτυχία, καθώς αναδείχτηκε πρώτος επαρχιακός σύλλογος στους Πανελλήνιους Εφηβικούς Αγώνες και έβδομος στη γενική κατάταξη²⁹⁸. Στα μέσα της δεκαετίας του 1960 ο Ε. Δαβιτζόγλου (Εικ. 25) κατέκτησε 3^η Βαλκανική νίκη πετυχαίνοντας ταυτόχρονα Βαλκανικό ρεκόρ εφήβων. Η ανοδική πορεία του Ο.Κ.Α.Κ φάνηκε από πολύ νωρίς. Δύο μόλις χρόνια μετά την ίδρυσή του, οι αθλητές του συμπεριλήφθηκαν στους πίνακες του Σ.Ε.Γ.Α.Σ με τους 30 καλύτερους όλης της χώρας στα διάφορα αγωνίσματα²⁹⁹.

Αθλητές που διακρίθηκαν. Την περίοδο 1960-1961 σπουδαίοι αθλητές υπήρξαν οι Χ. Χαραλαμπίδης (πρωταθλητής εφήβων στο δρόμο 110μ. εμπόδια), Β. Σακατιάς (άλμα σε μήκος) και Μ. Μαυρόπουλος (δρόμος 400μ και 800μ.) (Εικ. 26) και οι τρεις μέλη της εθνικής ομάδας εφήβων. Την περίοδο 1968-1969 διακρίθηκαν οι Σ. Παρχαρίδης (πρωταθλητής εφήβων στη σφαιροβολία), Θ. Γιαννακούδης (πανελλήνιο ρεκόρ εφήβων στο δρόμο 1500μ. φυσικά εμπόδια), Π. Βαφειάδης (πρωταθλητής εφήβων στη δισκοβολία), οι οποίοι υπήρξαν μέλη της εθνικής ομάδας εφήβων.

Το γυναικείο τμήμα δημιουργήθηκε το 1967 και πολύ σύντομα παρουσίασε άνοδο. Το 1969 η Δ. Παρτσαλίδου αναδείχτηκε 3^η Πανελληνιονίκης στο δρόμο 400μ. με εμπόδια και κλήθηκε στην Εθνική Ομάδα³⁰⁰.

Αθλητικός Όμιλος Καβάλας (Α.Ο.Κ)

Το Σεπτέμβριο του 1965, τα σωματεία «Οι Φίλιπποι», «Ηρακλής» και «Α.Ε.Κ» αποφάσισαν να περάσουν στην ποδοσφαιρική ιστορία της πόλης, διαλύοντας τα τμήματά τους και ιδρύοντας τον «Α.Ο.Κ». Στο καταστατικό, που αναγνωρίστηκε από το Πρωτοδικείο στις 23/9/1965, υπέγραψαν σαν ιδρυτικά μέλη 60 φίλαθλοι των τριών διαλυθέντων σωματείων. Η διοίκηση του συλλόγου απαρτιζόταν από 15 Καβαλιώτες, που προέρχονταν ανά 5 από τα τρία σωματεία που διαλύθηκαν.

²⁹⁶ Εφημ. *Η Πρωινή*: φύλλο 24.5.1957, αρ. 1374.

²⁹⁷ Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 26, (Οκτώβριος 1957), σελ. 22-24.

²⁹⁸ Αρχεία του Ο.Κ.Α.Κ.

²⁹⁹ Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 39, (Ιανουάριος 1959).

³⁰⁰ Αρχεία του Ο.Κ.Α.Κ.

Η προπόνηση της Α΄ ομάδας ανατέθηκε στον Ιωάννη Βόσκα (Εικ. 27). Καθώς ο σύλλογος είχε εξαρχής στο δυναμικό του έμπειρους αθλητές με εξαιρετικές ικανότητες, πήρε μέρος στο πρωτάθλημα της Β΄ Εθνικής, όπου κατέλαβε την 8^η θέση. Την περίοδο 1967-1968 κατάφερε να ανέβει στην Α΄ Εθνική κατηγορία³⁰¹.

Λόχος Αθλητών

Παράλειψη θα ήταν να μην αναφερθεί ο «*Λόχος Αθλητών*» που μαζί με τους συλλόγους «*Οι Φίλιπποι*», «*Ηρακλής*» και «*Βυζάντιον*» έδιναν ζωή στην ποδοσφαιρική κίνηση της πόλης της Καβάλας. Ο Λόχος των Αθλητών το 1926 είχε το ισχυρότερο ποδοσφαιρικό τμήμα, γιατί ήταν στρατευμένοι οι καλύτεροι ποδοσφαιριστές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, οι οποίοι αργότερα απορροφήθηκαν από τις υπόλοιπες ομάδες, με τις οποίες έλαβαν μέρος στους ποδοσφαιρικούς αγώνες.

Η δράση του Λόχου Αθλητών ήταν πολύπλευρη και αξιοθαύμαστη και η φήμη του ήταν γνωστή στο Πανελλήνιο, ύστερα μάλιστα από την επιβλητική επίδειξη που έκανε στο Παναθηναϊκό Στάδιο με το τμήμα Προπαίδευσης³⁰². Το 1926 στους Α΄ τοπικούς αγώνες Καβάλας, κέρδισε 14 πρώτες νίκες, σε σύνολο 21 αγωνισμάτων κλασικού αθλητισμού³⁰³. Ο Λόχος Αθλητών διέθετε επίσης τμήματα πετοσφαίρισης³⁰⁴ και κολυμβητικό³⁰⁵.

Σύλλογος Εκδρομέων

Ο «*Σύλλογος Εκδρομέων*» συστάθηκε το 1927 αποκλειστικά από μαθητές Γυμνασίου, με φροντίδα του καθηγητή γυμναστικής Γ. Παπαχριστοδούλου³⁰⁶. Οι σημαντικότερες δράσεις του, που είναι γνωστές μέχρι σήμερα, είναι η προκήρυξη πρωταθλήματος ποδοσφαίρου ανεπίσημων σωματείων³⁰⁷, (την τελευταία μέρα των αγώνων τελέστηκε ποδηλατικός αγώνας 25 χιλιομέτρων), η προκήρυξη έκθεσης ιδεών μεταξύ μαθητών, με θέμα από τη φύση³⁰⁸ και η προκήρυξη πρωταθλήματος πετοσφαίρισης, καλαθοσφαίρισης και ποδοσφαίρου μεταξύ των μαθητών του Γυμνασίου³⁰⁹.

³⁰¹ Εφημ. *Η Πρωινή*: φύλλο 1.1.1966, αρ. 4040.

³⁰² Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 27.10.1953, αρ. 10.

³⁰³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 30.3.1926, αρ. 25.

³⁰⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 7.1.1927, αρ. 266. Στο ίδιο: φύλλο 16.1.1927, αρ. 274.

³⁰⁵ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.7.1926, αρ. 116.

³⁰⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 5.3.1927, αρ. 315.

³⁰⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 13.1.1927, αρ. 271. Στο ίδιο: φύλλο 18.1.1927, αρ. 275.

³⁰⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 5.3.1927, αρ. 315.

³⁰⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 21.1.1928, αρ. 586.

Ελληνικός Ορειβατικός Σύνδεσμος Καβάλας

Το 1933, ιδρύθηκε ο «Ελληνικός Ορειβατικός Σύνδεσμος Καβάλας» ως τμήμα του Κεντρικού Αθηνών³¹⁰. Μέλος του τμήματος μπορούσε να γίνει καθένας που επιθυμούσε και υπέβαλε έγγραφη αίτηση υπογεγραμμένη από δύο μέλη. Το 1950 επικυρώθηκε το τροποποιημένο καταστατικό, κατόπιν της καταστροφής των Αρχείων Πρωτοδικείου Καβάλας «*συνεπεία των πολεμικών γεγονότων και δη υπό των Γερμανών, και εν συνεχεία, των Βουλγάρων κατοχών της πόλεως*»³¹¹. Ο αριθμός των εγγεγραμμένων μελών την ίδια χρονιά ανέρχεται σε 85 άντρες και 35 γυναίκες³¹².

Ανεπίσημα Σωματεία

Εκτός από τα αναγνωρισμένα σωματεία της εποχής εκείνης και τις αξιόλογες ομάδες που διέθεταν οι σύλλογοι «Οι Φίλιπποι», «Βυζάντιον», «Ηρακλής» και «Αισχύλος», ιδρύθηκαν πολλοί σύλλογοι που ανέπτυξαν αξιόλογη δράση. Η έλευση των προσφύγων από τη Μ. Ασία ήταν η κύρια αιτία της αλματώδους αριθμητικής αύξησης των σωματείων, με κυρίαρχη δραστηριότητα το ποδόσφαιρο. Κάθε συνοικία δημιουργούσε το δικό της σύλλογο, έτσι ώστε σύντομα καθιερώθηκε το ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα ανεπίσημων σωματείων. Αναφέρεται ότι στην πρώτη συνάντηση για το πρωτάθλημα των ανεπίσημων γινόταν παρέλαση όλων των ομάδων που συμμετείχαν με ομοιόμορφη στολή, με επικεφαλής τη σημαία της κάθε ομάδας, προπορευόταν η μουσική του Δήμου και ακολουθούσε ο όρκος των αθλητών³¹³. Όπως τα αναγνωρισμένα σωματεία έτσι και τα ανεπίσημα οργάνωναν χοροεσπερίδα, στην οποία οι ποδοσφαιριστές «*εν στολή έσυραν τον Καλαματιανό*»³¹⁴.

Από το 1927, αναφέρονται περίπου σαράντα τέτοια σωματεία στην πόλη της Καβάλας: «Αγών» 1927, «Αετός Φρουρίου» 1927, «Ακοάχ» (Ισραήλ) 1927, «Άμυνα» (Σούγιουλου) 1947, «Απόλλων» 1929, «Άραξ Αρμενίων» 1929³¹⁵, «Άρης» 1927 (το 1934 εγκρίθηκε η συγχώνευσή του με τον Γ.Σ. «Ηρακλής»³¹⁶), «Αρμενική Ένωσις» 1929, «Αρμενική Νεολαία»³¹⁷, «Αρμενικός Αστήρ» 1929, «Ασπίζ» 1933, «Άτλας Παναγίας» 1927, «Ατρόμητος Λέων» 1929, «Βύρων» 1928, «Εθνικός Παναγίας» 1928, «Ελπίς» (Πεντακοσίων) 1947, «Ένωσις Ποντίων» 1927, «Ερμής Παναγίας» 1927, «Ηφαιστος»

³¹⁰ Καταστατικό του Ελληνικού Ορειβατικού Συνδέσμου, αρ. 245/1933.

³¹¹ Αρχείο του Πρωτοδικείου, αρ.574, 9-12-1950.

³¹² Αρχείο Γραφείου Φυσικής Αγωγής, Δελτίον της Επιθεώρησης Σωματικής Αγωγής, 30-12-1950.

³¹³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 16.1.1927, αρ. 274. Στο ίδιο: φύλλο 18.1.1927, αρ. 275.

³¹⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 5.2.1933, αρ. 2142.

³¹⁵ Εφημ. *Η Φωνή της Αν. Μακεδονίας*: φύλλο 5.5.1930, αρ. 124. Αναφέρονται συναντήσεις με αρμενικές ομάδες γειτονικών πόλεων όπως η «Γκάιτς» Ξάνθης.

³¹⁶ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 22.3.1934, αρ. 190.

³¹⁷ Εφημ. *Η Φωνή της Αν. Μακεδονίας*: φύλλο 29.9.1930, αρ. 141.

1929, «*Θύελλα*» (Αγίου Ιωάννη) 1947, «*Ιέραξ*» 1927, «*Μέγας Αλέξανδρος*» 1929, «*Νέα Γενεά*» 1930, «*Ολυμπιακός*» 1927, «*Ορφεύς*» 1927, «*Πάνθηρ*» (Αγίας Βαρβάρας) 1929, «*Πανιώνιος*», «*Π.Α.Ο.Κ.*» 1931, «*Παύλος Μελάς*», «*Π.Ε.Α.Β*» 1947, «*Ποσειδών*» 1947, «*Σατανάς*» 1929, «*Σπάρτη Παναγίας*» 1927, «*Τέξας*» 1949, «*Τυφών*» 1949, «*Φωστήρ*» (Ποταμουδίων) 1947, «*Χ.Ο.Κ.*» 1933, «*Χρυσούν Τρίφυλλον*» (προσκοπική) 1927³¹⁸. Το 1930 τα ανεπίσημα σωματεία της πόλης αποφάσισαν την ίδρυση Ποδοσφαιρικής Ενώσεως Ανεπίσημων Σωματείων³¹⁹.

Συμπερασματικά η Καβάλα έχει στην ιστορία της μια πληθώρα γυμναστικών συλλόγων αναγνωρισμένων και μη. Μέχρι το 1925 τα σωματεία ήταν ελάχιστα και η δράση τους εκ των πραγμάτων ισχνή, λόγω των πολιτικών αναταραχών. Σημαντική αύξηση του πληθυσμού παρατηρήθηκε μετά το 1923, όταν πρόσφυγες από τη Μ. Ασία εγκαταστάθηκαν στην πόλη και σχεδόν κάθε συνοικία δημιούργησε το δικό της γυμναστικό σύλλογο (Πίνακας 2).

Αν και κυρίαρχη δραστηριότητα ήταν το ποδόσφαιρο, εντούτοις ο κλασικός αθλητισμός και ο υγρός στίβος κατείχαν σημαντικότερη θέση στην αθλητική ζωή. Παρόλες τις οικονομικές δυσχέρειες, οι σύλλογοι συμμετείχαν σε διοργανώσεις εκτός πόλης, λαμβάνοντας μέρος σε Πρωταθλήματα Πανελλήνια και Βορειοελλαδικά, σημειώνοντας εξαιρετικές επιτυχίες.

Οι ονομασίες των συλλόγων ποικίλουν, συμπυκνώνουν όμως την ιδεολογική και την κοινωνική τους ταυτότητα: «*Οι Φίλιπποι*» (αναφορά στη Μακεδονία και στο Μακεδονικό Αγώνα), «*Αισχύλος*» (μουσικοδραματικός σύλλογος), «*Εργατικός Αστήρ*» (σύλλογος των καπνεργατών), «*Βυζάντιον/Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπολιτών*» (προσφυγικός σύλλογος). Οι περισσότεροι από τους συλλόγους που ιδρύθηκαν προπολεμικά είχαν μικρή διάρκεια ζωής, όμως η προσφορά τους ήταν πολύ σημαντική στην αθλητική ζωή της πόλης. Εξαίρεση αποτέλεσαν «*Οι Φίλιπποι*», «*Α.Ε.Κ*» και «*Ηρακλής*» που έζησαν μέχρι το 1965, οπότε συγχωνεύθηκαν και αποτέλεσαν τον «*Αθλητικό Όμιλο Καβάλας*».

Εκτός από τις αθλητικές δραστηριότητες, οι ψυχαγωγικές αποτελούσαν μια από τις σημαντικότερες ευκαιρίες για κοινωνική επαφή των μελών του σωματείου. Οι εκδρομές και οι χοροί που οργανώνονταν, συνιστούσαν δύο βασικές εκφράσεις της σωματειακής ψυχαγωγίας και κοινωνικότητας.

³¹⁸ Η χρονολογία που αναγράφεται δίπλα στην ονομασία του συλλόγου δείχνει πότε κάνει την εμφάνισή του ενεργά στην αθλητική ζωή της πόλης από πληροφορίες που έχουμε από τον τύπο της εποχής.

³¹⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 25.12.1930, αρ. 1491.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Οι αθλητικοί σύλλογοι που έδρασαν στην Καβάλα μέχρι το 1970, τα τμήματα που διατηρούσαν, το έτος ίδρυσης - εμφάνισης και ο χρόνος διακοπής της λειτουργίας τους*.

Α/Α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΟΥ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ	ΧΡΟΝΟΣ ΔΙΑΚΟΠΗΣ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ	ΤΜΗΜΑΤΑ
1	ΟΙ ΦΙΛΙΠΠΟΙ◇	1906	1965	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ-ΚΛ. ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ-ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ-ΠΕΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ-ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ-ΥΔΑΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ
2	ΑΠΟΛΛΩΝ	1923		ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ- ΚΛ. ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ
3	ΑΙΣΧΥΛΟΣ	1924	1930	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ -ΚΛ. ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ-ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ-ΠΕΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ-ΜΟΥΣΙΚΟ-ΘΕΑΤΡΙΚΟ
4	ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ-ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ◇	1924	1965	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ-ΚΛ. ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ
5	ΗΡΑΚΛΗΣ◇	1926	1965	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ-ΚΛ. ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ
6	ΛΟΧΟΣ ΑΘΛΗΤΩΝ	1926		ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ-ΚΛ.ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ-ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ-ΠΕΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ
7	ΑΤΛΑΣ - ΚΕΡΑΥΝΟΣ (ΑΤΛΟΚΕΡΑΥΝΟΣ)◇	1927	1930	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ-ΠΕΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ-ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ-ΥΔΑΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ
8	ΕΘΝΙΚΗ ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	1927	1927	
9	ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ◇	1928	1930	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ-ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ
10	ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ	1928		ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ -ΚΛ. ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ-ΠΕΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ -ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ-ΠΥΓΜΑΧΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΟ
11	ΕΝΩΣΙΣ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (ΕΠΣΑΜ)	1930		
12	ΒΥΡΩΝ	1931	1937	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ
13	ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ (ΝΟΚ)	1945	2006	ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ
14	ΟΜΙΛΟΣ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΑΘΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΒΑΛΑΣ (ΟΘΑΚ)	1948	2006	ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ
15	ΟΜΙΛΟΣ ΚΛΑΣΙΚΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΒΑΛΑΣ (ΟΚΑΚ)	1956	2006	ΚΛ. ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ
16	ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ (ΑΟΚ)	1965	2006	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ
17	ΛΟΧΟΣ ΑΘΛΗΤΩΝ	1926		ΚΛ. ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ-ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ-ΠΕΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ
18	ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΚΔΡΟΜΕΩΝ	1927		
19	ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ	1933	2006	

* Ο πίνακας ταξινομείται σύμφωνα με το χρόνο ίδρυσης των σωματείων.

◇ Σωματεία αναγνωρισμένα από την Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Μακεδονίας - Θράκης

ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

1906-1926

Κλασικός αθλητισμός. Οι πρώτες αναφορές για επίσημες αθλητικές διοργανώσεις στην πόλη της Καβάλας ξεκινούν το 1911. Οι αγώνες διοργανώθηκαν από το «Μουσικογυμναστικό Σύλλογο» της πόλης, πιθανότατα από το σύλλογο «Οι Φίλιπποι», καθώς ήταν ο μοναδικός στην Καβάλα εκείνη την εποχή. Στους αγώνες εκείνους είχε προσκληθεί και ο «*Ηρακλής*» Θεσσαλονίκης, αλλά τελικά δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στο κάλεσμα. Το 1912 έγιναν για δεύτερη χρονιά οι αγώνες με συμμετοχή του «*Ηρακλή*». Σύμφωνα με το πρόγραμμα (Εικ. 28), οι αγώνες περιλάμβαναν 18 αγωνίσματα και πραγματοποιήθηκαν στο γυμναστήριο του Αγίου Ιωάννη, διήρκησαν τρεις μέρες και έλαβαν μέρος 34 αθλητές από την Καβάλα και 5 από τη Θεσσαλονίκη.³²⁰

Από το 1912, οπότε κηρύχτηκε ο Βαλκανικός πόλεμος, και μέχρι την απελευθέρωση, η αθλητική ζωή της πόλης νέκρωσε. Η δραστηριότητα του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» - ο οποίος ήταν και ο μοναδικός στην πόλη - άρχισε να ζωντανεύει το 1924.

Το 1926 πραγματοποιήθηκαν οι Α΄ Τοπικοί Αγώνες Καβάλας με πρωτοβουλία του Στρατηγού Β. Τσιρογιάννη³²¹ και παρουσία χιλιάδων θεατών. Οι αγώνες αυτοί ήταν η πρώτη επίσημη αθλητική εκδήλωση μετά το τέλος της Β΄ βουλγάρικης κατοχής. Στην πανηγυρική έναρξη, κατά την παρέλαση, προηγούνταν η Μουσική του Δ΄ Σώματος Στρατού «*παιανίζουσα πατριωτικόν εμβατήριον*» και ακολουθούσαν οι Σύλλογοι με τα λάβαρα τους: ο «*Λόχος Αθλητών Δ΄ Σώματος Στρατού*», η ομάδα των Προσκόπων, ο «*Μέγας Αλέξανδρος*», ο «*Αισχύλος*» και το «*Βυζάντιον*». Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονταν αγωνίσματα δρόμου, ρίψεις και άλματα ανδρών και εφήβων, ποδηλατοδρομία, ελεύθερη βάδιση και διελκυστίδα. Στο τέλος της ημέρας οι αθλητές του «*Λόχου Αθλητών*» παρουσίασαν ασκήσεις Σουηδικής Γυμναστικής όπου «*το θέαμα ήτο ανώτερον πάσης περιγραφής*»³²².

³²⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.10.1932, αρ. 2056. Πρόγραμμα αγώνων.

³²¹ Η χειρονομία του Τσιρογιάννη να δώσει διαταγή για την επαναλειτουργία του γυμναστηρίου μετά την απελευθέρωση έδωσε ώθηση στον αθλητισμό της πόλης. Βλέπε «Αθλητικοί Χώροι». Πολλοί αγώνες που έγιναν στην Καβάλα ήταν υπό την προστασία του Τσιρογιάννη.

³²² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 30.3.1926, αρ. 25.

Υγρός στίβος. Την ίδια χρονιά ο «*Αισχύλος*» προκήρυξε τους Α΄ Τοπικούς Κολυμβητικούς Αγώνες με συμμετοχή 150 αθλητών από 7 συλλόγους της πόλης. Οι αγώνες είχαν διάρκεια δύο μέρες και περιλάμβαναν αγωνίσματα κολύμβησης και λεμβοδρομίας³²³. Οι αγώνες αυτοί προκηρύχθηκαν για πρώτη φορά μετά την απελευθέρωση και για το λόγο αυτό δεν ήταν δυνατόν να σημειωθούν μεγάλες επιδόσεις ή να έχουν την αίγλη παρόμοιων αγώνων, αλλά παρουσίασαν θεαματικότητα και αποτέλεσαν την αρχή για παρόμοιες εκδηλώσεις. «*Αλησμόνητες θα μείνουν οι λεμβοδρομίες της εποχής εκείνης γιατί είχαν επιστρατευθή πολλοί επαγγελματίαι λεμβούχοι με αρειμανίους μύστακες και οι οποίοι εντούτοις έδωσαν μια ξεχωριστή νότα στην όλη λαμπρότητα των αγώνων. Οι αγώνες εκείνοι ήταν το πρώτο θετικό ξεκίνημα για την ανάπτυξη των θαλασσιών σπορ και οι Σύλλογοί μας είχαν οργανώσει ισχυρά κολυμβητικά τμήματα*»³²⁴.

Αν και οι αγώνες εκείνοι αποτέλεσαν το εφαλτήριο για την ανάπτυξη των θαλασσιών αθλημάτων, εκτός της τράπεζας Αθηνών, που έστειλε έπαθλο 1000 δραχμών, κανένας οργανισμός ή ο Δήμος δεν έδειξαν ενδιαφέρον³²⁵. Επειδή όμως στους αγώνες αυτούς αποκλείστηκε η συμμετοχή των εφήβων, οι σύλλογοι «*Μοίρα Θαλασσοπόρων*» και το «*Σώμα Προσκόπων*» προκήρυξαν τους Α΄ Τοπικούς Εφηβικούς Κολυμβητικούς και Λεμβοδρομίας Αγώνες με συμμετοχή όλων των αναγνωρισμένων συλλόγων της πόλης³²⁶.

1927-1936

Κλασικός Αθλητισμός: Το 1927, η Επιτροπή Εθνικής Φυσικής Αγωγής προκήρυξε τους Ετήσιους Αθλητικούς Αγώνες Κλασικού Αθλητισμού διάρκειας τριών ημερών³²⁷. Στους αγώνες έλαβαν μέρος ο «*Λόχος Αθλητών*» (30 αθλητές), το «*Σώμα Ελλήνων Προσκόπων*» (32 αθλητές), ο Γ.Σ. «*Οι Φίλιπποι*» (34 αθλητές), ο «*Αισχύλος*» (40 αθλητές), οι «*Θαλασσοπόροι*», και ο «*Εργατικός Αστήρ*» (10 αθλητές)³²⁸ σε αγωνίσματα δρόμου, ρίψεων, αλμάτων, ποδηλατοδρομίας και ομαδικά³²⁹.

Το 1928, ο Γ.Σ. «*Οι Φίλιπποι*» διοργάνωσαν τους Γ΄ Ετήσιους Τοπικούς Αγώνες Κλασικού Αθλητισμού διάρκειας δύο ημερών. Τους αγώνες παρακολούθησαν ο Νομάρχης, ο Δήμαρχος, ο Στρατηγός, ο Συνταγματάρχης και 8000 περίπου θεατές. Οι σύλλογοι που έλαβαν μέρος ήταν ο Γ.Σ. «*Οι Φίλιπποι*», ο «*Αισχύλος*» και η «*Δόξα*

³²³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 17.8.1926, αρ. 144.

³²⁴ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 3.11.1953, αρ. 11.

³²⁵ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 17.8.1926, αρ. 144.

³²⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 23.7.1927, αρ. 433. Στο ίδιο: φύλλο 30.7.1927 αρ. 439.

³²⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 17.3.1927, αρ. 324. Πιθανόν οι Αγώνες αυτοί είναι οι Β΄ Τοπικοί Αθλητικοί Αγώνες.

³²⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 25.3.1927, αρ. 332.

³²⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 13.3.1927, αρ. 1872.

Δράμας»³³⁰. Τα αγωνίσματα που έγιναν ήταν χωρισμένα σε ανδρών και εφήβων και περιλάμβαναν δρόμους, ρίψεις, άλματα και ποδηλατοδρομία. Σε όλη τη διάρκεια των αγώνων «*παιάνιζεν η στρατιωτική μουσική της Δράμας*»³³¹.

Ένα αληθινά ιστορικό γεγονός για την Καβάλα ήταν η διοργάνωση των Θ' Πανθρακικών Αγώνων στην πόλη από τον σύλλογο «*Οι Φίλιπποι*» το 1931. Η πόλη είχε φωταγωγηθεί και είχε αναρτηθεί μια μεγάλη φωτεινή επιγραφή, η οποία είχε γραμμένη τη φράση «*Καλώς ήρθατε Αθλητές*». Την έναρξη των αγώνων (Εικ. 29) πραγματοποίησε ο Γενικός Διοικητής Θράκης. Κατά τη διάρκεια των αγώνων παιάνιζαν οι μπάντες του Δ' Σώματος Στρατού και του Δήμου Καβάλας³³². Εξαιρετικής σημασίας ήταν το γεγονός ότι το Υπουργείο Παιδείας αντιπροσωπεύτηκε από τον Τμηματάρχη της Εθνικής Φυσικής Αγωγής Χρυσάφη ο οποίος ανέλαβε καθήκοντα αλυτάρχη των αγώνων³³³.

Στους αγώνες, που διήρκησαν τρεις μέρες και έγιναν στο γυμναστήριο του Κιουτσούκ Ορμάν, έλαβαν μέρος 80 περίπου αθλητές από συλλόγους της Καβάλας, της Θεσσαλονίκης, των Σερρών, της Δράμας, της Ξάνθης, της Κομοτηνής και της Αλεξανδρούπολης³³⁴. Οι τιμές των εισιτηρίων για τις κερκίδες ορίστηκαν στις είκοσι δραχμές, μια τιμή καθόλου προσιτή στις λαϊκές τάξεις, γεγονός που δυσαρέστησε τον κόσμο που επιθυμούσε να παρακολουθήσει τους αγώνες³³⁵.

Κατά τη διάρκεια των αγώνων, πραγματοποιήθηκε παναθλητικό συνέδριο των ομάδων, στο οποίο εξετάστηκαν οι σχέσεις των ομάδων της Βόρειας Ελλάδας με το Σ.Ε.Γ.Α.Σ. Οι παράγοντες των ομάδων διατύπωσαν τα παράπονά τους για τους αποκλεισμούς των βορειοελλαδικών αθλητών από τους Διεθνείς Αγώνες, Ολυμπιακούς και Βαλκανικούς, αλλά και από τη συγκρότηση των εθνικών αθλητικών ομάδων, που ταξίδευαν στο εξωτερικό για φιλικούς αγώνες. Οι εύλογες αιτιάσεις και τα παράπονά των ανθρώπων του αθλητισμού δεν έφτασαν ποτέ μέχρι την Αθήνα³³⁶.

Τον επόμενο χρόνο (1932), με εντολή του Σ.Ε.Γ.Α.Σ, οι «*Φίλιπποι*» προκήρυξαν το Εφηβικό Περιφερειακό Πρωτάθλημα, στο οποίο έλαβαν μέρος η «*Δόξα Δράμας*», η

³³⁰ Περιοδικό *Αθλητισμός*: τεύχος 50, (5-6-1928), σελ. 16. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 11.5.1928, αρ. 680. Στο ίδιο: φύλλο 22.5.1928, αρ. 689. Περιοδικό *Νίκη*, τεύχος 11 & 12, (Ιούνιος 1928), σελ. 110. Εφημ. *Η Φωνή της Καβάλας*: φύλλο 21.5.1928, αρ. 53.

³³¹ Περιοδικό *Αθλητισμός*: 25-5-1928, αρ. 48, σελ 11

³³² Κυρίτσης: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος*, σελ. 83.

³³³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 24.6.1931, αρ. 1640. Στο ίδιο: φύλλο 26.6.1931, αρ. 1642.

³³⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 24.6.1931, αρ.1640. Στο ίδιο: φύλλο 28.6.1931, αρ. 1644. Στο ίδιο: φύλλο 30.6.1931, αρ. 1645.

³³⁵ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.6.1931, αρ.1642. Στο ίδιο: φύλλο 28.6.1931, αρ. 1644. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι την ίδια εποχή η ΕΠΣΑΜ όρισε για τους αγώνες του ποδοσφαιρικού πρωταθλήματος τιμή κερκίδας 10 δραχμές. Στο ίδιο: φύλλο 5.7.1931, αρ. 1650. Δύο χρόνια αργότερα το εισιτήριο στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις ήταν 5 ή 10 δραχμές. Στο ίδιο: φύλλο 15.7.1933, αρ. 2280.

³³⁶ Κυρίτσης: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος*, σελ. 83.

«Α.Ε.Κ» και οι «Φίλιπποι». Οι αγώνες σημείωσαν επιτυχία χάρη στην καλή οργάνωση των «Φιλίππων»³³⁷.

Το «Φιλίππειο» πρωτάθλημα αποτελούσε μια απόδειξη ότι ο Σύλλογος περιλαμβάνει όχι μόνο ποδοσφαιρικές ομάδες αλλά και αθλητές του κλασικού αθλητισμού. Από τα αποτελέσματα των αγώνων η διοίκηση του συλλόγου αποφάσισε για τον καταρτισμό της ομάδας που θα λάβει μέρος στους προσεχείς Πανθρακικούς³³⁸.

Το 1933 οι «Φίλιπποι» διοργάνωσαν τους Τοπικούς Αθλητικούς Αγώνες, διάρκειας δύο ημερών με συμμετοχή των αθλητών των σωματείων Δράμας και Καβάλας³³⁹. Μάλιστα ο σύλλογος όρισε είσοδο 5 δραχμές, «*δια να δυνηθούν περισσότεροι συμπολίται να παρακολουθήσουν τους ανωτέρω αγώνες*»³⁴⁰.

Το 1934 η «Α.Ε.Κ», κατόπιν εντολής του Σ.Ε.Γ.Α.Σ, οργάνωσε το εφηβικό πρωτάθλημα Καβάλας με συμμετοχή σωματείων της Καβάλας και Δράμας³⁴¹.

Το 1935 ο Σ.Ε.Γ.Α.Σ ανέθεσε την οργάνωση των ΙΓ΄ Πανθρακικών αγώνων στους «Φιλίππους» ύστερα από την άρνηση του «Ορφέα Ξάνθης»³⁴². Στους αγώνες δήλωσαν συμμετοχή 114 αθλητές από 11 σωματεία³⁴³, ενώ κύπελλο αθλοθέτησαν η αρμενική κοινότητα και η ισραηλιτική³⁴⁴. Οι αγώνες έγιναν στο Δημοτικό Στάδιο της πόλης, το οποίο έζησε μέρες θριάμβου και μεγαλοπρέπειας³⁴⁵.

Το 1937 διοργανώθηκαν από το Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» οι Τοπικοί Αθλητικοί Αγώνες με συμμετοχή των ομάδων των «Φιλίππων», της Εμπορικής σχολής και του Γυμνασίου³⁴⁶. Την ίδια χρονιά διοργανώθηκαν και οι δεύτεροι Γυναικείοι Αγώνες, ενώ οι αθλήτριες των «Φιλίππων» συμπεριλαμβάνονταν ανάμεσα στις έξι καλύτερες του 1937 στο αγώνισμα 80 μ. εμπόδια³⁴⁷.

Το εφηβικό πρωτάθλημα 1938 Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας οργάνωσε ο Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», με συμμετοχή της «Δόξας» και «Ελπίδας» Δράμας και των «Φιλίππων» Καβάλας³⁴⁸.

³³⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 4.5.1932, αρ. 1905.

³³⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 19.6.1932, αρ. 1945. Στο ίδιο: φύλλο 21.6.1932, αρ. 1946.

³³⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 23.3.1933, αρ. 2185.

³⁴⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 24.3.1933, αρ. 2186.

³⁴¹ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 19.5.1934, αρ. 238. Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 12, (Δεκ. 1934), σελ. 6. Αναφέρεται το εν λόγω πρωτάθλημα υπό την οργάνωση του Γ.Σ. Φίλιπποι.

³⁴² Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 20.6.1935, αρ. 501.

³⁴³ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 13.7.1935, αρ. 521.

³⁴⁴ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 14.7.1935, αρ. 522.

³⁴⁵ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 16.7.1935, αρ. 523.

³⁴⁶ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Φεβρουάριος-Μάρτιος 1937), σελ. 13.

³⁴⁷ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Ιανουάριος 1938), σελ. 13.

³⁴⁸ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Νοέμβριος 1938), σελ. 15.

Υγρός στίβος: Το 1927 ο «*Αισχύλος*» προκήρυξε τους Β΄ Κολυμβητικούς Αγώνες με αγωνίσματα κολύμβησης και λεμβοδρομιών και αθλητικές επιδείξεις με αγωνίσματα στίβου³⁴⁹. Στους αγώνες δήλωσαν συμμετοχή οι σύλλογοι Σερρών, Δράμας, Δοξάτου, Αλεξανδρούπολης και οι «*Μ. Αλέξανδρος*», «*Αισχύλος*» και «*Εργατικός Αστήρ*» της Καβάλας³⁵⁰. Τόπος τέλεσης των αγώνων «*ο προ του Δημοτικού Κήπου παραλιακός χώρος διακοσμηθείς καταλλήλως*»³⁵¹.

Την επόμενη χρονιά (1928), ο «*Αισχύλος*» προκήρυξε τους Παμμακεδονικούς Κολυμβητικούς Αγώνες, παίρνοντας τη σχετική άδεια από την Ελληνική Κολυμβητική Ομοσπονδία, στους οποίους κλήθηκαν να συμμετάσχουν τα σωματεία της Θεσσαλονίκης «*Άρης*», «*Ηρακλής*», «*Χ.Α.Ν.*», «*Μικρασιατικός*» και «*Α.Ε.Κ.*»³⁵².

Οι Γ΄ Κολυμβητικοί Αγώνες προκηρύχθηκαν το 1929, με πρωτοβουλία του «*Σώματος Προσκόπων Καβάλας*». Το πρόγραμμα περιλάμβανε αγώνες κολύμβησης, υδατοσφαίρισης³⁵³ και λεμβοδρομίες. Σε όλη τη διάρκεια των αγώνων, που έλαβαν μέρος στο χώρο «*προ της αποβάθρας του Χεδιβιάλ*», παιάνιζε η Μουσική του Δήμου³⁵⁴. Στους αγώνες έλαβαν μέρος το «*Σώμα Προσκόπων*», η «*Α.Ε.Κ.*» και ο «*Άτλας*»³⁵⁵.

Το 1929 διοργανώθηκαν αγώνες αντισφαίρισης μεταξύ του Ομίλου Αντισφαίρισης Καβάλας και του Ελληνικού Ομίλου Αντισφαιρίσεως Θεσσαλονίκης «*εις το παραπλεύρωσ των γραφείων Γκλεν γήπεδον του ομίλου αντισφαιρίσεως...ως θεαταί παρευρέθησαν πλείστα όσα μέλη της εκλεκτής μας κοινωνίας*»³⁵⁶.

Τα Α΄ Ποσειδώνεια Καβάλας προκήρυξαν οι «*Φίλιπποι*» με την «*Α.Ε.Κ.*» το φθινόπωρο του 1930, με συμμετοχή των σωματείων «*Οι Φίλιπποι*», «*Α.Ε.Κ.*», «*Ατλοκεραυνός*», «*Ηρακλής*» και «*Σώμα Προσκόπων*». Οι αγώνες περιλάμβαναν αγωνίσματα κολύμβησης ανδρών, εφήβων και παιδων και υδατοσφαίρισης, καθώς και λεμβοδρομία «*αποστάσεως ενός και ημίσεως μιλίου, ήτοι από την έναντι της Καλαμίτσας νησίδα μέχρι της αποβάθρας του Χεδιβιάλ με τετρακόπους λέμβους*»³⁵⁷.

³⁴⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 12.7.1927, αρ. 423.

³⁵⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 5.8.1927, αρ. 444.

³⁵¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 14.8.1927, αρ. 452.

³⁵² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 3.6.1928, αρ. 700.

³⁵³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.9.1929, αρ. 1100. Για πρώτη φορά γίνεται στην πόλη συνάντηση ομάδων υδατοσφαίρισης.

³⁵⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 7.9.1929, αρ. 1093.

³⁵⁵ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.9.1929, αρ. 1100.

³⁵⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 3.9.1929, αρ. 1089. Το τένις ήταν μια δραστηριότητα στην οποία επιδίδονταν άτομα της ανώτερης κοινωνικής τάξης και για το λόγο αυτό ήταν ελάχιστα διαδεδομένο. Τους συγκεκριμένους αγώνες παρακολούθησαν μέλη των ξένων παροικιών καθώς και μέλη της ανώτερης κοινωνίας της Καβάλας. Τα γήπεδα του τένις που υπήρχαν στην πόλη αριθμούνταν σε δύο. Βλέπε παρακάτω κεφάλαιο: Αθλητικοί Χώροι.

³⁵⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 16.9.1930, αρ. 1405.

Το 1931 πραγματοποιήθηκαν, ύστερα από εντολή της Ελληνικής Κολυμβητικής Ομοσπονδίας Φιλάθλων (Ε.Κ.Ο.Φ) κολυμβητικοί αγώνες ως προκριματικοί, «*προς διαπίστωσιν επιδόσεων*» για τους προσεχείς Πανελλήνιους Κολυμβητικούς Αγώνες στους οποίους έλαβαν μέρος κολυμβητές των συλλόγων «*Α.Ε.Κ.*», «*Οι Φίλιπποι*» και «*Ατλοκεραυνός*»³⁵⁸.

Κατόπιν επίσης εντολής της Ε.Κ.Ο.Φ., η «*Α.Ε.Κ.*» προκήρυξε τους Α΄ Κολυμβητικούς Αγώνες το Σεπτέμβριο του 1931³⁵⁹. Είναι απορίας άξιο γιατί ονομάστηκαν Α΄ Κολυμβητικοί εφόσον το έτος 1926 διοργανώθηκαν από τον «*Αισχύλο*» κολυμβητικοί αγώνες με την ονομασία Α΄ Κολυμβητικοί.

Το 1932 η «*Α.Ε.Κ.*» προκήρυξε τους Κολυμβητικούς Αγώνες Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, κατόπιν εντολής της Ε.Κ.Ο.Φ. Στους αγώνες δήλωσαν συμμετοχή ο «*Π.Α.Ο.Κ.*» και ο «*Ηρακλής*» Θεσσαλονίκης, και από την Καβάλα ο «*Ατλοκεραυνός*», το «*Σώμα Ελλήνων Προσκόπων*» και η «*Α.Ε.Κ.*»³⁶⁰.

Τους κολυμβητικούς αγώνες Βορείου Πρωταθλήματος το 1933 ανέλαβε να οργανώσει η «*Α.Ε.Κ.*» στην πόλη της Καβάλας, ύστερα από προκήρυξη της Ε.Κ.Ο.Φ. (Εικ. 30) Τόπος τέλεσης ο «*εντός του μικρού λιμενοβραχίονος χώρος*»³⁶¹. Στους αγώνες έλαβαν μέρος ο «*Άρης*», ο «*Ηρακλής*» και ο «*Π.Α.Ο.Κ.*» Θεσσαλονίκης και τα σωματεία της Καβάλας «*Α.Ε.Κ.*» και «*Οι Φίλιπποι*». Εκτός από τα αγωνίσματα κολύμβησης και υδατοσφαίρισης, έγινε για πρώτη φορά το αγώνισμα των καταδύσεων³⁶². Οι αγώνες κολύμβησης Βορείου Ελλάδος πρέπει να ξεκίνησαν το 1930 και γίνονταν κάθε χρόνο στην Καβάλα, επειδή ο κλειστός κόλπος της πόλης επέτρεπε την εύκολη διοργάνωση των αγώνων³⁶³. Το ίδιο καλοκαίρι στην πόλη έγιναν οι Παμμακεδονικοί Κολυμβητικοί Αγώνες³⁶⁴.

Το 1935 πραγματοποιήθηκαν οι Κολυμβητικοί Αγώνες Βορείου Πρωταθλήματος, με συμμετοχή σωματείων Θεσσαλονίκης και Καβάλας και αγωνίσματα κολύμβησης, καταδύσεων και υδατοσφαίρισης³⁶⁵.

Το 1936 η «*Α.Ε.Κ.*» πήρε εντολή να οργανώσει τους Πανελλήνιους Κολυμβητικούς Αγώνες³⁶⁶. Μετά όμως από άρνηση της Ε.Κ.Ο.Φ να χορηγήσει το ποσό των 60.000

³⁵⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 9.7.1931, αρ. 1653.

³⁵⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 21.8.1931, αρ. 1689.

³⁶⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.9.1932, αρ. 2018.

³⁶¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 17.8.1933, αρ. 2307. Ως χώρος τέλεσης αναφέρεται η αποβάθρα Αλλατινή.

Κυρίτσης: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος*, σελ. 63.

³⁶² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 22.8.1933, αρ. 2311.

³⁶³ Στεφανίδης: *Γυμναστικός Σύλλογος*, σελ. 71.

³⁶⁴ Κυρίτσης: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος*, σελ. 63.

³⁶⁵ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 23.8.1935, αρ. 584. Στο ίδιο: φύλλο 27.8.1935, αρ. 587.

³⁶⁶ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 15.8.1936, αρ. 886.

δραχμών, τα Ποσειδώνια πήραν τη θέση των Πανελληνίων, με συμμετοχή σωματείων Θεσσαλονίκης και Καβάλας³⁶⁷.

1951-1970

Κλασικός αθλητισμός: Στα μεταπολεμικά χρόνια, το σημαντικότερο αθλητικό γεγονός της περιοχής ήταν οι Β΄ Παμβορειοελλαδικοί Αγώνες το 1951, κατά τους οποίους οι νέοι αθλητές έκαναν την πρώτη επίσημη εμφάνισή τους. Τη φροντίδα της οργάνωσης των αγώνων στο δημοτικό στάδιο είχαν αναλάβει από κοινού οι «Φίλιπποι» και ο «Ηρακλής» που διέθεταν αξιόλογα αθλητικά τμήματα³⁶⁸.

Στο τέλος του ίδιου έτους (1951) οι Φίλιπποι είχαν την έμπνευση να οργανώσουν τα Α΄ Παπαχριστοδούλεια «*προς απότισι φόρου τιμής στον άνθρωπο που αφιέρωσε τα καλλίτερα χρόνια της ζωής του στην ιδέα αθλητισμού και ανέδειξε δεκάδες πρωταθλητών και βαλκανιονικών: στον αείμνηστο γυμναστή Γιώργο Παπαχριστοδούλου*³⁶⁹». Οι αγώνες ήταν διάρκειας μιας ημέρας και έλαβαν μέρος αθλητές των συλλόγων «Οι Φίλιπποι», «Ηρακλής», «Α.Ε.Κ», «Ελπίς» Δράμας, «Ορφέας» και «Ασπίς» Ξάνθης. Στους αγώνες εκείνους όμως δημιουργήθηκε παρεξήγηση, με αποτέλεσμα την αποχώρηση του «Ηρακλή»³⁷⁰.

Η Καβάλα είχε την τιμή να φιλοξενήσει το 1952 τους 17^{ους} Πανθρακικούς Αγώνες, με συμμετοχή όλων των αθλητικών σωματείων Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης³⁷¹. Στα τέλη του 1954, ο Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» οργάνωσαν τα Β΄ Παπαχριστοδούλεια³⁷².

Με πρωτοβουλία του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι» το 1959 πραγματοποιήθηκαν στην Καβάλα οι Πανελλήνιοι Αγώνες Στίβου γυναικών, με την οικονομική βοήθεια του Σ.Ε.Γ.Α.Σ και της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού. Για πρώτη φορά στην ιστορία του αθλητισμού οι Πανελλήνιοι αγώνες έγιναν εκτός Αθηνών. Η διοργάνωση υπήρξε άψογη από άποψη οργανωτική, αριθμού συμμετοχής αθλητριών (87), αριθμού συμμετοχής συλλόγων (14), ενθουσιασμού, κοσμοσυρροής και γενικών αποτελεσμάτων³⁷³.

Οι τοπικοί αγώνες ανωμάλου δρόμου ανδρών και εφήβων αποτελούσαν μια ωραία εκδήλωση του κλασικού αθλητισμού στην πόλη της Καβάλας. Κατόπιν εντολής του

³⁶⁷ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 1.9.1936, αρ. 899. Στο ίδιο: φύλλο 6.9.1936, αρ. 904.

³⁶⁸ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 29.6.1953, αρ. 44.

³⁶⁹ Βλέπε παρακάτω υποκεφάλαιο: Γεώργιος Παπαχριστοδούλου.

³⁷⁰ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 6.7.1953, αρ. 45.

³⁷¹ Εφημ. *Πρωινή*: φύλλο 30.8.1952, αρ. 109.

³⁷² Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 2.11.1954, αρ. 62.

³⁷³ Περιοδικό *Τα Σπορ*: τεύχος 26, (Σεπτέμβριος 1959), σελ. 17. Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 46, (Ιανουάριος 1959).

Σ.Ε.Γ.Α.Σ την οργάνωση αναλάμβανε άλλοτε ο Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι»³⁷⁴ και άλλοτε η «Α.Ε.Κ»³⁷⁵.

Υγρός στίβος: Στον υγρό στίβο το 1953, η Ε.Κ.Ο.Φ προκήρυξε πρωτάθλημα υδατοσφαίρισης μεταξύ Θεσσαλονίκης και «Ν.Ο.Κ»³⁷⁶.

Το 1960 έγιναν στην Καβάλα, στις εγκαταστάσεις του «Ν.Ο.Κ», δύο εκδηλώσεις πανελλήνιας σημασίας και ενδιαφέροντος: το Πανελλήνιο Πρωτάθλημα Υδατοσφαίρισης β' κατηγορίας και οι Παμβορειοελλαδικοί Κολυμβητικοί Αγώνες ανδρών και γυναικών³⁷⁷. Στον τομέα του κλασικού αθλητισμού, οι Β' Πανθρακικοί Αγώνες εφήβων και γυναικών ανατέθηκαν από το Σ.Ε.Γ.Α.Σ στον «Ο.Κ.Α.Κ»³⁷⁸.

Αγώνες για κοινωφελή σκοπό

Πολλές φορές διοργανώνονταν φιλικές συναντήσεις και αγώνες μεταξύ των συλλόγων της πόλης για έναν κοινωφελή σκοπό, που ήταν συνήθως η οικονομική ενίσχυση ενός συλλόγου ή ιδρύματος. Έτσι αναφέρονται ποδοσφαιρικές συναντήσεις υπέρ των πλημμυροπαθών των Σερρών (1928)³⁷⁹, υπέρ του σωματείου «Άγιος Νέστορ» για τους φυλακισμένους (1930)³⁸⁰, υπέρ της Λέσχης Κωνσταντινουπολιτών (1931)³⁸¹, υπέρ του συσσιτίου των άπορων μαθητών (1931)³⁸², υπέρ της φιλαρμονικής του Δήμου που «ανιδιοτελώς ποικίλλει τις ποδοσφαιρικές συναντήσεις» (1932)³⁸³, υπέρ των σεισμοπαθών της Χαλκιδικής (1932)³⁸⁴, υπέρ των θυμάτων της χωροφυλακής και του στρατού (1946)³⁸⁵, υπέρ του ταμείου της Φανέλας του Στρατιώτου (1948)³⁸⁶, υπέρ σεισμοπαθών Επτανήσου (1953)³⁸⁷, υπέρ του Συνδέσμου «Φίλοι του Στρατού» (1948)³⁸⁸, υπέρ εράνου των

³⁷⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 17.1.1931, αρ. 1509. Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: (Φεβρουάριος- Μάρτιος 1937), σελ. 4. Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 11.2.1960, αρ. 7461.

³⁷⁵ Περιοδικό *Δελτίον του ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 156, (Μάρτιος 1939), σελ. 20.

³⁷⁶ Εφημ. *Πρωινή*: φύλλο 24.7.1953, αρ. 184.

³⁷⁷ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 17.8.1960, αρ. 7619. Στο ίδιο: φύλλο 23.8.1960, αρ. 7624.

³⁷⁸ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 15.9.1960, αρ. 7644. Στο ίδιο: φύλλο 22.9.1960, αρ. 7650. Στο ίδιο: φύλλο 24.9.1960, αρ. 7652. Στο ίδιο: φύλλο 27.9.1960, αρ. 7654.

³⁷⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 13.5.1928, αρ. 682. Μέσα στην παρένθεση αναγράφεται η χρονολογία τέλεσης του αγώνα.

³⁸⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 31.12.1930, αρ. 1495. Στο ίδιο: φύλλο 13.11.1932, αρ. 2072.

³⁸¹ Περιοδικό *Αθλητής*: τεύχος 13, (8-10-1931), σελ. 14.

³⁸² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 7.1.1931, αρ. 1500. Στο ίδιο: φύλλο 22.3.1931, αρ. 1564. Στο ίδιο: φύλλο 25.3.1931, αρ. 1566.

³⁸³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 25.3.1932, αρ. 1872.

³⁸⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 22.10.1932, αρ. 2053.

³⁸⁵ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 20.9.1946, αρ. 3400.

³⁸⁶ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 9.1.1948, αρ. 3808.

³⁸⁷ Εφημ. *Πρωινή*: φύλλο 22.8.1953, αρ. 209.

³⁸⁸ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 6.7.1948, αρ. 3980.

«επαναπατριζομένων συμμοριοπλήκτων – ανταρτοπλήκτων» (1955)³⁸⁹, υπέρ του «Ναυτικού Ομίλου Καβάλας» (1955)³⁹⁰, υπέρ της «νεοσυσταθείσης Φοιτητικής Ενώσεως Καβάλας» (1960)³⁹¹, υπέρ ενίσχυσης Νομαρχιακής Επιτροπής Σχολών αναλφάβητων (1960)³⁹², υπέρ της προικοδοτήσεως κορασίδων απόρων οπλιτών της XI Μεραρχίας (1960)³⁹³.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι, από το 1926 και μετά, η Καβάλα έκανε αλματώδη βήματα στον τομέα του αθλητισμού, διοργανώνοντας αγώνες κλασικού αθλητισμού και κολύμβησης, αφηφώντας τα βάρη και τις οικονομικές δυσκολίες που απαιτούνταν. Οι αγώνες που διοργανώθηκαν ξεκίνησαν έχοντας τοπικό χαρακτήρα, σύντομα όμως διευρύνθηκαν με συμμετοχή των γειτονικών πόλεων (Δράμας, Σερρών, Ξάνθης, Κομοτηνής, Αλεξανδρούπολης), με αποκορύφωμα τη διοργάνωση και τέλεση των Πανθρακικών Αγώνων το 1931, αποδεικνύοντας ότι η Καβάλα μπορούσε να διοργανώσει αγώνες μεγάλης εμβέλειας. Μεταπολεμικά, η διοργάνωση αγώνων ξεκίνησε από το 1951, δίνοντας σιγά σιγά ανάσα στην αθλητική ζωή της πόλης.

³⁸⁹ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 8.12.1955, αρ. 6230.

³⁹⁰ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 9.6.1955, αρ. 6066.

³⁹¹ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 21.4.1960, αρ. 7520.

³⁹² Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 1.7.1960, αρ. 7580.

³⁹³ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 14.5.1960, αρ. 7539. Οι Φίλιπποι αντιμετώπισαν την πρωταθλήτρια ενόπλων δυνάμεων ομάδα του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Στο ίδιο: φύλλο 20.10.1960, αρ. 7674. Ο Ηρακλής αντιμετώπισε την 20^η Μεραρχία Τεθωρακισμένων οι εισπράξεις του οποίου διατέθηκαν υπέρ της προικοδοτήσεως άπορων κορασίδων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Συμμετοχές συλλόγων της Καβάλας στους Πανθρακικούς, Παμμακεδονικούς, Πανελλήνιους Αγώνες Στίβου και Πανελλήνιους Κολυμβητικούς Αγώνες πριν το 1940.

ΕΤΟΣ	ΠΑΝΘΡΑΚΙΚΟΙ	ΠΑΜΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΙ	ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΣΤΙΒΟΥ	ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΚΟΛΥΜΒΗΤΙΚΟΙ
1924	Αισχύλος			
1925	Φίλιπποι	Έναρξη θεσμού αγώνων		
1926	Φίλιπποι			
1927	Φίλιπποι-Αισχύλος- Εργατικός Αστήρ	(Δεν έγιναν αγώνες)	Φίλιπποι- Αισχύλος	Αισχύλος
1928	Φίλιπποι-Αισχύλος		Φίλιπποι	
1929	Φίλιπποι-Αισχύλος			
1930	Φίλιπποι-Αισχύλος			
1931	Φίλιπποι	Φίλιπποι	Φίλιπποι	Φίλιπποι-ΑΕΚ
1932	Φίλιπποι	(Δεν έγιναν αγώνες)	Φίλιπποι	
1933	Φίλιπποι-ΑΕΚ			ΑΕΚ
1934	Φίλιπποι			
1935	Φίλιπποι	Φίλιπποι		ΑΕΚ
1936	Φίλιπποι	(Δεν έγιναν αγώνες)	Φίλιπποι	
1937	(Δεν έγιναν αγώνες)	Φίλιπποι	Φίλιπποι	
1938	Φίλιπποι	Φίλιπποι	Φίλιπποι	

ΑΘΛΗΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Γήπεδο Καρά Ορμάν

Το πρώτο γήπεδο της πόλης, στο οποίο γίνονταν κάθε Κυριακή οι ποδοσφαιρικοί αγώνες, ήταν του Καρά-Ορμάν ή αλλιώς στρατιωτικό γήπεδο³⁹⁴. Όμως η αγάπη για τον αθλητισμό οδήγησαν τον τότε στρατηγό Τσιρογιάννη, το Νομάρχη Λουλακάκη, το Δήμαρχο Τερμεντζή και το γυμναστή Παπαχριστοδούλου στη σκέψη να δημιουργήσουν ένα στάδιο μέσα στην πόλη, για να διεξάγονται τα αγωνίσματα του στίβου. Έτσι δημιουργήθηκε το στάδιο του Αγίου Ιωάννη³⁹⁵.

Στάδιο Αγίου Ιωάννη

Το στάδιο του Αγίου Ιωάννη δίπλα στην ομώνυμη εκκλησία, εκεί που σήμερα βρίσκεται το Δημοτικό σχολείο, ήταν ο πρώτος³⁹⁶ αθλητικός χώρος που διέθετε η Καβάλα (Εικ. 31). Φαίνεται ότι ο χώρος ανήκε στη δικαιοδοσία της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη και αρχικά γίνονταν αγώνες κλασικού αθλητισμού: «Οι 'Φίλιπποι' ταχέως διοργανωθέντες χάρις εις την ακαταπόνητον εργασίαν και δραστηριότητα του Διοικητικού Συμβουλίου του, επέτυχον την εκ μέρους της Εκκλησίας του Αγίου Ιωάννου παραχώρησιν ενός μικρού γηπέδου, το οποίον διασκευασθέν και πλουτισθέν καταλλήλως μετετράπη εις Γυμναστήριον του Συλλόγου. Εις τούτο ησκούντο τακτικώς τα πολυπληθή μέλη του Συλλόγου και οι μαθηταί των Ελληνικών σχολείων καθ' έκαστον δε έτος διοργανούντο πανηγυρικώς αθλητικοί αγώνες και διάφοροι γυμναστικά επιδείξεις, εις τας οποίας ελάμβανον μέρος ου μόνον οι αθληταί των Φιλίππων αλλά και οι τοιούτοι των κωμοπόλεων, προς δε και οι μαθηταί των σχολείων, οι έφηβοι»³⁹⁷.

³⁹⁴ Περιοδικό *Όλα τα σπορ*: τεύχος 68, (5-6-1930), σελ. 16. Το γήπεδο βρισκόταν στην ανατολική πλευρά της πόλης και αποτελούσε τμήμα του χώρου του στρατοπέδου. Η έγκριση για τη διάθεση του γηπέδου στους ποδοσφαιρικούς συλλόγους δίνονταν από το Διοικητή του Δ' Σώματος Στρατού. Οι μόνες πληροφορίες που έχουμε για το γήπεδο είναι ότι διεξάγονταν σ' αυτό μόνο ποδοσφαιρικοί αγώνες καθώς δεν υπήρχε στίβος για τα αγωνίσματα κλασικού αθλητισμού.

³⁹⁵ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 6.10.1953, αρ. 7.

³⁹⁶ Αναφέρεται ως «πρώτος» διότι ήταν ο πρώτος χώρος που περιλάμβανε στίβο ποδοσφαίρου και κλασικού αθλητισμού.

³⁹⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.10.1932, αρ. 2056.

Στο στάδιο αυτό έγιναν οι πρώτοι αθλητικοί αγώνες το 1911, όμως το 1926 έγινε η πρώτη μεγάλη αθλητική διοργάνωση της εποχής που θα μείνει αξέχαστη λόγω του μεγάλου αριθμού των αθλητών που συμμετείχαν: εκατόν είκοσι αθλητές του «*Λόχου Αθλητών*» και δεκάδες άλλοι των «*Φιλίππων*» και του «*Αισχύλου*»³⁹⁸.

Στάδιο Κιουτσούκ Ορμάν

Το 1928 καταρτίστηκε επιτροπή για την κατασκευή του Γυμναστηρίου³⁹⁹ και το Υπουργείο της Συγκοινωνίας έστειλε την έγκριση της τροποποίησης του σχεδίου πόλεως, όσον αφορά το χώρο που επρόκειτο να γίνει το Γυμναστήριο⁴⁰⁰.

Το νέο Γυμναστήριο, το οποίο βρισκόταν στην περιοχή Κιουτσούκ Ορμάν (σήμερα ονομάζεται Βερούλειο, στην περιοχή του Βύρωνα) είχε χωρητικότητα τουλάχιστον 3.000 θεατών⁴⁰¹. Αρχικά ως καθίσματα χρησιμοποιούνταν 40 πάγκοι, μέχρι την κατασκευή των κερκίδων⁴⁰². Το 1930 λειτουργούσαν τρία γυμναστήρια στην πόλη⁴⁰³: του Αγίου Ιωάννη, του Καρά Ορμάν και του Κιουτσούκ Ορμάν⁴⁰⁴. Στου Αγίου Ιωάννη γινόταν αγώνες πετοσφαίρισης, ποδοσφαίρου, κλασικού αθλητισμού και γυμναστικές επιδείξεις των δημοτικών σχολείων, του γυμνασίου και του Παρθεναγωγείου⁴⁰⁵. Στο γήπεδο του Καρά Ορμάν (ή αλλιώς γήπεδο Δ' Μοίρας Αυτοκινήτων⁴⁰⁶, ή γήπεδο στρατώνων⁴⁰⁷), τελούνταν αποκλειστικά ποδοσφαιρικοί αγώνες και στο γυμναστήριο του Κιουτσούκ Ορμάν (ή αλλιώς Δημοτικό Γυμναστήριο), γίνονταν αγώνες ποδοσφαίρου, κλασικού αθλητισμού, πετοσφαίρισης.

Για την τέλεση των Πανθρακικών αγώνων το 1931, το στάδιο του Κιουτσούκ Ορμάν περιλάμβανε στίβο 292μ., γήπεδο μήκους 100μ. και πλάτους 60μ., φυλάκιο, αποδυτήρια με λουτήρες και ξύλινες κερκίδες από τη μια πλευρά 1.800 θέσεων⁴⁰⁸. Την εποπτεία για τη λειτουργία του είχε το «*Αδελφάτο του Γυμναστηρίου*», με πρόεδρο το Δήμαρχο Τερμεντζή⁴⁰⁹. Το «*Αδελφάτο του Γυμναστηρίου*», εκτός των άλλων, καθόριζε το

³⁹⁸ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 6.10.1953, αρ. 7.

³⁹⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 27.7.1928, αρ. 746. Στον τύπο της εποχής αναφέρεται ως Γυμναστήριο, στην ουσία όμως πρόκειται για στάδιο που περιλάμβανε γήπεδο ποδοσφαίρου και αθλητικό στίβο.

⁴⁰⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.9.1928, αρ. 795.

⁴⁰¹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 25.11.1930, αρ. 1465.

⁴⁰² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 7.5.1930, αρ. 1293.

⁴⁰³ Βλέπε το «*Διάγραμμα ρυμοτομίας της πόλεως Καβάλλας*» στο τέλος της εργασίας.

⁴⁰⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 17.4.1930, αρ. 1277. Το γυμναστήριο αποπερατώθηκε και παραδόθηκε επίσημα στη νεολαία της Καβάλλας τον Ιούνιο του 1931. Στο ίδιο: φύλλο 28.6.1931, αρ. 1644.

⁴⁰⁵ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 29.5.1929, αρ. 1007. Στο ίδιο: φύλλο 9.6.1929, αρ. 1017.

⁴⁰⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 31.8.1930, αρ. 1392.

⁴⁰⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 1.11.1930, αρ. 1445.

⁴⁰⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 26.6.1931, αρ. 1642. Στο ίδιο: φύλλο 22.9.1931, αρ. 1644.

⁴⁰⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 30.9.1930, αρ. 1417.

πρόγραμμα των προπονήσεων και αποφάσιζε για την αποστολή αθλητών σε αγώνες εκτός Καβάλας⁴¹⁰.

«Με την κατοχή το στάδιο υπέστη και αυτό τα δεινά της βαρβαρότητας των Βουλγάρων. Οι περίφημοι 'κατακτητές' είχαν μεταβάλει το δημοτικό μας στάδιο, τον ιερό αυτόν αγωνιστικό χώρο σε στρατόπεδο μεταγωγικών. Κατέστρεψαν το στίβο, κατέστρεψαν τα διάφορα αθλητικά όργανα, ερήμαζαν το παν και όταν οι θρασύδειλοι έφευγαν σαν κυνηγημένοι σκύλοι εγκατέλειψαν το στάδιό μας σε αξιοθρήνητα χάλια»⁴¹¹. Αυτή ήταν η αθλητική κατάσταση της πόλης, μέχρι που ο Διοικητής του Δ' Σώματος Στρατού φίλαθλος κ. Τσιρογιάννης «ήναψε τον σπινθήρα της σβεσθείσης προ ετών αθλητικής ζωής της πόλεώς μας και έδωκεν απαρχήν εις την επιτελουμένην νυν αθλητικήν ζύμωσιν του τόπου μας. Δια διαταγής του εξεκένωσε το κατεχόμενον από στρατιωτικά αυτοκίνητα παλαιόν Γυμναστήριον και ούτω...βλέπομεν σήμερα... να εγείρεται ο ναός της διαπλάσεως και διαμορφώσεως των νέων μας: το αθλητικόν Στάδιον»⁴¹². Για την εκτέλεση ολόκληρου του έργου το κόστος ήταν πολύ ψηλό. Για το λόγο αυτό, ο Τσιρογιάννης διέταξε να διατεθούν οι κατάλληλοι και απαιτούμενοι άνδρες για την ανέγερση του σταδίου⁴¹³.

Μετά την απελευθέρωση, επειδή δεν υπήρχε ακόμη «Αδελφάτο», ο Δήμαρχος διόρισε τότε τον παλαίμαχο Βαλκανιονίκη Χατζηγηγορίου ως συντηρητή του σταδίου, στο οποίο δεν είχαν μείνει παρά μόνο οι κερκίδες⁴¹⁴. Αργότερα, ο τότε Δήμαρχος Κλεάνθης Τερμεντζής, μαζί με το Δημοτικό Συμβούλιο της εποχής εκείνης, ενέκριναν τη δαπάνη για τη δημιουργία του σταδίου και τον εξοπλισμό του με τα απαραίτητα όργανα. Το πρώτο Αδελφάτο του νέου σταδίου αποτελέσαν ο Κλ. Τερμεντζής ως πρόεδρος και οι Λαμπαδίτης και Ολύμπιος ως μέλη. Το νέο αυτό στάδιο έγινε αφορμή να δοθεί μια αξιοσημείωτη ώθηση τόσο στον κλασικό αθλητισμό όσο και στο ποδόσφαιρο⁴¹⁵.

Κολυμβητικές εγκαταστάσεις

Όσον αφορά τον υγρό στίβο, δεν υπήρχε ούτε κολυμβητήριο, ούτε συστηματικές εγκαταστάσεις τόσο προπολεμικά όσο και μεταπολεμικά. Αναφέρονται κολυμβητικές συναντήσεις «παρά την ακτήν του Κιουτσούκ Ορμάν»⁴¹⁶, ή αλλιώς μπιανιέρες Κιουτσούκ

⁴¹⁰ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 31.8.1930, αρ. 1392. Στο ίδιο: φύλλο 10.2.1931, αρ. 1529. Στο ίδιο: φύλλο 30.9.1930, αρ. 1417.

⁴¹¹ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 19.1.1953, αρ. 22.

⁴¹² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 4.3.1926, αρ. 4.

⁴¹³ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 29.4.1926, αρ. 51.

⁴¹⁴ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 19.1.1953, αρ. 22.

⁴¹⁵ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 17.11.1953, αρ. 13.

⁴¹⁶ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 23.7.1929, αρ. 1054.

Ορμάν⁴¹⁷ και την ακτή του Δημοτικού Κήπου – αποβάθρα Κομμέρσιαλ - Ξενοδοχείο Χεδιβιάλ⁴¹⁸. Επίσης, από το 1932 αγώνες τελούνταν στο «*κρηπίδωμα του νέου λιμένος*»⁴¹⁹. Τα Ποσειδώνεια το 1936 πραγματοποιήθηκαν στο χώρο πίσω από το Τελωνείο⁴²⁰. Συζητήσεις και διαβουλεύσεις για την κατασκευή κολυμβητηρίου γίνονταν από το 1950 ανάμεσα στα μέλη του «*Ν.Ο.Κ.*»⁴²¹. Η κατασκευή και η λειτουργία του κολυμβητηρίου χρονολογούνται μετά το 1970.

Γήπεδο τένις

Αγώνες βόλλευ και τένις αναφέρεται ότι γίνονταν «*εις το παραπλεύρως των γραφείων Γκλενν γήπεδον του ομίλου αντισφαιρίσεως*»⁴²². Από προφορική μαρτυρία μαθαίνουμε ότι το γήπεδο Γκλενν βρισκόταν παραδίπλα από τη σημερινή Μητρόπολη και ένα δεύτερο γήπεδο (ιδιωτικό) υπήρχε πίσω από το παλιό Γυμνάσιο Θηλέων⁴²³.

Εθνικό στάδιο

Το ζήτημα της κατασκευής Εθνικού σταδίου άρχισε να παίρνει το δρόμο της υλοποίησης το 1956, όταν με έγγραφο του Υπουργού Παιδείας προς τον Υπουργό Οικονομικών «*παρακαλείται για την έκδοση και δημοσίευση διατάγματος περί απαλλοτριώσεως ιδιωτικών γηπέδων κειμένων εν τη θέσει 'Περιγιάλι' προκειμένου να χρησιμοποιηθή ο απαλλοτριούμενος χώρος δια την ιδρυσιν εκεί Εθνικού Σταδίου*»⁴²⁴. Η ολοκλήρωσή του πραγματοποιήθηκε μετά το 1970.

⁴¹⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 10.8.1930, αρ. 1375.

⁴¹⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 6.8.1929, αρ. 1066. Στο ίδιο: φύλλο 7.9.1929, αρ. 1093. Στο ίδιο: φύλλο 14.9.1929, αρ. 1099. Στο ίδιο: φύλλο 15.9.1929, αρ. 1100. Στο ίδιο: φύλλο 17.9.1930, αρ. 1406. Στο ίδιο: φύλλο 16.6.1931, αρ. 1633. Η ακτή του Δημοτικού Κήπου και του Χεδιβιάλ αναφέρεται ως ένας ενιαίος χώρος στον οποίον διεξάγονταν αγώνες. Στον ίδιο χώρο φαίνεται πως ανήκει και ο «*προ των Γραφείων της Κομμέρσιαλ*» υγρός στίβος. Στο ίδιο: φύλλο 21.8.1931, αρ. 1689. Από προφορική μαρτυρία του Αρ. Παπαχριστοδούλου, το Ξεν/χείο Χεδιβιάλ βρισκόταν στο τέλος της σημερινής οδού Βελισαρίου, όπου σήμερα βρίσκεται το μαιεντήριο 'Λητώ'.

⁴¹⁹ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 15.9.1932, αρ. 2018.

⁴²⁰ Εφημ. *Πρωινά Νέα*: φύλλο 22.9.1936, αρ. 917.

⁴²¹ Αρχείο του Ν.Ο.Κ., Πρακτικά Δ.Σ. 30-6-1950.

⁴²² Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 24.5.1929, αρ. 1003. Στο ίδιο: φύλλο 3.9.1929, αρ. 1089. Βλέπε υποσημείωση 353.

⁴²³ Προφορική μαρτυρία Αριστοτέλη Παπαχριστοδούλου, γιου του αείμνηστου καθηγητή γυμναστικής Γεωργίου Παπαχριστοδούλου (Βλέπε παρακάτω).

⁴²⁴ Εφημ. *Πρωινή*: φύλλο 4.10.1956, αρ. 1178.

ΣΠΟΥΔΑΙΟΙ ΑΘΛΗΤΕΣ

1926-1946

Μετά το 1926, το αθλητικό τμήμα των «Φιλίππων» άρχισε την ανοδική του πορεία με τους Χ. Φέσσα (δρόμοι)⁴²⁵ (Εικ. 32), Γ. Σπαθόπουλο (δρόμοι-άλμα σε μήκος), Δ. Κουκούτση (εμπόδια), Ε. Γκέκα (εμπόδια), Μ. Κωνσταντινίδη (άλμα σε μήκος – δρόμοι), ο οποίος από το 1928 αγωνιζόταν στην «Α.Ε.Κ» Θεσσαλονίκης, Η. Παπάζογλου (σπρίντερ) κ.ά., κάτω από τις οδηγίες του γυμναστή Γεωργίου Παπαχριστοδούλου. Στους Πανελλήνιους αγώνες του 1928 πρώτευαν στις σκυταλοδρομίες 4Χ100, 4Χ200, και 4Χ400, καταρρίπτοντας πανελλήνια ρεκόρ⁴²⁶. Το 1927 αναφέρεται ως αθλητής εφήβων των «Φιλίππων» ο Δημήτριος Νάνος, ενώ το 1928 στους ΣΤ΄ Πανθρακικούς πήρε μέρος με την ομάδα του «Ηρακλή» Θεσ/νίκης⁴²⁷ και, για πολλά χρόνια, βρισκόταν στην κορυφή του αθλητισμού σε δρόμους μεγάλων αποστάσεων με το σύλλογο του «Ηρακλή». Με το πρώτο εκείνο επιτυχημένο ξεκίνημα των αθλητών, ο κλασικός αθλητισμός πήρε την πρώτη θέση μέσα στην αθλητική οικογένεια της Βόρειας Ελλάδας. Αθλητές του «Αισχύλου» με αξιόλογη δράση υπήρξαν οι Καλαϊτζής και Σωζόπουλος, ο οποίος αναδείχθηκε πρωταθλητής Μακεδονίας – Θράκης στο άλμα επί κοντώ το 1927⁴²⁸.

Το αθλητικό τμήμα των «Φιλίππων» αποτελούσαν επίσης οι αθλητές Γ. Καλέντζης (άλμα επί κοντώ), Κ. Κουτούπης (άλμα σε ύψος), Θ. Κακουλίδης, Κ. Μυλωναδάκης (άλμα σε μήκος), Χ. Αντούλας (άλμα σε ύψος), Κ. Ολύμπιος (εμπόδια-άλμα σε ύψος), Κ. Κονσουλίδης (εμπόδια), Ι. Μηνάγιας (εμπόδια), Γ. Φιλιππίδης (εμπόδια)⁴²⁹, Τ. Σιμόπουλος (δρόμοι), Αλ. Παπαπασχάλης (άλμα επί κοντώ)⁴³⁰, Τζακ Πασσή (αδερφός του Λ.Πασσή)

⁴²⁵ Την εποχή εκείνη οι αθλητές έπαιρναν μέρος σε περισσότερα από ένα αγωνίσματα. Για το λόγο αυτό καθιερώθηκε η γενική βαθμολογία με σκοπό την ανάδειξη της συλλογικής δουλειάς και το έπαθλο του πολυνίκη αθλητή στις αθλητικές διοργανώσεις. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ο Χατζηγηγορίου σε αθλητική διοργάνωση το 1938 πήρε μέρος σε 13 αγωνίσματα. Περιοδικό ΣΕΓΑΣ: (Ιούνιος 1938), σελ. 6-7.

⁴²⁶ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 10.11.1953, αρ. 12.

⁴²⁷ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 30.6.1928, αρ. 723. Στο ίδιο: φύλλο 30.6.1931, αρ. 1645.

⁴²⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 30.6.1927, αρ. 413.

⁴²⁹ Ο Γ. Φιλιππίδης έλαβε μέρος στους ΙΑ΄ Βαλκανικούς αγώνες στην Κων/πολη το 1940 τερματίζοντας 5^{ος} στα 110μ εμπόδια και 6^{ος} στα 400μ. εμπόδια. Ο πόλεμος όμως και η κατοχή τον ανάγκασαν να αποσυρθεί από το στίβο. Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 12.1.1953, αρ. 21. Στρατάκος: *Ελληνικές Αθλητικές Δόξες*, σελ. 62.

⁴³⁰ Ο Παπαπασχάλης από το 1933 αναφέρεται ως αθλητής των Φιλίππων αφού διαγράφηκε από την ΑΕΚ. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 9.8.1933, αρ. 2301.

και οι δύο μεγάλοι αθλητές, όχι μόνο της Καβάλας αλλά ολόκληρης της Ελλάδας, Τάκης Χατζηγηγορίου και Λέων Πασσή⁴³¹ (Πίνακας 4).

1947-1970

Στη μεταπολεμική περίοδο - μετά το 1945 – μεγάλες επιδόσεις στον κλασικό αθλητισμό πέτυχαν οι αθλητές του Γ.Σ. «*Φίλιπποι*»: Χ. Σπάνδος (δρόμοι) (Εικ. 33), Ι. Ματσκανίδης (δρόμοι), Ι. Καμπαδέλης (εμπόδια) και του Γ.Σ. «*Ηρακλής*»: Δ. Κωνσταντινίδης (εμπόδια - δρόμοι ημιαντοχής), Μ. Τόλιας και Κ. Παπαδόπουλος (εμπόδια). Οι Σπάνδος και Κωνσταντινίδης, στους Πανελλήνιους Εφηβικούς Αγώνες στην Αθήνα το 1952, κατέρριψαν το πανελλήνιο εφηβικό ρεκόρ στα 110μ. εμπόδια και 1500μ. αντίστοιχα⁴³².

Γεώργιος Παπαχριστοδούλου

Ο Γεώργιος Παπαχριστοδούλου ήταν ο γυμναστής⁴³³ που δημιούργησε πρωταθλητές και ανέδειξε την πόλη στο χώρο του αθλητισμού την εποχή πριν το 1940 (Εικ. 34, 35). Γεννήθηκε το 1890 και σε ηλικία 18 ετών διορίστηκε καθηγητής γυμναστικής, στο Γυμνάσιο Καβάλας, στην Εμπορική Σχολή και στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο της πόλης, αφού τελείωσε τις σπουδές του στη Γυμναστική Ακαδημία Αθηνών. Παράλληλα, υπήρξε και προπονητής κλασικού αθλητισμού του συλλόγου «*Οι Φίλιπποι*» μέχρι το 1940, αναδεικνύοντας πρωταθλητές με διακρίσεις σε Πανθρακικούς, Παμμακεδονικούς, Πανελλήνιους και Βαλκανικούς Αγώνες (Πίνακας 2). Το 1936 (επί Μεταξά), το κράτος τον έστειλε στο Βουκουρέστι για να διευρύνει τις σπουδές και τις γνώσεις του ως σταδιολόγος⁴³⁴. Το 1914 ίδρυσε το σώμα Προσκόπων: «*Το 1914 ο καθηγητής σωματικής αγωγής Γυμνασίου Αρρένων Γεώργιος Παπαχριστοδούλου συμφώνως με επιθυμίαν του Υπουργού Παιδείας ιδρύει εις την Καβάλας την πρώτην Προσκοπικὴν ομάδα εκ μαθητῶν Γυμνασίου*»⁴³⁵. Πέθανε το 1940, σε ηλικία μόλις 50 ετών από την επάρατη νόσο.

⁴³¹ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 17.11.1953, αρ. 13.

⁴³² Εφημ. *Η Πρωινή*: φύλλο 15.7.1952, αρ. 71.

⁴³³ Ο Γ. Παπαχριστοδούλου εκτός από προπονητής κλασικού αθλητισμού των Φιλίππων ήταν εκείνος που συνόδευε τους αθλητές της Καβάλας και σε κολυμβητικούς αγώνες εκτός πόλης. Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 28.7.1931, αρ. 1669.

⁴³⁴ Η έκφραση αυτή χρησιμοποιήθηκε από το γιο του Αρ. Παπαχριστοδούλου σύμφωνα με τον οποίο κατείχε γνώσεις για την κατασκευή σταδίων. Για τις γνώσεις του αυτές ο Γ. Παπαχριστοδούλου θεωρήθηκε απαραίτητος για τον τρόπο κατασκευής, εκτός του Δημοτικού σταδίου Καβάλας, των σταδίων του Άρη και Ηρακλή Θεσσαλονίκης και της Ελπίδας Δράμας.

⁴³⁵ Παπαδόπουλος: *Ιστορία*, σελ. 616.

Λέων Πασσή

Ο Λέων Πασσή, (Εικ. 37), εβραϊκής καταγωγής⁴³⁶, ήταν αθλητής των «Φιλίππων». Παρά τη φτώχεια της οικογένειάς του, τον υποσιτισμό και την ανθυγιεινότητα του καπνεργατικού επαγγέλματος από το οποίο ζούσε, ήταν φαινόμενο ψυχικής και σωματικής αντοχής. Φόρεσε οκτώ φορές την εθνική φανέλα⁴³⁷ (Εικ. 36). Πολύ πριν γίνει μέλος της εθνικής ομάδας, ο Πασσή κλήθηκε από την Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων να λάβει μέρος στους προολυμπιακούς, προκειμένου να λάβει μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Άμστερνταμ το 1928: «Οι Φίλιπποι παρεκλήθησαν τηλεγραφικώς εξ Αθηνών όπως αποστείλουν τον αθλητήν των κ. Λέοντα Πασσί ίνα μετάσχη εις τους Ολυμπιακούς αγώνας του Άμστερνταμ, όστις, ως γνωστόν κατέρριψε την Πανελλήνιον επίδοσιν των 800 μέτρων»⁴³⁸. Το τηλεγράφημα υπέγραφε ο Γενικός Γραμματέας Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων⁴³⁹. Τελικά ο Πασσή δεν έλαβε μέρος στους συγκεκριμένους Ολυμπιακούς.

Μετά τις επιτυχίες στους Πανθρακικούς Αγώνες του 1931, έγινε μέλος της ελληνικής εθνικής ομάδας και μετείχε στην Αίγυπτο στους διεθνείς αγώνες και αργότερα, για πρώτη φορά, στους Β΄ Βαλκανικούς τερματίζοντας 5^{ος} στα 800μ. Από τότε και για τρία συνεχόμενα έτη, συμμετείχε στους Βαλκανικούς, σημειώνοντας επιτυχίες με σημαντικότερη στους Γ΄ Βαλκανικούς το 1932⁴⁴⁰. Η τελευταία συμμετοχή με τα χρώματα της Ελλάδας ήταν το 1933, στους Διεθνείς Αγώνες Ελλάδα-Αιγύπτου, παίρνοντας μέρος στη Βαλκανική σκυταλοδρομία και κερδίζοντας την πρώτη νίκη⁴⁴¹. Μετά τη συμμετοχή και την επιτυχία του στους διεθνείς αγώνες το 1933, έλαβε μέρος στους Ισραηλιτικούς Ολυμπιακούς αγώνες στο Τελ Αβίβ. Από τότε δεν ξαναγύρισε στην Ελλάδα⁴⁴². Ο Πασσή συγκαταλέγεται ανάμεσα στους 175 καλύτερους Έλληνες αθλητές όλων των εποχών στο αγώνισμα των 400μ⁴⁴³.

Δημήτρης Χατζηγηγορίου

Ο Χατζηγηγορίου, αθλητής των Φιλίππων, έκανε την πρώτη του εμφάνιση στους Η΄ Πανθρακικούς Αγώνες στην Αλεξανδρούπολη το 1930, τερματίζοντας πρώτος στα 400μ.

⁴³⁶ Στην Καβάλα την εποχή εκείνη υπήρχαν τρεις κύριες εθνότητες: η Τουρκική, η Ελληνική και η Εβραϊκή. Οι σχέσεις τότε των Ελλήνων με τους Εβραίους ήταν όχι απλά αρμονικές αλλά αδερφικές. Δεν υπήρχε κανενός είδους διαχωρισμός με φυλετικά, θρησκευτικά ή οποιαδήποτε άλλα κριτήρια. Ρουδομέτωφ: *Η ελληνορθόδοξη κοινότητα*, σελ. 19-20.

⁴³⁷ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 24.11.1953, αρ. 14.

⁴³⁸ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 7.7.1928, αρ. 729.

⁴³⁹ Αρχείο Ε.Ο.Ε.: Κ53-Φ2-Ε33.

⁴⁴⁰ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 17.11.1953, αρ. 13.

⁴⁴¹ Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 4, (Απρίλιος 1933), σελ. 2.

⁴⁴² Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 24.11.1953, αρ. 14.

⁴⁴³ Περιοδικό *ΣΕΓΑΣ*: τεύχος 44/148, (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1971), σελ. 15.

με εμπόδια⁴⁴⁴. Στους Πανθρακικούς, που έγιναν στην Καβάλα το 1931, αναδείχτηκε πολυνίκης με 4 πρώτες νίκες στα 400μ. και στα 110, 200 και 400μ. εμπόδια, καταρρίπτοντας το πανελλήνιο ρεκόρ στα 400μ. εμπόδια (Εικ. 38).

Το 1931, ο Πασή και ο Χατζηγηρηγορίου έγιναν μέλη της ελληνικής εθνικής αθλητικής ομάδας⁴⁴⁵ (Εικ. 39). Έλαβε μέρος σε τέσσερις Βαλκανικούς Αγώνες, με ιδιαίτερη επιτυχία το 1932, κατακτώντας πρώτη νίκη στο δρόμο των 400μ εμπόδια⁴⁴⁶. Μετά την εγκατάσταση του Πασή στο Ισραήλ, όλες οι ελπίδες για επιτυχίες στον κλασικό αθλητισμό στηρίχτηκαν στο Χατζηγηρηγορίου, που συνέχισε τις επιτυχίες του⁴⁴⁷ (Εικ. 41,42,43,44,45).

Το 1935 και για δύο χρόνια σταμάτησε τη σταδιοδρομία του. Υπηρετώντας στο στρατό, το 1937 έλαβε μέρος στους Παμμακεδονικούς αγώνες με επιτυχία, δίνοντας έτσι την αφορμή στο Σ.Ε.Γ.Α.Σ να τον καλέσει στους Βαλκανικούς αγώνες στο Βουκουρέστι⁴⁴⁸, όπου και αγωνίστηκε κατακτώντας την 5^η θέση στα 400μ. εμπόδια. Οι αγώνες αυτοί στάθηκαν αφορμή να επιστρέψει στην ενεργό αθλητική δραστηριότητα. Το 1938 έλαβε μέρος στους Βαλκανικούς αγώνες στο Βελιγράδι, όπου κατέκτησε την 4^η θέση στο δρόμο των 400μ. με εμπόδια⁴⁴⁹. Μετά το θάνατο του Γ. Παπαχριστοδούλου πρόσφερε τις πολύτιμες υπηρεσίες του και ως προπονητής των νέων αθλητών της πόλης⁴⁵⁰. Αθλητές που ανέδειξε ήταν οι Καμπαδέλης, Κωνσταντινίδης και Σπάνδος⁴⁵¹.

Μιχάλης Κωνσταντινίδης

Αθλητής των «Φιλίππων» Καβάλας μεταγράφηκε το 1928 στην «Α.Ε.Κ» Θεσσαλονίκης και αναδείχθηκε πρωταθλητής Ελλάδας το 1928 στο δρόμο των 400μ. και 3^{ος} πρωταθλητής στα 200μ. Ο Γερμανός ομοσπονδιακός προπονητής Γκέντελ εισηγήθηκε τη συμμετοχή του στην αποστολή της ελληνικής ομάδας για τους Ολυμπιακούς αγώνες του Άμστερνταμ το 1928, αλλά αποκλείστηκε από τους αγώνες. Αγωνίστηκε και στον «Π.Α.Ο.Κ» Θεσσαλονίκης με μεγάλη επιτυχία (Εικ. 47). Ο Κωνσταντινίδης μαζί με τον Μαυρογορδάτο αποτέλεσαν το δίδυμο των μεγάλων επιτυχιών της ομάδας στίβου του «Π.Α.Ο.Κ»⁴⁵². Στο τέλος του 1932 σταμάτησε τον αθλητισμό⁴⁵³ (Εικ. 46).

⁴⁴⁴ Εφημ. *Κήρυξ*: φύλλο 19.8.1930, αρ. 1381.

⁴⁴⁵ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 17.11.1953, αρ. 13.

⁴⁴⁶ Εφημ. *Ταχυδρόμος*: φύλλο 22.9.1971, αρ. 11082.

⁴⁴⁷ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 1.12.1953, αρ. 15.

⁴⁴⁸ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 15.12.1953, αρ. 17.

⁴⁴⁹ Στρατάκος: *Ελληνικές Αθλητικές Δόξες*, σελ. 54.

⁴⁵⁰ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 22.12.1953, αρ. 18.

⁴⁵¹ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 2.2.1953, αρ. 24.

⁴⁵² Κυρίτσης: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος*, σελ. 43-47 & 53. Στην ορκωμοσία αθλητών στους Πανθρακικούς Αγώνες του 1931 στην Καβάλα και του 1932 στην Ξάνθη ήταν σηματοφόρος του Π.Α.Ο.Κ.

Ιωάννης Καμπαδέλης

Το 1946, άρχισε στο στάδιο η εγγραφή νέων αθλητών, τους οποίους ανέλαβε να προπονήει ανιδιοτελώς ο παλαίμαχος Χατζηγηρηγορίου. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν και ο Καμπαδέλης⁴⁵⁴. Ακολουθώντας τα βήματα των μεγάλων εμποδιστών, που ανέδειξε η «*Σχολή Φιλίππων*», σύντομα έγινε πρωταθλητής Ελλάδος στο δρόμο 110μ. εμπόδια και μεταπήδησε στον «*Παναθηναϊκό Αθλητικό Όμιλο*» (Π.Α.Ο), με τα χρώματα του οποίου αγωνίστηκε σε όλους τους διεθνείς και ελληνικούς αγώνες στίβου⁴⁵⁵. Το 1953, ο προπονητής της Εθνικής ομάδας κατά το 1940 Ότο Σίμιτσεκ, σε επιστολή του στον Τ. Χατζηγηρηγορίου αναφέρει: «...*Πάντως η Σχολή Φιλίππων Καβάλας που εφημίζετο πάντοτε για τους εμποδιστάς εξακολουθεί να υφίσταται και να χαρίζει εις τον Ελληνικόν Αθλητισμόν άριστα στελέχη... Θα προσπαθήσω τώρα που είναι ο Γιάννης (σημ. Καμπαδέλης) στρατιώτης να τον τραβήξω στην Αθήνα ώστε να εξελιχθή κανονικά*»⁴⁵⁶.

Αφετηρία για την ανάδειξη και την πανελλήνια αναγνώρισή του ως αθλητή με ελπιδοφόρο μέλλον αποτέλεσαν οι Παμμακεδονικοί αγώνες της Θεσσαλονίκης, το Σεπτέμβριο του 1948. Στους αγώνες αυτούς ο Ιωάννης Καμπαδέλης κατέκτησε 3 πρώτες νίκες στο δρόμο 110μ. και 400μ μετ'εμποδίων και στο άλμα εις ύψος⁴⁵⁷.

Δημήτρης Κωνσταντινίδης

Το 1951, ο Γ.Σ. «*Οι Φίλιπποι*» και ο Γ.Σ. «*Ηρακλής*» διοργάνωσαν τους Β΄ Παμβορειοελλαδικούς αγώνες. Αυτή ήταν η πρώτη επίσημη εμφάνιση στην Καβάλα των μεταπολεμικών τμημάτων των «*Φιλίππων*» και του «*Ηρακλή*» που ανέδειξαν δύο ακόμη πρωταθλητές: τον Κωνσταντινίδη και το Σπάνδο. Ο Κωνσταντινίδης, αθλητής του «*Ηρακλή*», μεταπήδησε στην πρωτεύουσα το 1953 και αγωνίστηκε με τη φανέλα του «*Π.Α.Ο*» ενώ, την ίδια χρονιά, στους Πανελλήνιους αγώνες στην Αλεξανδρούπολη, ισοφάρισε το ρεκόρ των 1500μ., που είχε μείνει «*ανέγγιχτο*» για δεκαεπτά χρόνια. Τερμάτισε την καριέρα του το 1965⁴⁵⁸.

Σταύρος Σουντουλίδης

Στον υγρό στίβο, εξαιρετικός κολυμβητής και αθλητής των «*Φιλίππων*» υπήρξε ο Σταύρος Σουντουλίδης. Οι παράγοντες του «*Π.Α.Ο.Κ*» τον έπεισαν να μεταγραφεί στην ομάδα της Θεσσαλονίκης, στην οποία θα γνώριζε τις μεγαλύτερες επιτυχίες του. Το 1932,

⁴⁵³ Κυρίτσης: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος*, σελ. 84.

⁴⁵⁴ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 1.6.1953, αρ. 40.

⁴⁵⁵ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 8.6.1953, αρ. 41.

⁴⁵⁶ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 2.2.1953, αρ. 24.

⁴⁵⁷ Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*: φύλλο 15.6.1953, αρ. 42.

⁴⁵⁸ Περιοδικό *Αθλητισμός και Νιάτα*: τεύχος 16 (Απρίλιος 1972), σελ. 25.

αναδείχτηκε 3^{ος} πρωταθλητής Ελλάδος στο αγώνισμα των 1500μ., κατακτώντας το μοναδικό μετάλλιο προπολεμικά για την ομάδα του «Π.Α.Ο.Κ» (Εικ. 48). Η ομάδα στηριζόταν σε δύο ταλαντούχους αθλητές (ένας εκ των οποίων ο Σουντουλίδης). Ωστόσο, οι αθλητές δεν ήταν ικανοποιημένοι από το ενδιαφέρον και τη μέριμνα του συλλόγου προς το κολυμβητικό τμήμα, με αποτέλεσμα την αποχώρηση του Σουντουλίδη το 1933 από την ομάδα, με επακόλουθο την αποδυνάμωση του τμήματος. Το ίδιο καλοκαίρι, στους αγώνες Βορείου Πρωταθλήματος, ο Σουντουλίδης αγωνίστηκε εκτός συναγωνισμού με την ομάδα των «Φιλίππων»⁴⁵⁹.

Ευθύμιος Δαβιτζόγλου

Ο Ευθύμιος Δαβιτζόγλου, αθλητής του «Ο.Κ.Α.Κ» ξεκίνησε τον αθλητισμό το 1965. Αναδείχτηκε πρωταθλητής εφήβων στη σφυροβολία από το 1967 και στα επόμενα δύο χρόνια ήταν βασικό στέλεχος των εθνικών ομάδων εφήβων και ανδρών. Το 1969, κέρδισε το χάλκινο μετάλλιο στη Βαλκανιάδα της Σόφιας, καταρρίπτοντας και το βαλκανικό ρεκόρ εφήβων. (Στους αγώνες εκείνους έλαβε μέρος όντας έφηβος). Συνέχισε να διατηρεί τη θέση στην εθνική ομάδα ανδρών μέχρι το Σεπτέμβριο του 1971. Την ίδια εποχή αποφοίτησε από την Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής και, ένα χρόνο αργότερα, διορίστηκε καθηγητής σε Γυμνάσιο της Καβάλας. Από το 1971 ξεκίνησε ο αγώνας του με την επάρατο νόσο, από την οποία νικήθηκε το Μάιο του 1973. Στη μνήμη του καθιερώθηκαν τα «Δαβιτζόγλεια», τα οποία τελούνταν περίπου για μια εικοσαετία. (Από το 1993 και μετά σταμάτησε η τέλεσή τους).

⁴⁵⁹ Κυρίτσης: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος*, σελ. 62-63.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Συμμετοχές και επιτυχίες των Λ. Πασσή και Δ. Χατζηγηγορίου σε Βαλκανικούς Αγώνες πριν το 1940

ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΤΟΣ ΤΕΛΕΣΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ	ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ Λ. ΠΑΣΣΗ ΣΕ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ	ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ Δ. ΧΑΤΖΗΓΗΓΟΡΙΟΥ ΣΕ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ
Β' ΑΘΗΝΑ 1931	5 ^{ος} 800μ.	2 ^{ος} 400μ. εμπόδια
Γ' ΑΘΗΝΑ 1932	1 ^{ος} 800μ. 2 ^{ος} 400μ. 1 ^{ος} 4Χ400μ. 1 ^{ος} Βαλκανική σκυταλοδρομία (800,400,200,100)	1 ^{ος} 400μ. εμπόδια 3 ^{ος} 110μ. εμπόδια 1 ^{ος} 4Χ400μ.
Δ' ΑΘΗΝΑ 1933	2 ^{ος} 400μ. 2 ^{ος} 800μ. 1 ^{ος} 4Χ400μ.	
Ε' ΖΑΓΚΡΕΠ 1934	2 ^{ος} 400μ. 3 ^{ος} 800μ. 1 ^{ος} 4Χ400μ. 1 ^{ος} Βαλκανική σκυταλοδρομία	
Η' ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙ 1937		5 ^{ος} 400μ. εμπόδια
Θ' ΒΕΛΙΓΡΑΔΙ 1938		4 ^{ος} 400μ. εμπόδια

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Συμμετοχές συλλόγων και επιτυχίες αθλητών της Καβάλας στους Πανελλήνιους Αγώνες Στίβου πριν το 1940

ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΤΟΣ ΤΕΛΕΣΗΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΑΓΩΝΩΝ*	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ ΤΩΝ ΑΘΛΗΤΩΝ
ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1927	Φίλιπποι-Αισχύλος (Φέσσας 1 ^{ος} 100μ. & 3 ^{ος} 200μ.)
ΑΘΗΝΑ 1928	Φίλιπποι
ΑΘΗΝΑ & ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1929	Φίλιπποι (Φέσσας 1 ^{ος} 110μ. εμπόδια & 2 ^{ος} άλμα σε ύψος, Κουκούτσης 2 ^{ος} 800μ., Σπαθόπουλος 3 ^{ος} άλμα σε μήκος)
ΑΘΗΝΑ 1930	
ΑΘΗΝΑ 1931	Φίλιπποι (Χατζηγηγορίου 1 ^{ος} 400μ. εμπόδια)
ΑΘΗΝΑ 1932	Φίλιπποι (Πασσή 2 ^{ος} 400μ. & 2 ^{ος} 800μ.)
1933	(Δεν έγιναν οι αγώνες)
ΑΘΗΝΑ 1934	
ΑΘΗΝΑ 1935	
ΑΘΗΝΑ 1936	Φίλιπποι
ΑΘΗΝΑ 1937	Φίλιπποι
ΑΘΗΝΑ 1938	Φίλιπποι

* Ο τόπος τέλεσης και οι ημερομηνίες δόθηκαν από τα αρχεία του Σ.Ε.Γ.Α.Σ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η συστηματική καταγραφή και επεξεργασία όλων των πηγών που σχετίζονται με την αθλητική δραστηριότητα στην πόλη της Καβάλας, από το 1906 μέχρι το 1970, μας επιτρέπει να προχωρήσουμε στις παρακάτω παρατηρήσεις και διαπιστώσεις. Η συνύπαρξη διαφορετικών τομέων στο πλαίσιο ενός σωματείου και η ταυτόχρονη δραστηριοποίησή των μελών του σε περισσότερους από έναν συνδέεται άμεσα με δύο κύριους παράγοντες: την αυτονόμηση της αθλητικής άσκησης από τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και το γεωγραφικό πλαίσιο ανάπτυξής του, σε συνδυασμό με τις πολιτικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές συνθήκες που το προσδιορίζουν.

Αυτή η συνύπαρξη ποικίλων δραστηριοτήτων χαρακτηρίζει τους δύο πιο παλιούς συλλόγους «*Φίλιππους*» και «*Αισχύλο*». Αν και δεν αναφέρεται ίδρυση ξεχωριστού μουσικού τμήματος, παρόλα αυτά συναντάμε σε συλλόγους μαντολινάτα ή χορωδία, η οποία ακολουθεί και ψυχαγωγεί τα μέλη του συλλόγου στις εκδρομές που διοργανώνει. Σταδιακά όμως, η σωματική και πνευματική ανάπτυξη, που ήταν ο στόχος των γυμναστικών σωματείων, υποχωρεί μπροστά στην αναζήτηση της διασκέδασης και αρχίζουν να αυξάνονται οι σύλλογοι που καλλιεργούν ένα και μόνο σπορ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι πολυάριθμοι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι που έκαναν την εμφάνισή τους.

Σταδιακά, οι αθλητικοί αγώνες άρχισαν να προσφέρουν θέαμα, που προκαλούσε το ενδιαφέρον του κόσμου. Από το 1926 και μετά, άρχισαν οι αγώνες να πληθαίνουν, οι διοργανώσεις να πολλαπλασιάζονται, οι συναντήσεις με ομάδες γειτονικών πόλεων να γίνονται συχνότερες και η συμμετοχή της πόλης σε αγώνες μεγαλύτερης εμβέλειας να είναι όχι μόνο στόχος, αλλά να θεωρείται δεδομένη. Ο πρώτος γυμναστικός σύλλογος, «*Οι Φίλιπποι*» έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στον κλασικό αθλητισμό. Σ' αυτό πιθανόν επηρέασε η αρχαιοελληνική παράδοση, κατά την οποία η ανάπτυξη του αθλητισμού συνδέθηκε με την κλασική αθλητική παράδοση⁴⁶⁰.

⁴⁶⁰ Κουλούρη: *Αθλητισμός*, σελ. 47.

Αν και οι οικονομικές απαιτήσεις για τη συντήρηση και ανάπτυξη ενός συλλόγου είναι μεγάλες και ο ανταγωνισμός μεταξύ των επαρχιακών συλλόγων και πρωτεύουσας δύσκολος και άνισος, παρόλα αυτά η Καβάλα δίνει το παρόν σε κάθε μεγάλη διοργάνωση.

Οι σύλλογοι αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα, που δυσχεραίνουν την επιβίωσή τους. Στην έλλειψη αθλητικών εγκαταστάσεων, έρχονται να προστεθούν ο συχνός κατακερματισμός του τοπικού αθλητισμού σε ομάδες συνοικιών με ανταγωνιστική σχέση μεταξύ τους, αλλά, κατά κύριο λόγο, τα οικονομικά προβλήματα. Οι σύλλογοι στερούνται πολλές φορές βασικών μέσων για την άσκηση αγωνισμάτων. Το φαινόμενο γίνεται ιδιαίτερα έντονο τη μεταπολεμική περίοδο. Η αθλοθέτηση βραβείων και κυπέλλων για τους τοπικούς αγώνες είναι ένα μόνιμο πρόβλημα που αντιμετωπίζει κάθε φορά το σωματείο που τους διοργανώνει. Παρ' όλες τις αντίξοες συνθήκες, ο αθλητισμός της Καβάλας ξεχωρίζει και ανεβαίνει στο ψηλότερο βάθρο των Πανθρακικών, Παμμακεδονικών, Πανελληνίων και Βαλκανικών Αγώνων. Παράλληλα η πόλη δίνει πνοή στην αθλητική ζωή του τόπου, διοργανώνοντας πρωταθλήματα και αγώνες.

Κυρίαρχη αθλητική δραστηριότητα είναι το ποδόσφαιρο. Η κυριαρχία του ποδοσφαίρου βέβαια έχει παρελθόν. Μέχρι τα τέλη του 1920 είχε αποδειχθεί *«λαϊκότερον όλων των παιδιών και αθλητικών και γυμναστικών ασκήσεων»*⁴⁶¹. Είναι το άθλημα που ταυτίζεται με την άθληση και την ημέρα αργίας των λαϊκών στρωμάτων. Οι συγκινήσεις της μπάλας αφορούν αθλητές της μικροαστικής και μεσοαστικής τάξης και συλλόγους που κινούνται στο περιθώριο της υπόλοιπης αθλητικής ζωής. Στη διάδοσή του θα συντελέσουν αποφασιστικά η βαθιά πληθυσμιακή αλλαγή, με την έλευση των προσφύγων από την περιοχή της Μ. Ασίας το 1922, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή.

Ο Σύλλογος *«Βυζάντιον»* που μετονομάστηκε σε *«Α.Ε.Κ»* ήταν έργο των προσφύγων, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Ο *«Ηρακλής»* ήταν η ομάδα του *«λαού»*, ενώ οι *«Φίλιπποι»*, καθώς χρηματοδοτούνταν και στηρίζονταν από τους καπνέμπορους της πόλης, αποτελούσε την *«ελίτ»* των συλλόγων. Ίσως ήταν ο κύριος λόγος που, παρά τις επιτυχίες του και τη συμβολή του στην αθλητική ζωή της Καβάλας και της χώρας γενικότερα, είχε το μικρότερο αριθμό φιλάθλων. Μέσω του αθλητισμού συγκροτούνται οι ταξικές ταυτότητες. Το σωματείο συμβάλλει στη δημιουργία ταυτότητας και ταξικής διαφοροποίησης. Αυτό διακρίνεται στον ανταγωνισμό μεταξύ των σωματείων με διαφορετική κοινωνική σύνθεση. Οι αθλητές και οπαδοί των συλλόγων αποκάλυπτα εκδηλώνουν την εχθρότητά τους προς τον ανταγωνιστικό σύλλογο.

⁴⁶¹ Κουλούρη, Χριστίνα: Αρχαία και Ιστορία της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων, Αθήνα 2002, σελ. 59.

Το σωματείο, εκτός των άλλων, γίνεται ένας τόπος συνάντησης και ψυχαγωγίας, καθώς περιλαμβάνει άσκηση στο γυμναστήριο, συνάντηση στις συνελεύσεις, συζητήσεις στη Λέσχη, ψυχαγωγία σε κοινωνικές δραστηριότητες, όπως οι χοροεσπερίδες και οι εκδρομές. Οι επιρροές από τη Δύση δε σταματούν εδώ. Τα «αριστοκρατικά» ξενόφερτα αθλήματα όπως το τένις, βρίσκουν φανατικούς θιασώτες από την αστική τάξη. Ήδη στην Καβάλα υπήρχαν δύο γήπεδα τένις από το 1929, οπότε και αναφέρεται διεξαγωγή αγώνων. Εκτός από το τένις, την ίδια εποχή, κάνει την εμφάνισή της η υδατοσφαίριση.

Η γύμναση των γυναικών στα σωματεία ήταν μάλλον ανύπαρκτη, καθώς, σε αντίθεση με τους άντρες, η αναζήτηση της ψυχαγωγίας βρισκόταν έξω από τον ορίζοντα της γυναικείας άθλησης. Η συμμετοχή της γυναίκας περιοριζόταν στην παρακολούθηση αγώνων και στις κοινωνικές εκδηλώσεις του σωματείου (χοροεσπερίδες-εκδρομές). Αν και στα καταστατικά των σωματείων αναφέρεται ότι μπορούσαν να εγγραφούν και γυναίκες ως μέλη, η παρουσία τους γίνεται φανερή μόλις το 1938 στο άθλημα του στίβου. Ωστόσο, η ενασχόληση των γυναικών με τα αθλήματα παραμένει περιθωριακή, όπως άλλωστε σε όλη την ελληνική κοινωνία, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960.

Η αθλητική δράση των σωματείων της Καβάλας αναμφίβολα ήταν αξιόλογη και πρωτοποριακή για τα επαρχιακά δεδομένα και τις πολιτικο-κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές που υπέστη. Η ύπαρξη και δράση τόσων συλλόγων, η κατάρριψη επιδόσεων από αθλητές και η κατάκτηση πρωταθλημάτων δείχνουν την αγάπη των πολιτών για τον αθλητισμό και τη διαρκή προσπάθεια του Καβαλιώτη να αναδείξει τις αρετές του μέσα από τον αθλητισμό.

Η κοινωνικότητα που αναπτύσσεται μέσα στον αθλητικό σύλλογο εκτιμάται με βάση τις δραστηριότητές του, τη συμμετοχή του σε δημόσιες εκδηλώσεις και την επαφή του με άλλα, αθλητικά και μη, σωματεία, καθώς και τις εσωτερικές δραστηριότητες, αυτές που σχετίζονται με τη λειτουργία του σωματείου και τις σχέσεις των μελών μεταξύ τους. Οι μορφές της κοινωνικότητας και της σωματειακής ζωής συγκροτούν δίκτυα, τα οποία χαρακτηρίζουν έναν κοινωνικό, θεσμικό ή τοπικό πυρήνα και δίνουν το χαρακτήρα και την ταυτότητα της ευρύτερης κοινωνίας. Καθώς η σύνθεση του πληθυσμού της Καβάλας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον με την ύπαρξη των διαφόρων εθνοθηρησκευτικών ομάδων, μέσω του αθλητισμού, μας επιτρέπει να αντιληφθούμε τις σχέσεις των διαφόρων κοινοτήτων, τις επιρροές που δέχτηκε η πόλη της Καβάλας από τη Δύση αλλά και τη συνεισφορά των προσφύγων στην αθλητική δραστηριότητα της πόλης.

Η μελέτη της αθλητικής ιστορίας θα βοηθήσει στην βαθύτερη κατανόηση της κοινωνικής και πολιτιστικής ιστορίας της πόλης. Παράλληλα, η συνεισφορά της παρούσας

έρευνας έγκειται - με γνώμονα τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και με οδηγό την ιστορική έρευνα - στην ευαισθητοποίηση των νέων στα αθλητικά ιστορικά συμβάντα, για να κρατήσουν όρθιο και ζωντανό το αθλητικό παρελθόν της πόλης της Καβάλας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Καταστατικά ίδρυσης, αρχειακό υλικό των Σωματείων:

«Οι Φίλιπποι», «Σύνδεσμος Ερασιτεχνών Αλιέων Καβάλας», «Ναυτικός Όμιλος Καβάλας», «Ελληνικός Ορειβατικός Σύνδεσμος», «Όμιλος Κλασσικού Αθλητισμού Καβάλας».

Αρχεία του Δημοτικού Μουσείου Καβάλας, της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καβάλας, των Γενικών Αρχείων Κράτους στην Καβάλα, του Γραφείου Φυσικής Αγωγής Καβάλας, του Σ.Ε.Γ.Α.Σ (Σύνδεσμος Ελληνικών Γυμναστικών και Αθλητικών Σωματείων) και της Ε.Ο.Ε (Εθνική Ολυμπιακή Επιτροπή).

Προφορικές μαρτυρίες αθλητών και παραγόντων των αθλητικών συλλόγων εκείνης της εποχής.

Β. ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ – ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΔΕΛΤΙΑ

1. Περιοδικό *Αθλητής*, 1931
2. Περιοδικό *Αθλητική Εβδομάς*, 1928
3. Περιοδικό *Αθλητισμός*, 1928
4. Περιοδικό *Γιατί*, 1993
5. Περιοδικό *Δελτίον του Συνδέσμου των Ελληνικών Γυμναστικών και Αθλητικών Σωματείων*, 1929-1939
6. Εφημερίδα *Ελεύθερος Τύπος*, 1953-1954
7. Περιοδικό *Έρευνα*, 1951-1981
8. Εφημερίδα *Κήρυξ*, 1926-1933
9. Περιοδικό *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, 1955-1973
10. Περιοδικό *Όλα τα Σπορ*, 1929-1930
11. Εφημερίδα *Πρωινά Νέα*, 1933-1936
12. Εφημερίδα *Πρωινή*, 1952-1966
13. Περιοδικό *Σ.Ε.Γ.Α.Σ*, 1932-1971
14. Περιοδικό *Τα Σπορ*, 1959

15. Εφημερίδα *Ταχυδρόμος*, 1946-1971
16. Περιοδικό *Χρονικά*, 1978
17. Εφημερίδα *Ελεύθερος Λόγος*, 1927
18. Εφημερίδα *Εμπρός*, 1914
19. Εφημερίδα *Η Φωνή της Καβάλας*, 1927-1928
20. Περιοδικό *Ημερολόγιο*, 1976
21. Περιοδικό *Νίκη*, 1923-1928
22. Εφημερίδα *Η Φωνή της Ανατολικής Μακεδονίας*, 1930-1932
23. Περιοδικό *Επαρχιακός Αθλητισμός*, 1928
24. Εφημερίδα *Εργατική Φωνή*, 1946
25. Εφημερίδα *Τα χρονικά*, 1927
26. Περιοδικό *Αθλητισμός και Νιάτα*, 1972-1973

Γ. ΒΙΒΛΙΑ

- Ανεστόπουλος, Άγγελος: *Ο Μακεδονικός Αγών 1903-1908*, Θεσσαλονίκη 1976.
- Βακαλόπουλος, Κων/νος: *Ανέκδοτο μητρώο των μαχητών του Μακεδονικού αγώνα*, Θεσσαλονίκη 1979.
- Βύζικας, Γιάννης: *Χρονικό των εργατικών αγώνων*, Καβάλα 1994.
- Γούναρης, Βασίλης: *Ο Μακεδονικός Αγώνας*, Θεσσαλονίκη 2001.
- Ιατρική Εταιρεία Καβάλας: *Προσφορά εβδομήντα τριών ετών στη Μακεδονία και Θράκη*, Καβάλα 1993.
- Ιωαννίδης, Ιωάννης: *Το καπνικό στην Καβάλα*, Καβάλα 1998.
- Καμπίτσης, Χρήστος., Χαραχούσου, Υβόννη: *Τεχνικές έρευνας στις Αθλητικές Επιστήμες*, Θεσσαλονίκη 1999.
- Καραγιαννόπουλος, Ιωάννης: *Εισαγωγή στην τεχνική της επιστημονικής ιστορικής εργασίας*, Θεσσαλονίκη 1993.
- Καρζού, Ζαν-Μαρί: *Αρμενία 1915*, Αθήνα 1975.
- Κεκρίδης, Στάθης: *Ο ποιητής Ιωάννης Κωνσταντινίδης 1848-1917*, στο Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου: Πρακτικά Α΄ Τοπικού Συμποσίου, Καβάλα, 18-20/4/1977. Θεσσαλονίκη, 1980, 263-274.
- Κιουρτσή – Μιχαλοπούλου, Αγγελική: *Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Καβάλας*, Καβάλα 1992.

- Κουλούρη, Χριστίνα: *Αθλητισμός και Όψεις της Αστικής Κοινωνικότητας*, Αθήνα 1997.
- Κουλούρη, Χριστίνα: *Αρχαία και Ιστορία της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων*, Αθήνα 2002.
- Κυριλλίδης, Βασίλης: *Η άνοιξη μιας δεκαετίας*, Καβάλα 1999.
- Κυρίτσης, Δημήτρης., Στεφανίδης, Ανέστης., Τσιομπανούδη, Ελένη: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών 1926-2005*, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2005.
- Μαγκαριάν, Ασάντουρ: *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1936.
- Μανιτάκης, Παύλος: *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού*, Αθήνα 1962.
- Ματεντζίδης, Βασίλειος: *Εικόνες τριάντα χρόνων από τη ζωή της Καβάλας*, Καβάλα, 1992.
- Ορφανίδης, Κων/νος: *Ιστορικά και τοπωνυμικά της Καβάλας*, Καβάλα 1997.
- Παπαδόπουλος, Ευάγγελος: *Ιστορία του νομού Καβάλας*, Καβάλα 1967.
- Ρουρομέτωφ, Νικόλαος: *Η ελληνορθόδοξη κοινότητα της Καβάλας*, Καβάλα 1998.
- Στεφανίδης, Ανέστης., Κρικώνη, Αικατερίνη., Κυρίτσης, Δημήτρης: *Γυμναστικός Σύλλογος Ηρακλής 1908-2003*, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003.
- Στεφανίδου, Αιμιλία: *Η πόλη-λιμάνι της Καβάλας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, Διδακτορική διατριβή*, Α.Π.Θ. Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Θεσσαλονίκη 1991.
- Στρατάκος, Λεωνίδας: *Ελληνικές Αθλητικές Δόξες Βαλκανικών Αγώνων 1930-1972*, Αθήνα 1973.
- Χιόνης, Κων/νος: *Η παιδεία στην Καβάλα*, Καβάλα 1990.
- Χιόνης, Κων/νος: *Ιστορία της Καβάλας*, Καβάλα, 1968.
- Χιόνης, Κων/νος: *Συνοπτική ιστορία της πόλης Καβάλας*, Καβάλα 1992.
- Χιόνης, Κων/νος: *Συνοπτική ιστορία της πόλης Καβάλας των Φιλίππων και της Θάσου*, Καβάλα 2000.

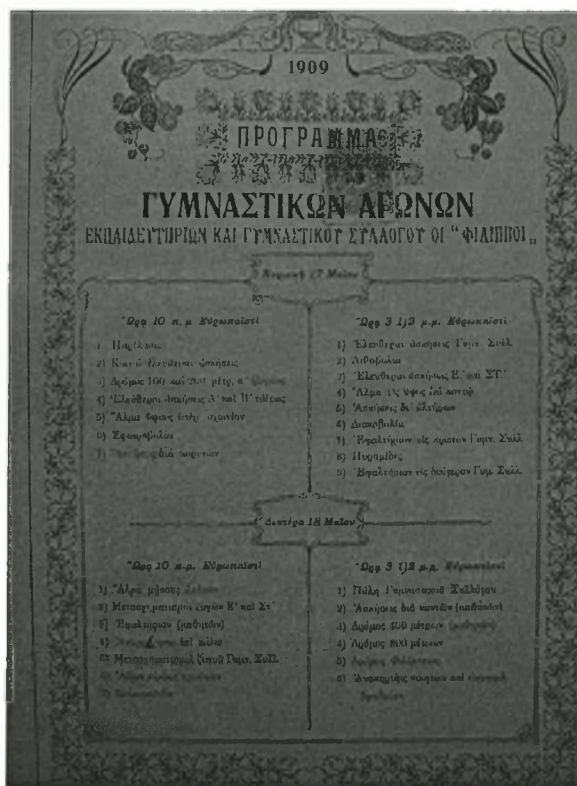
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1. Σφραγίδα του Γ.Σ.
«Οι Φίλιπποι»

Εικ. 2. Πρόσκληση χορού του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι»
(Αρχείο Γ.Α.Κ. Καβάλας)

Εικ. 3. Πρόγραμμα Γυμναστικών Αγώνων, 1909
(Αρχείο Δημ. Βιβλιοθήκης Καβάλας)

Εικ. 4. Η πρώτοι αθλητές του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», 1908.
(Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*)

Εικ. 5. Η ποδοσφαιρική ομάδα του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», 1929-1930.
(Περιοδικό *Όλα τα σπορ*)

Εικ. 6. Η ποδοσφαιρική ομάδα του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», 1951.
(Φωτ. αρχείο Π. Κούντουρα)

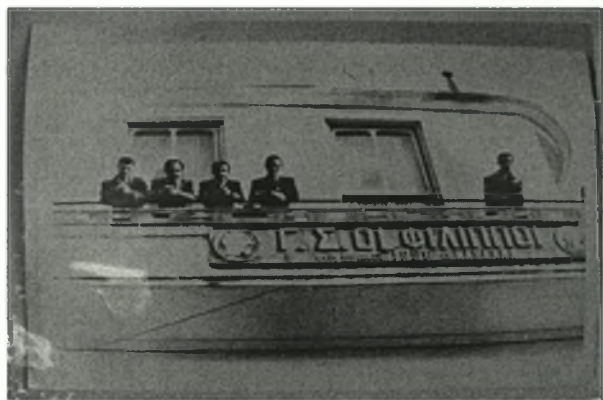
Εικ. 7. «Οι Φίλιπποι» - «Ηρακλής» Θεσσαλονίκης, 1934.
(Αρχείο Δημοτικού Μουσείου Καβάλας.)

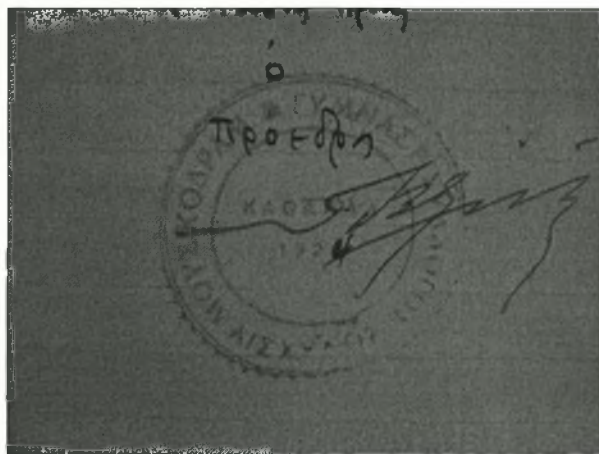
Εικ. 8. «Οι Φίλιπποι» - «Ηρακλής» Σερρών, 1964.
(Φωτ. αρχείο Σ. Καραγιαννίδη)

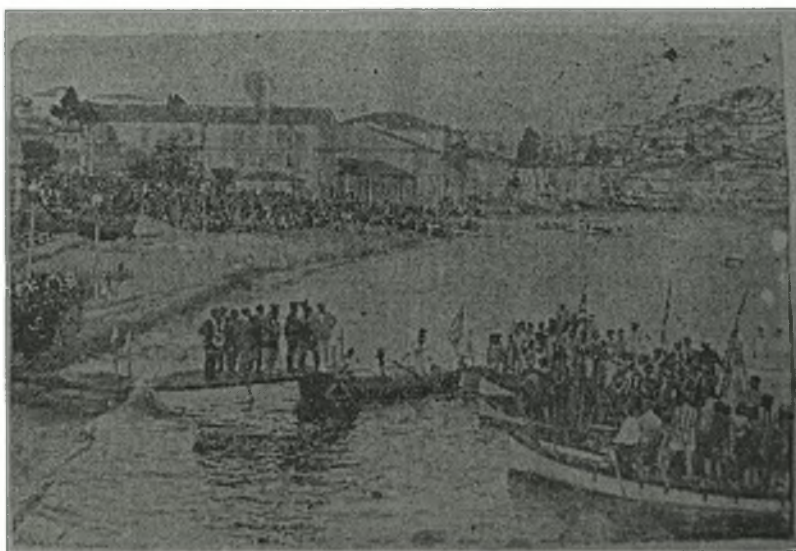
Εικ. 9. «Οι Φίλιπποι» - «Βασιλικό Ναυτικό»,
1961-1962.
(Φωτ. αρχείο Σ. Καραγιαννίδη)

Εικ. 10. Η Λέσχη του Γ.Σ. «Οι Φίλιπποι», 1947.
(Αρχείο Δημ. Μουσείου Καβάλας.)

Εικ. 11. Η σφραγίδα του συλλόγου «Αισχύλος».
(Αρχείο Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής)

Εικ. 12. Β΄ Κολυμβητικοί Αγώνες Καβάλας, 1927.
(Εφημ. Ταχυδρόμος)

Εικ. 13. Η ομάδα υδατοσφαίρισης της ΑΕΚ, 1932.
(Εφημ. *Ταχυδρόμος*)

Εικ. 14. «Α.Ε.Κ» Καβάλας – «Ηρακλής» Θεσσαλονίκης, 1934.
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης).

Εικ. 15. Η ποδοσφαιρική ομάδα της «Α.Ε.Κ» στις Σέρρες, 1936.
(Φωτ. αρχείο Ι. Μήτρα)

Εικ. 16. Η ποδοσφαιρική ομάδα της
«Α.Ε.Κ», 1952-1953.
(Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*)

Εικ. 17. Η μικτή ποδοσφαιρική ομάδα της
Καβάλας, 1959.
(Φωτ. αρχείο Α. Νικολέρη)

Εικ. 18. Η ποδοσφαιρική ομάδα του Ηρακλή, 1938.
(Φωτ. αρχείο Α. Νικολέρη.)

Εικ. 19. Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Ηρακλή», 1938.
(Φωτ. αρχείο Α. Νικολέρη.)

Εικ. 20. Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Ηρακλή», 1945-1949.
(Φωτ. αρχείο Μ. Μαργαρίτη.)

Εικ. 21. Απονομή επάθλων στην ομάδα του «Ηρακλή», 1945-1949.
(Φωτ. αρχείο Μ. Μαργαρίτη.)

Εικ. 22. Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Βύρωνα», αρχές δεκαετίας του 1960.
(Φωτ. αρχείο Β. Ματεντζίδη)

Εικ. 23. Η ομάδα υδατοσφαίρισης του «Ν.Ο.Κ.», 1954.
(Φωτ. αρχείο Ν.Ο.Κ)

Εικ. 24. Η ομάδα υδατοσφαίρισης του «Ν.Ο.Κ.», 1954.
(Φωτ. αρχείο Ν.Ο.Κ)

Εικ. 25. Ε. Δαβιτζόγλου
(Κυριλλίδης, Β: *Η άνοιξη μιας δεκαετίας*)

Εικ. 26. Μ. Μαυρόπουλος
(Κυριλλίδης, Β: *Η άνοιξη μιας δεκαετίας*)

Εικ. 27. Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Α.Ο.Κ.», 1965.
(Φωτ. αρχείο Β. Ματεντζίδη)

Εικ. 28. Πρόγραμμα αγώνων, 1912
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Εικ. 29. Από την έναρξη των Πανθρακικών
Αγώνων στην Καβάλα, 1931.
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Εικ. 30. Κολυμβητικοί Αγώνες Βορείου Πρωταθλήματος
στην Καβάλα, 1933.
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Εικ. 31. Τοπικοί αγώνες στην Καβάλα, στάδιο Αγ. Ιωάννη, 1928.
(Περιοδικό *Αθλητισμός*)

Εικ. 32. Ο Χ. Φέσσας στους Πανελλήνιους Αγώνες, 1927
(Περιοδικό *Η Νίκη*)

Εικ. 33. Χ. Σπάνδος
(Εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*)

Εικ. 34. Γ. Παπαχριστοδούλου,
Δ. Χατζηγεωργίου
(Εφημ. *Ταχυδρόμος*)

Εικ. 35. Γ. Παπαχριστοδούλου
(Φωτ. αρχείο Αρ. Παπαχριστοδούλου)

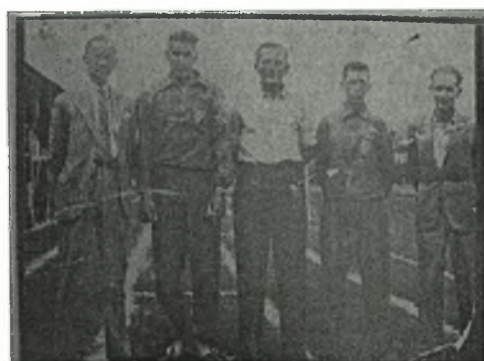
Εικ. 36. Λ. Πασσή
(Αρχείο Δημ. Μουσείου Καβάλας)

Εικ. 37. Λ. Πασσή - Τζ. Πασσή
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Εικ. 38. Δ. Χατζηγηρηγορίου
(Εφημ. Ταχυδρόμος)

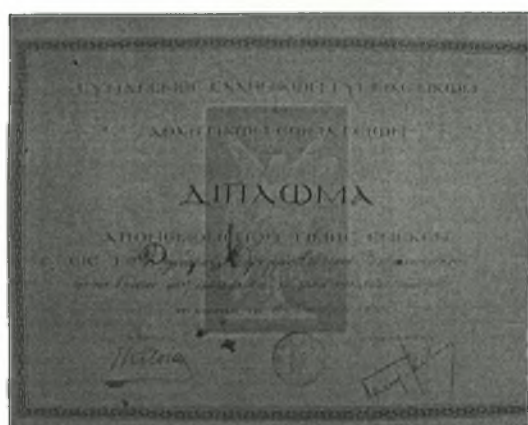
Εικ. 39. Δ. Χατζηγηρηγορίου – Λ. Πασσή
(Αρχείο Δημ. Μουσείου Καβάλας)

Εικ. 40. Δ. Χατζηγηρηγορίου, Χ. Φέσσας, Λ. Πασσή, Δ. Κουκούτσης. (Εφημερίδα *Ταχυδρόμος*)

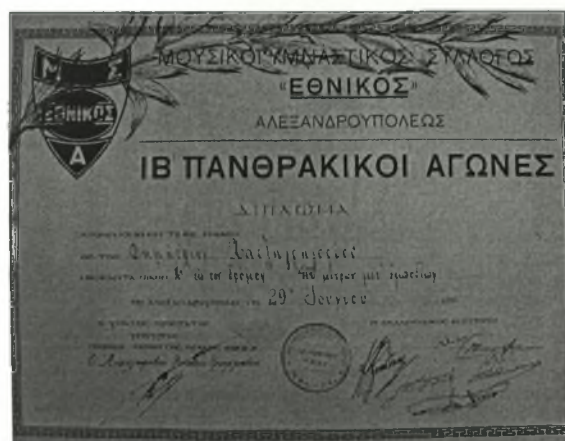
Εικ. 41. Δίπλωμα Χατζηγηρηγορίου στους Πανελλήνιους Αγώνες, 1931. (Αρχείο Δημ. Μουσείου Καβάλας)

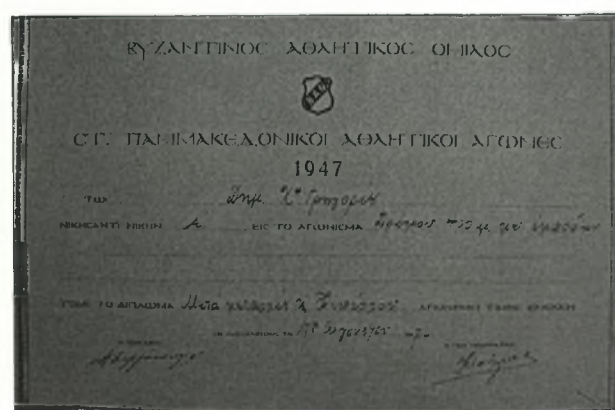
Εικ. 42. Δίπλωμα Χατζηγηρηγορίου στους Βαλκανικούς Αγώνες, 1931. (Αρχείο Δημ. Μουσείου Καβάλας)

Εικ. 43. Δίπλωμα Χατζηγηρηγορίου στους Ελληνοαιγυπτιακούς Αγώνες, 1932. (Αρχείο Δημ. Μουσείου Καβάλας)

Εικ. 44. Δίπλωμα Χατζηγηρηγορίου στους Πανθρακικούς Αγώνες, 1934. (Αρχείο Δημ. Μουσείου Καβάλας)

Εικ. 45. Δίπλωμα Χατζηγηρηγορίου στους Παμμακεδονικούς Αγώνες, 1947. (Αρχείο Δημ. Μουσείου Καβάλας)

Εικ. 46. Μ. Κωνσταντινίδης
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας
Θεσσαλονίκης)

Εικ. 47. Από την έναρξη των Πανθρακικών Αγώνων
στην Ξάνθη, 1932.
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Εικ. 48. Σ. Σουντουλίδης
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΡΥΜΟΤΟΜΙΑΣ

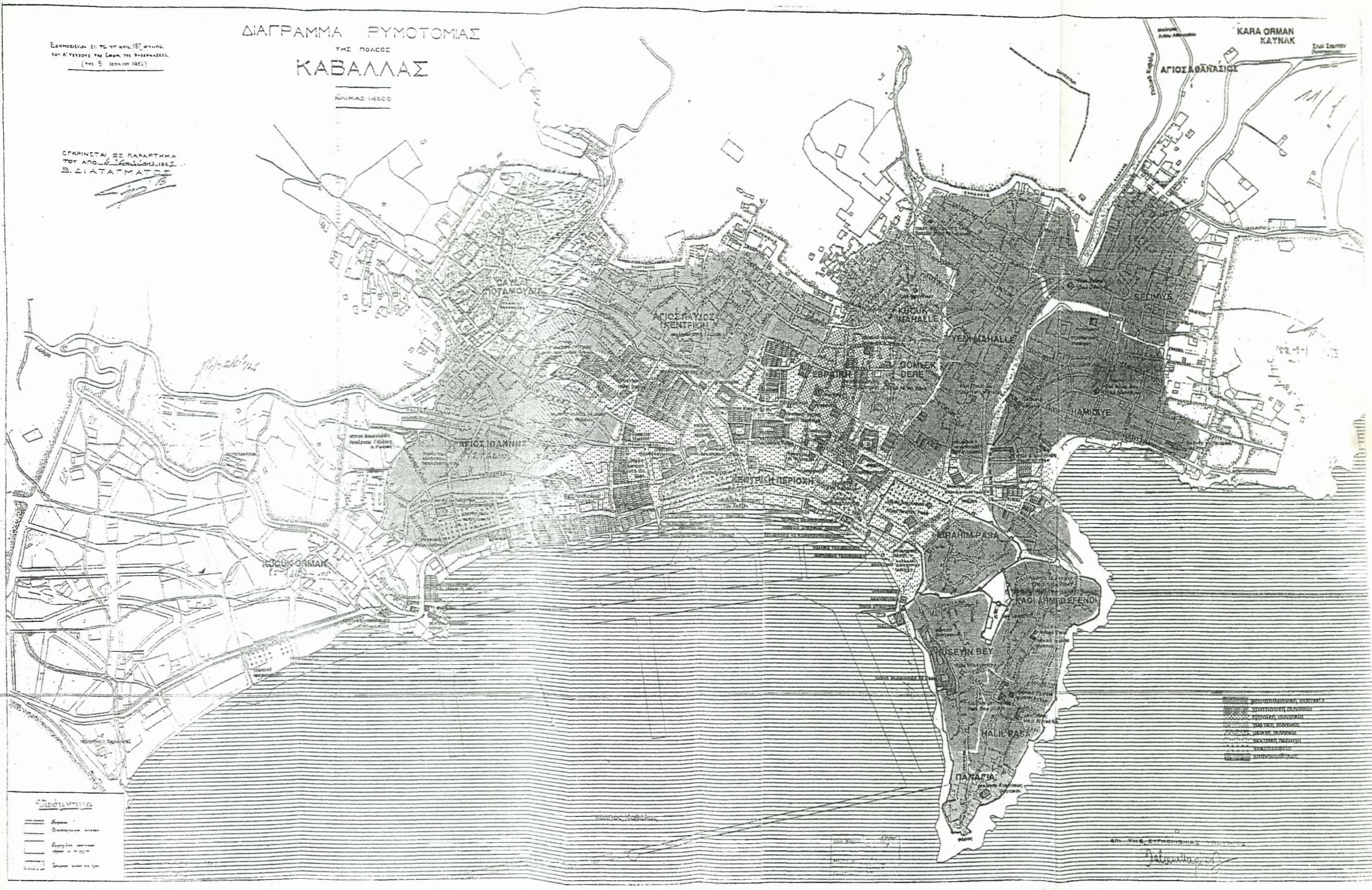
ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

ΚΑΒΑΛΛΑΣ

ΚΑΙΝΑΣ 1:5000

ΕΛΛΗΝΟΝΟΜΟΝ ΕΝ ΤΩ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩ
ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
(ΥΠΕΡ ΤΗΣ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 1922)

ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ ΩΣ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΤΟΥ ΑΠΟΛΟΓΟΥ ΚΑΒΑΛΛΑΣ 1922
Σ. ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ

Λεγόμενα
— Σιδηροδρομική γραμμή
— Οδική γραμμή
— Σημεία ομορφιάς
— Σημεία κέντρου

ΕΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΙΑΣ
ΚΑΒΑΛΛΑΣ